

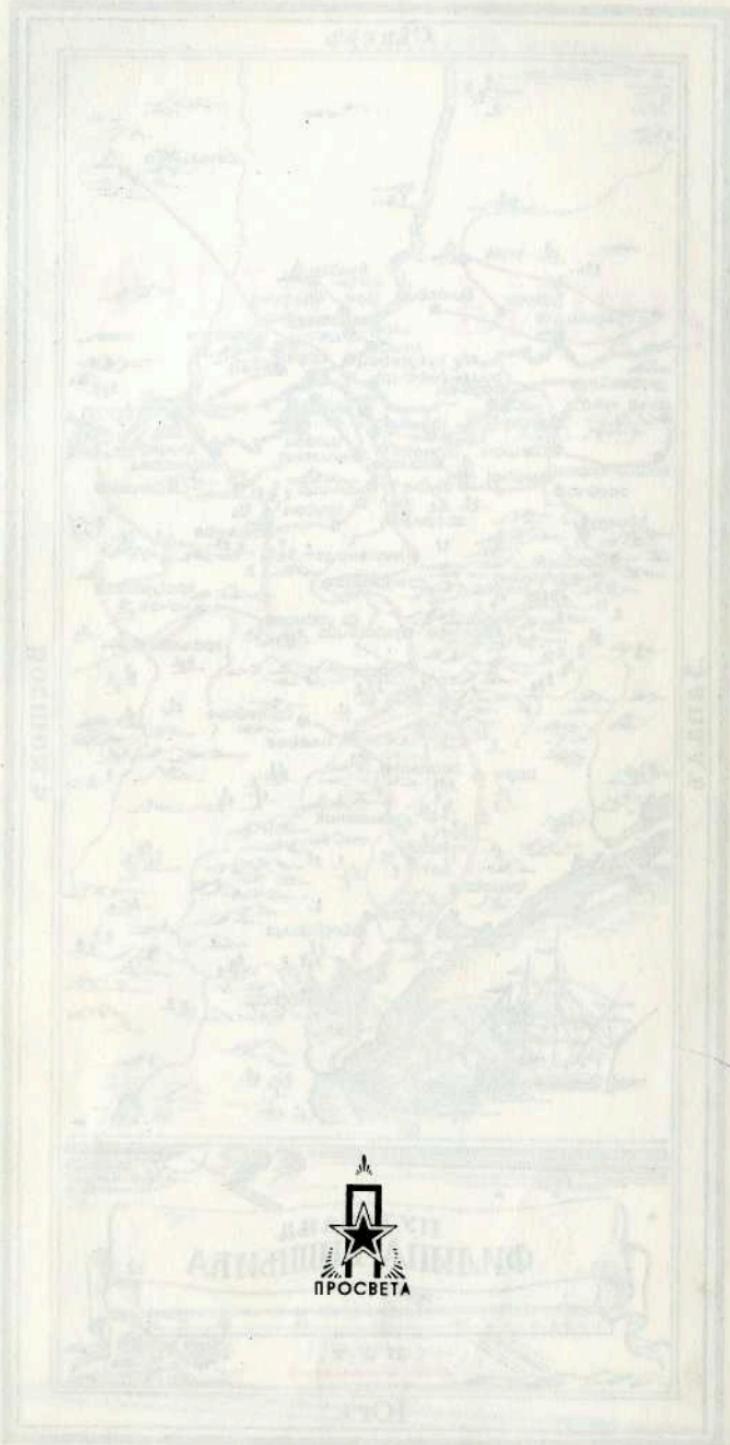
1767

3.2.99.

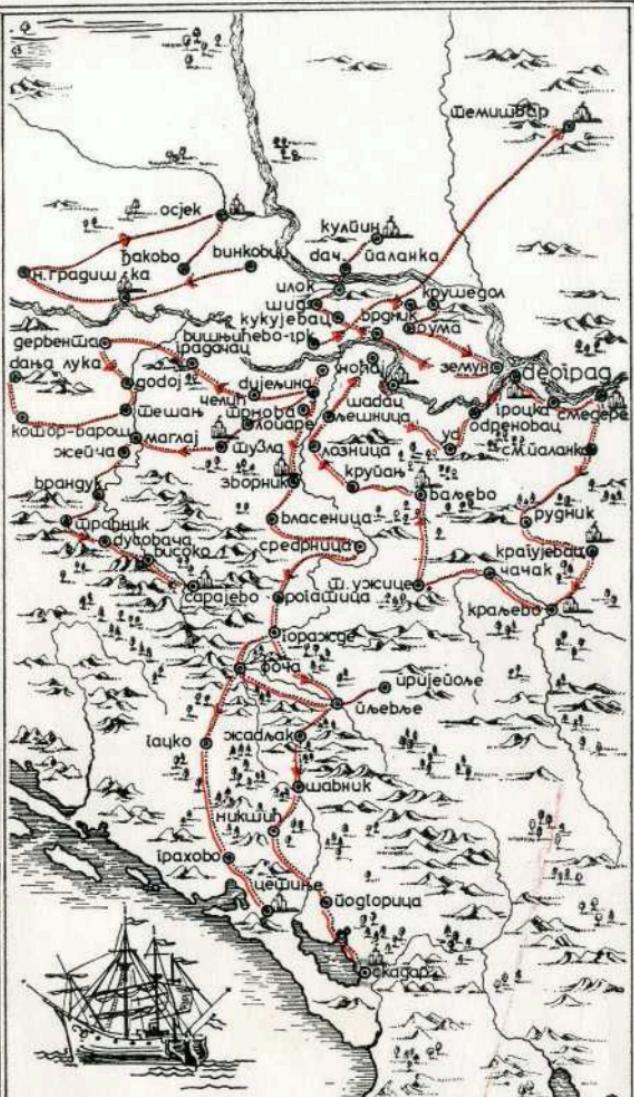

1967

СЪВЕРЪ

ВОСТОКЪ

ЗАПАДЪ

ПУТОВАЊА
ФИЛИПА ВИШЊИЋА

ПУТ

ЮГЪ

М. ПАНИЋ - СУРЕП

ФИЛИП ВИШЊИЋ

ЖИВОТ И ДЕЛО

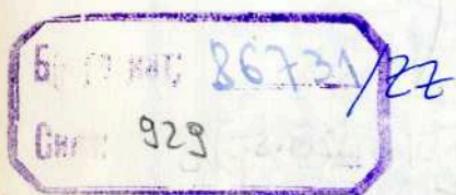

ПРОСВЕТА

Београд, 1967.

= 9049

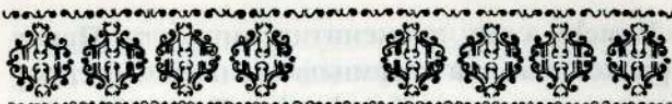
22.050

ФИЛИП ВИШЊИЋ
ПЕСНИК БУНЕ

Вишић је био један од највећих српских поета у првој половини 20. века. Његови стихови су уврштени у најзначајније српске књижевне антологије. Један је од оснивача и први председник Српског писаћег друштва "Сава".

Вишић је рођен у селу Јаковићи, код Чачка, 1878. године. Учио је у родном селу, а затим у Чачку и Београду. Учествовао је у револуцији 1903. године, а затим је боравио у Италији и Француској. Вратив се у Србију, почео је да ради као уредник часописа "Сава" и "Срб". Познат је по својим лиричним песмама, које су објављене у бројним зборницима и антологијама. Један је од оснивача и први председник Српског писаћег друштва "Сава".

односујући је као да ће се овој књижевности дајти већи утицај на људску мисаљност. Књижевност је увек била један од најважнијих фактора који је утицао на развој човечанства. У време када је људска мисаљност била увртана у веома ограниченој рамкима, књижевност је представљала јединствену вредност и утицај. У време када је људска мисаљност почела да се развија, књижевност је постала један од главних фактора који је утицао на развој човечанства. У време када је људска мисаљност почела да се развија, књижевност је постала један од главних фактора који је утицао на развој човечанства.

Велика друштвена збивања стварају своје тумаче и прваке од оне људске грађе која им се нађе на располагању. Она не могу да сачекују нити да одабирају уобичајеним мерилима. Али зато на раст и сазревање својих изабраника утичу таквим усијањем које надокнадује све оно што им је претходни живот ускратио. Историчари такве случајеве радо крсте сасвим неодређеним појмовима, као што су: чудо, геније, или рођени револуционар. Међутим, ти изрази, маколико били звучни, више покривају једну немоћ него што објашњавају изузетну појаву; и, ако ма чему доприносе онда то чине кршу неспоразума.

Између свих знаменитих личности Првог српског устанка несумњиво се најјаче истичу снагом свог дела Карађорђе, Прота Матија, Вук Карадић и Филип Вишњић. Војсковођа, државник, научник и песник на чије се громаде данас може гледати само забачене главе.

Оставимо ли пострани војсковођу, занимљиво ће бити да се осврнемо на доба културне делатности остале тројице. Прота Матија нам је дао сведочанства о Устанку и себи у виду мемоара, објављених после његове смрти и пола века од догађаја које описује. Вук, ђак и писар у Устанку, јавља се тек после борбе да, затим, цео живот посвети скупљању и обрађивању грађе о томе времену и идејама које је оно родило; та активност ће трајати педесет плодних година. Удес Филипа Вишњића је знатно друкчији. Његова песма настаје и делује током саме револуције, њом бива проверена и потврђена, и познијим поколењима завештана као аутентичан докуменат епохе. Због тога његово дело изазива наше посебно интересовање.

На такво нас интересовање наводи још један јак разлог. То је уметничка вредност Вишњићеве певаније, али не само као стваралачког феномена. Даље од тога, у аутентичној уметности ми желимо да видимо људски живот једног времена који се не дâ ниједним другим средством пренети на даљину векова. Наука ће нам дати чињенице, анализирати услове, извући мање-више поуздане закључке, али нам никада неће моћи спојити нерве и помешати крв с учењницима мишарског разбојишта; за то она нема својих водова. На-

ука нас може учинити мудријим и кориснијим заједници, али јој недостаје снаге да нас дубље засади у тло и убаци у ланац генерација које су нам претходиле; то својство припада уметничком надахнућу.

А једно од таквих је и Вишњићева гусларска песма.

КОЛЕВКА ВИШЊИЋЕВА

у

осушеним врховима, са изнад њих високим
и дугим листовима, превијеним у већије
цвете смеђе боје, плавим. Стога даје, па
да, овако често се отимају у праире и на друму.
Код људи који се скрећу слаткој природи
и свакома врло, и слагају са њом дају им
и једноимену плаву шубу дуже кишеврјаву, у
која се симетричној форми навија, и обавећују њој
и њенома младожену Падишаху. Трошак је оби-
дато било која чистота, па се често чини
бело, али и зелено, и плаво, и праско, и
јаблочно, и лимуново, и сиво, и крунија, и зелено
бледо-зелено. Било жите Марина где су се
обично дуго времена сматрали добре, било жите Јоване
и Симеоне марке, да би се баш често сматрало
и грешак да је и кривач и подложан. Стога је
било често да се види у руци једнога или другога
који је био у већем узрасту, да ће имати
такоја марка толикој број разнородних
цветова.

KOZEKOV BUDDELLER

ије у њој честа грешка — ствари које се сматрају као нешто вредно и корисно су и дају идеју о људима који су тешко учењем и радом изградили све то. Један људски род је увек у складу са његовим мишљењима и усаглашћен је са његовим интересима. Ако је људско тело у складу са његовим мишљењима и интересима, онда је људско мислило тело у складу са његовим мишљењима и интересима. Ако је људско тело у складу са његовим мишљењима и интересима, онда је људско мислило тело у складу са његовим мишљењима и интересима. Ако је људско тело у складу са његовим мишљењима и интересима, онда је људско мислило тело у складу са његовим мишљењима и интересима.

На границима Мајевице, са шумама и висовима у залеђу а сембериском равницом испред себе село босанског Подриња Трнова једно је од оних о које се отимају и природа и људи. К њему се од севера благо успињу њиве погодне за сваки усев, а с југо-запада спуштају паšњаци и опитомљено планинско дрвеће истурајући испред себе, око разређених кућа, ограђене шљивике и воћњаке. Изузетно у Подрињу, Трнова је особито богата виноградима „да се четири нахије отуд подмирују вином“. Плава шљива, крушка, јабука и лоза, ситна и крупна стока, кукуруз ближе Дрини а бела жита Мајевици овде су на свом тау и под својим небом. Крај добрих усева и напредне марве, да би те благодати опслуживао и трошио, буја и грана се и сој људски. Средином Осамнаестога века Трнова има око двеста дома; у то време, за толики се број говорило „велико село“. Међу тим домовима је и кућа породице Вилића.

Четири брата — Борђе, Марко, Лазар и Лука зову се Вилићи, но мучно да је то њихово право, старије презиме. Оно им је морало доћи од надимка очевог или дедовог, од надимка који је означавао изузетно куражна и силовита човека, вилаћа; за такве се веровало да „нису сами”, да су у пријатељству са вишом силама. Породично презиме изведенено од претковог надимка није било никаква реткост све до стотинак година уназад, па и мање, све док административне власти нису стале да чине своје како би похватале рачуна имањима и пореским обvezницима. Обични човек превивао се по очевом имену, необичнији је натурао презиме и унуцима и праунуцима — док год се о њему приче памтиле и док га није утицајнији потомак потиснуо. Ни крштена имена нису била постојанија; мењана су из ко зна каквих све разлога — да се затури траг некаквом дугу (најчешће крвном код прибеглица), из сујеверја, или из милоште и подсмеха. Лепа снаха ако би девера Петра назвала Драганом, убрзо су и други заборављали на кумову вољу и попову књигу. Борђа су Вилића тако сви у селу звали Стојаном, његову жену Марију Вишњом, а њихова сина Филипа рођеног око 1767 године*, прозваће Вишњићем (ни Вилићем, ни Борђевићем, ни Стојановићем!).

Ова немноголјудна или приљежна задруга здравих и ижењених мушкараца могла је сваком сељачком послу да дохака; на време и да посеје и пожање, и стоку на испашама за зиму да подгоји. Тако је, и поред великих дација којима је кмет на турском беглуку био изложен, породица Вилића комотно живела и своје обичаје, радосне и тужне, по завету предака проводила. А Вилићи су у Трнови били старинци. Међ њима се кроз

* Ову и све даље напомене видети у одељку Допуне и напомене.

поколења проносило предање да је земља знатног дела села њихова баштина (што ће рећи: наследна очевина). Чак и до просјака Филипа, претпоследњег мушких потомка, допреће глас о старим величким поседима које су им и прве турске власти признавале и на њих им биле дале т е м е с у ћ е (писмене потврде).

Пуна српска кућа имала је међутим и незгода мимо осталих, мање имућних. Путник Турчин вазда јој је био у гостима. Тих луталица нарочито је много било уз Дрину, уз границу двају пашалука која је уз то избијала на једну Ђаурску царевину (код Раче). На два сата хода од Дрине и осам од Саве, на друму, Трнова је била стално стециште разних пустахија, калауза, шверцера, граничарских татара и напасника сваке врсте. А је ли само био правоверан, на свака је српска врата могао рупити и затражити конак и вечеру. Домаћин рајетин изговора није могао имати; ваљало му је бржебоље, с рукама на прсима, злугосту своје место крај огњишта уступити. Истом хитрином жене би се устумарале по кући у потрази за маслом и тавама, а деца би се завлачила по стајама или, зими, у најтамнији кућни угao, под губере. Ако би се неко у колевци, или тек проходало, случајно или од страха расплакало, гост би наређивао да се пашче избаци напоље.

Таквог Турчина, пре другојачијих, упознао је и мали Филип. Колико је само ноћи с братом од стрица Божом, својим вршњаком, морао због таквих посета прорхтати! Рука мајке Вишње тешко да је могла успавати дете бискањем — тим најне-посреднијим изразом ноћне нежности. Поготову је то било мучно када је Филипу нестало оца. Борђе Вилић је умро остављајући сасвим малог јединца, онако како само сељак умире — дође

прозебао из планине, или с реке, и занемогне; за дан-два га нестане као ишчупаног дрвета или отуђеног марвинчета. А Турци су и даље јездили Трновом.

Друга напаст за села, страшнија и од турског беса а честа као и он, биле су редње — куга, колера, срдобоља, гушобоља, црвени ветар, богиње. Данашњи човек не може ни замислiti величину тих трагедија, исто као што није у стању да у регулисаним рекама препозна некадашње катастрофалне стихије које су за дан брисале читаве покрајине. Кад би се таква зараза појавила у једном крају, страх би захватио околину доклегод се о морији гласа чуло. Све живо се дизало на одбрану. Власти заводе мере равне најоштријим опсадама. Нахија између нахије и село између села диже бране и затвара се у сопствени казан. Сокаци се посипају негашеним кречом, куће ките утварним венцима бела лука, сувим животињским лобањама, црвеном прећом и нагорелим жарачима; литије опходе атаре, хоџе дају записи. Међутим, сва та мешавина санитарних мера и враџбина слабо је помагала; запевка је бивала све јача, гробља пунија. Срп рекоми чума поже человека јакоже пшеницу. Понекад је таква жетва знала да преполови људство, нарочито децу. Око 1775, када је Филипу Вишњином текла осма година, велике богиње су харале Семберијом. Дете је из њих изшло рошава лица и празних очних дупљи.²

Мали слепац је велика жалост и за камена срца, сеоској задрузи он је уз то и тежак терет. Од њега никакве користи а много бриге. Уместо да пође за овцама (то су већ чобанске године), треба неког одвојити њега да чува од ватре на огњишту, да не падне у бунар, или да га не про-

ждеру помамљене крмаче. Мало ко од укућана да се уздржи прекора, или да не викне расређен „Слепче!” Тврдокорна је и тешка реч сељачка, немилосрдна као тუча, а душа дечја вазда мека, нежна ко проклијала билька. Сироче се морало одрана привићи гутању суза и гушењу јецаја, јер то изазива нова вајкања и још теже грђе. А Филип је тад био далеко и од стричева, који би у њему можда гледали братовљеву слику, своју крв, и где би га Вилића деца штитила од пакости и руга суседске. Удовица Вишња, још млада жена, била је већ напустила Трнову и преудала се у Међаше, село с друге стране Бијељине, ближе Дрини и Рачи, и собом одвела четворогодишњег сина.

У адама пуним јасика и растока, међу овчјим торовима и љутим псима Филипова природа стала је да надокнађује оно што болест одузе. Запамћени видици босанских планина и њива, винограда, стада стоке и људски ликови почеше да се разастиру и трепере независно од сунчевих излазака и смираја, сопственом светлошћу, иза чела осмогодишњег дечака који се све више увлачио у себе уколико је израстао. Фантастичне су морале изгледати те слике природе које није мутио никакав облак, ните их је изоштравала сенка у позадини. Сасвим обрнуто уобичајеном току, оне су у се упијале једно људско тело уместо да урањају у њега; проносиле га кроз себе невредиме, место да их оно крши својом запремином и тежином. Као одаслани звук или мисао што прорањају гранитне стене. А дан и ноћ се поклопише са будним стањем и спавањем, без прелива; ноћ — само кад мркне свест, кад се заспи, дан — све остало. Стварност и уобразиља почеше, такође, да тање границу између себе. Чувена реч или улов-

љени шум претварали су се у слику која се није сударала ни са каквим предметом, која се даље разлагала, ројила, расипала у искре као ударена жишака у помрчини. У свести слепца, поготову слепа од детинства какав је био Филип, битно и небитно живели су измирени, подједнако вредни и узбудљиви, цењени искључиво по свом напону.

Како је повучени дечак, не учествујући у играма вршњака а потискивани у запећак од старијих, дошао у додир са гуслама — тим оруђем које ће бити од пресудног значаја за њега и од неоцењиве вредности за српску књижевност?! Зачетак тога друговања прима пресјај опасивања младог јунака варованим мачем. Без тог чина не би било ни јунака ни песника. Само један елеменат, човек, недовољан је; за стваралачко коло морају се спојити оба пола. Мач и јунак, гусле и Вишњић.

Гусле нису биле реткост, нити инструменат одређене средине. Имала их је свака српска кућа, а често и турска. Једни су из њих мамили наду на боље дане и тражили снаге да издрже текуће, а други су њима разглашавали своје господство и победу циљајући на непроменљивост судбине. Просјацима су оне биле средство за извлачење милостиње. Тако је та примитивна копаница постала саставни део сваке духовне манифестације у једном веома шароликом друштву, служећи свим узбуђењима од молитве до богорађења. Слух дечији сазнао је за њихову јеку са првим поимањем света, још у кући Вилића. Доцније ће се оне, у слепилу, својом упорном монотонијом спустити до дна душе. Шта би могло пре пожелети свако дете, посебно оно себи остављено, но да се дохвати те звучне чаробне играчке!

Тако је морало отпочети то познанство, из забаве и нужде, да би се временом претворило у насушно пријатељство. Слеп боље памти од ока-

тог, и више са собом разговара. То прелази у навику чије пространство није уже од могућности подражавања виђеног. Мушки снага, која је приодолазила са узрастом, тражила је свет у коме ће се размахнути. Није ли га било у околини, на дохвату руке, израстао је у духу, на дохвату маште.

Вишњић је већ као младић знао да напипка пут од Међаша до Трнове, до свог и очевог огњишта. Тамо су живели његови стричеви и рођаци, пуни предузимљивости и предања; тамо је цветала легенда у коју је могао да утка све што му је недостајало, и себе најзад. Његово самоодржање тражило је гласовите претке виноградаре, земљу која сада носи педесет туђих кућа, царска писма и славу коленовића. Слепом младићу био је потребан широк, снажан ослонац, да душа не би замрла у чамотињи и да би се усне могле поносно и загонетно осмехнути међ момцима и девојкама. Тога сањарења он се никада неће лишити; ни када спадне на просјачки штап. Зато је пут од Међаша до Трнове за њега био хасилук, пун ходочасничког преживљавања.

Трагедија често дна нема; ни Филипова га имала није. Њему је ваљало, као дрвету израслом на громобитном пропланку, одолети још многим олујама и издржати шибу многих муња. Пошто изгуби оца у најранијим данима, пошто га мати у туђ дом одведе, пошто му богиње очи испише, субено ли зар би да остане и без оног посвећеног места на коме сломљени верник вазда налази снаге. У овом случају то је огњиште Вилића. Августа 1787, када су јагањци претили и воће у дозревању, Вилића кући у госте дођоше Турци — два угледна зворничка бега. Дођоше како је то већ обичај био, по праву правоверног, на гозбу и пијанку. Али се

на томе не зауставише. Учинише нешто што такође није било сасвим изван обичаја, али што се у свакој кући није могло радити. Насрнуше на Бурђију жену Луке Вилића. Када мушкарци до маћини сазнадоше за срамоту, навалише на Турке. Једног бега убише, а другог обесише о шљиву уларом његова коња. Брзој освети одговори свирепа одмазда. Турци Зворничани похваташе све мушкарце Вилића, па у Зворнику Марка и Лазу обесе, а Бурђијина мужа Луку и сина Божку посеку.³ Филипово се огњиште затрави. Слепи младић више није имао рапта тапкати од Међаша до Трнове. Остало му је, сад сасвим самом, да потражи један други пут, онај што га турски коњи неће моћи копитама разнети.

ПУТОВАЊА ДО 1809

Последњим путевима, којима Јован је вршио све своје путовање, било је да се упути ка југу, где је посетио Срем и Банат, а уз њих и Карађорђеву земљу, да би убрзо касније, уз помоћ људија, извршио прелаз преко Дунава у Аустрију. Овако је почео његов живот. Није веома лако да се нај пре свега у овим годинама, када је још био младић, уздрогати је кога лијепо уочити, када се уочише, колико је тешко, да ће његово рођено место, које је уједно и место његовога отца, да не буде уједно и место његовога смрти. У овим годинама, када је још био младић, је умро његов отац, а његовије и његовије брат је умро, па је још један људски сукоб уздрогао је његов живот. Но бије јасно да је његов смрт уједно и место његовога смрти.

Даље, да је уједно и место његовога браће у јужној Србији, где је још један људски сукоб, је јасно да је његов смрт уједно и место његовога смрти. Но бије јасно да је његов смрт уједно и место његовога смрти.

и оставит тво заслуги, откроет тебе путь к
твоим землям. Было бы хорошо, если бы ты
вспомнил о том, что я тебе говорил вчера
о том, что я тебе говорил вчера. Но я тебе не могу
помощь, потому что я не могу помочь
тебе. Ты же знаешь, что я тебе не могу помочь.
7081 ОД АДАВОТЫ Мария и Иоанн
обратились к Богородице и сказали: «Матушка, мы
здесь». Богородица сказала им: «Сядьте на
этих камнях и я вам расскажу о Михаиле
Архангеле». Остальные три девушки сказали: «Нам
также хотелось послушать, что вы нам расскажете».

житомирског виноградарју Георгију Каси и
погодио га неодлучно у цркви која је била смештенај
недалеко од села. Када је умро, сваки индивидуел
који је имао уважавање за овог човека је дошао
да се поклони и да се изјави да је то било његово
само обичајно дело. Није било никаквог
западељивања које је упућено на овој човеку
изразитој мери. Он је био отицајнији човеку до
којег је дошао да се поклони и да се изјави
који је био његов отац. Овај човек је
имао велику снагу и јаку мисаљност па је
имао велику снагу и јаку мисаљност па је
имао велику снагу и јаку мисаљност па је

Пре породичне трагедије, Филип Вишњић муч-
но да је куд путовао као гуслар. За тај позив
он је до тад био исувише млад; у данима
истраге могао је имати једва двадесет година. Скитнички живот његов не би, уз то, служио ни
Вилићима на част, а они су до доброг гласа о себи
много држали. Ни сам Филип није имао разлога
да се ода просјачењу. Уколико би му било тешко
у Међашима, код поочима, уточишта је могао наћи
у Трнови, код стричева, где је чак, као Борђев
јединац, полагао право на четврти део имовине.
Запитати се вреди зашто се Филип не пресели кад
поодрасте у Трнову, какви су случајеви са одве-
деном децом у сеоском животу чести? Обја-
шињење би се свакако нашло у зависности од мај-
чине неге. Ко би њу слепом младићу могао заме-
нити?

Али се гусларењем страсно бавио у кући и
међ својима. Првенствено из личног унутрашњег
нагона, иживљавајући једну снажну младост која
се није трошила у телесном напору сеоског момка,

и један бујан свет уобразиље чије размножавање појачаваше слепило; затим, ради радости за друге. Садржајна песма и лепо гуђење, поврх свега, прибављали су изузетно поштовање околине. А оно, поштовање, једном сувишном животу било је потребно као ваздух.

Међутим, после чина који га је лишио најбитнијих кrvних спона, ми ћемо Вишњића моћи срести само на друмовима. Као болника у лутању од једног светилишта до другог, или као звезду која се отргла од закона и омакла у бесконачност простора. Он сталног боравишта више имати неће, већ само понеко пристаниште у које ће навраћати између два крстарења.

У Филиповом одвајању од завичаја пресудну улогу одиграла је породична трагедија коју знамо и једна животна сировост коју само наслућујемо. Ако тад, 1787, или нешто касније, међу живима више није било ни мајке Вишње, какав му је морао бити залогај у тубој кући, у задрузи којој није ничега приносио! Без очевине у Трнови, без мајчина закриља у Међашима, Филипу је остајао још једино бели свет, свет чију, авај! ни боју ни ширину није имао чиме одмерити.

Како је и куда кренуо наш слепи певач на свој судбински пут? У Семберији је било и других гуслара, а њена питомина привлачила је и оне са стране. Да би се успело, ваљало се нечим издвојити. Филип је извесном својственошћу већ располагао. „Он је имао већ тада леп глас“ — каже Мушкицки за њега као младића; лепо је певао и „мало језиком заплетао, што наши кажу — шушкетао“ сећа се један други савременик Филипа старца; а Вук га је потражио зато што је био чуо „да он зна лепи песама“...⁴ Па ипак, све то још није довољан разлог што се Вишњић сасвим одао

гусларењу, са успехом. Лепоту гласа (и без шушкетања) и множину песама могли су имати и други; и било их је заиста. Чак и слепих. И бивших хајдуха, луталица, добрих познавалаца друмова и нарави, поверљивих ухода, гуслара са заштитницима и препорукама. Имало је то занимање много оданих припадника, професионалаца, али је само један од њих пробио круг множине. Слепи младић из Семберије Вишњић је слушаоце пленио уверљивошћу и жаром. Његово гусларење није било само вештина. Она стварност у коју је он веровао, која је у њему живела као што конкретан свет живи у нормалном човеку, и страст коју му је судбина улила горким чашама чиниле су његову реч толико магнетичном да се за њом поводио сваки осетљивији медијум на дохвату. А српска средина у којој је Вишњић отпочео свој позив није била далеко од оног људског детињства у коме се дрвеће претвара у цинове. Уметник, не знајући да је то, и слушалац који изједначује занос са збитијем срели су се под истим храстом, подједнако потребити; први са способношћу да пренесе, други са готовошћу да прими. И глас је о чудном гуслару пошао светом. А он за њим.

Ми знамо за многа места да их је Вишњић посетио, али само тако — поименце, без реда, речена без икаквог ближег образложења како то човек чини у слободном причању; којим их је пак правцем обишао, којих година и у која доба, у колико наврата — остаје нам да се домишљамо. Извесног се реда може увести послужимо ли се караванским и пешачким путевима. Можда би се повести требало и за панађурима, сеоским заветинама и црквеним празницима, можда првенствено баш за њима када бисмо себи дали толико труда, јер су несумњиво ови путокази одлучивали

о Филиповом помицању унапред. Али је нама такав подвиг скоро неизводљив; њега ради требало би узети штап у руке и пребацити торбу преко рамена, па у том друштву остати бар неколико година. Награда, поуздано, не би изостала, али је нажалост човек нашег времена често принуђен да се сличних дарова унапред одриче. Ми ћемо, зато, за својим јунаком поћи како нам је могућно.

Места, кроз која је наш гуслар по сопственом причању прошао, повезују хиљаде километара; хиљаде и данас тешко проходних километара пре-ко врлети и гудура, кроз пределе дивљих бујица и дубоко усечених поточина, кроз шуме пуне зверова и људска насеља набијена фанатизмом и анималним склоностима. А ни звер ни човек тад није био мање опасан. Напротив, и сасвим поуздано, далеко од сваке родољубивом и романтичном литературом прикалемљене нам идеализације, то време се одликовало злочином и сурошћу. Муслиманска и православна села, често у непосредном суседству, одавно су била заборавила на заједничко порекло. Кrv (подразумевајући под њом и темпераменат) која их је некад спајала у савез противу сваке опасности са стране, постала је сада један од најјачих елемената у процесу претварања присних веза у нетрпеливост и мржињу. Ислам нису свугде и увек сачињавали само имућни; имао је и он своју сиротињу. А та мусиманска фукара (израз није погрдан), многоbroјна међу босанским земљорадницима, ма-како експлоатисана од ага и бегова сматрала је себе нечим изнад српске раје, узвишенијим; држала је да и она има удела у владавини правоверних над Ђаурима. И када то осећање није могло доћи до задовољења у подели добара, огледало се у насиљима, оним најтежим — ситним, безбројним, свакодневним, која су почињала од погледа, по-

здрава, забране јахања коња и проласка кроз мусиманску махалу, па до силенског попасања рајетинских ливада и отимања ћаурских девојака. Између православних и мусиманских села свуде је постојала једнострана граница — само за православне, нарочито у данима смутњи и ратова. И Вишњићево родно село звало се у његово доба Српска Трнова за разлику од суседног турског засеока. Турски Јањари, Мусимански Шепак, Турски Рајчевић — све из те околине — имали су своје српске пандане.

Српски сељак у Босни био је на оном степену ропства када се човек мири са стањем, када противу њега ништа не предузима, али му никакво добро и не жели. У њему је, додуше, још жив сан о једној другој, давно минулој стварности, но он је сребрна сјаја, без жара који би се могао разгорети у дело. Вишњићев позив је био да у то снатрење унесе светлост пламена; да му прислужи.

Млади гуслар се свакако није уканио прво на најдужи пут, на путовање. У почетку је обилазио најближа села, она у којима се о њему већ било чуло и куда су га звали — Балатун, Велино Село, Бродач, Дворове, Обарску, Попово, Амајлије, а од вароши Бијељину и Јању. Могло је то трајати и неколико година, од једног до другог црвеног слова у календару. Онда, као пливач који се окуражио, кренуо је даље, преко Челића за Градачац, Дервенту, Добој, Тешањ, Котор Варош, до Бања-Луке.⁵ У томе правцу даље није ишао. Ово већ нису биле краткотрајне посете, на дан два. То је путовање од године, па и дуже ако се враћао на стари зимовник, што је мало вероватно, јер је скретао често устраницу и дуже се задржавао у већим местима.

Овом приликом Филип је много слушао о водећим турским поглавицама тих крајева, и добро их упамтио. О таквим се људима прича; народ им, по добру или злу, оцртава карактер, туви навике, имовно стање, одмерава суд. Филип ће их сачувати у сећању и доцније многе унети у песму. Биће то његови први оригинални јунаци, стварне личности, савременици и познаници, као што су: Мехо Оругчић, Мула Ахмед, Осман Амиџић и Омер Исмић из Бијељине; Глибан-барјактар и Омер-ага из Брчког; Дервент-капетан из Дервенте; Осман-барјактар и Дедо (Дервиш-бег), један од најбогатијих Бошњака свога времена, из Градачца.⁶ Упознавши их младе и осионе, кроз десет-петнаест година оставиће их бедне и смирене на пољима Мачве и Семберије. Што се пак гуслареве личности тиче, обратимо већ овде пажњу на његову особину да се подробно обавештава о људима; користиће нам тај подatak за боље разумевање његова дела. Многу карактеристику ових Турака, унету доцније у песму, било је могућно добити само у њиховој околини. Има их и пословне природе, као што је она о богатом Деди, што ће Филип употребити у *Боју на Мишару* да би објаснио како је успео да избегне устанички нож („Ал у Деда много пријатеља, Па га сакри њемачка гospoda”).

Друго Вишњићево путовање је дуже, а развија се нешто јужније од првог. Он полази од Међаша и Бијељине преко Лопара за Тузлу, Маглај, Жепче, Врандук, Травник, па преко Бусоваче и Високог до у Сарајево. Између сваког од ових градова и градића леже по десетине села, а баш су она та у којима се гуслар најрадије задржава. У њима се могло слободније запевати. Довољна је била „једна стражка мала” да осматра друм, па да се окупљена група осети безбеднијом и да се срцу пусти сасвим на вољу. С вечери па до касно

у ноћ крај разбуктале ватре, у једнodelној кући чађавих греда с којих висе клипови кукуруза, с брвнима пуним дрвених паламара о којима се клате кожушине, груби сукнени гуњеви и земљано посуђе; или, у топлим данима, у порти притиснутог светом, док старци и деца седе а младеж се тиска унаоколо; или, на случајним преноћиштима, у усамљеној чобанској појати под озвездалим бескрајним небом — с гуслареве струне полетео би Марко да укине свадбарину (још увек живу у Босни, на беглуку), подвикнули Новак и Радивој, забежао од Добоја Муjo. Један притајен, неишчезли свет јунака, трзао би се из летаргије и долазио да завлада надама савременика. Да их окуражи противу онога другог, туђег, што их је окружавао и угрожавао... С одласком гусларевим тог примињеног света не би нестајало. Он је остајао у поузданијем ходу људи и безбројном подражавању пронесеним песмама.

— А Вишњић је путовао даље. Сада уз Дрину, преко Таре и Пиве, кроз Црну Гору, па све до Скадра. Читалац треба да застане и да се замисли над овим растојањима. Простор је то који и данас тражи, од млада и здрава човека, огроман напор и дуго време! Наш гуслар је кренуо опет из Семберије, преко Зворника, Власенице, Сребрнице, Рогатице, до Горажда; одавде је ишао у Фочу, Пријепоље и Пљевља, а онда незнано којим правцем спустио се до Скадра. Највероватније ће бити да је ову последњу, веома дугу деоницу препешачио идући од Пљеваља преко Жабљака, Шавника, Никшића и Подгорице. То би био краћи пут; али је могућ и други, дужи — од Фоче на Гацко, Грахово, Цетиње. Ко би се снашао у брзацима народне песме? А Вишњић се у многим тренуцима потпуно с њом стапа. Време и простор нису били елементи који су одлучивали, нити је бојазан од изненађења задржавала корак.

У неким паланкама кроз које је Филип Вишњић прошао, родиле су се доцније легенде о посебној мисији његова пута у Црну Гору. Ми се на њих нећемо ослањати, нити оне могу бити истините, као што је она плјевальска да је тобожноносио Карађорђево писмо владици Петру I. Ту се предање збунило и с овим путем побркало једну другу, доцнију мисију. Филип је ово путовање обавио пре својих веза са србијанским устаницима, можда и пре избијања Устанка. У савременим изворима о некој сличној мисији нема ни трага, а ни Вишњић о томе ништа не напомиње ни Вуку ни Мушкицком, што би свакако учинио ма чета да је било.

Једну другу или исто тако лажну одору желили су да навуку овом потуцању извесни коментатори наших дана, који, застићени истином, не знаше како да измире последице с побудама. Стиду места нема, ни потребе да се покрива голотиња истине. Живот у борби за опстанак повео је гуслара по друмовима, а последице је родила оддареност која није рачунала с тешкоћама егзистенције. Конкретније говорећи, Филип није пошао кроз Босну и Црну Гору зато да би њиховим врлетима пронео народу песму и вештину гуђења, тј. једну свесно револуционарну пропаганду, већ — да би се прехранио. „Како ми је говорио ... инао је не само по целом Босанском пашалуку, него и у Скадар, те просио певајући уз гусле“ пише Вук после свог разговора с њим.⁷ И то је несумњиво тако. Геније се био уселио у најбеднији облик, изложен мучењима и понижењима сваке врсте, подједнако непријатним кроз сва доба, а дариван увек веома релативним наградама. Колико ли је пута наишао, долазећи у непознато место, на затворена врата или на кончиште без хлеба? Није реч о негостољубљу, већ о просјачкој судбини и времену путовања; и ме-

стима кроз која је пролазио. Уз то ваља мислити и на опрезност према заразама, које су највише баш овакви путници преносили. Није то више била његова Семберија и крајеви око ње, широки круг познаника, већ далеки незнани свет пун изненађења. Неочекивани догађаји, чини ми се, и одлучивали су о сталном Филиповом помицању. Човек се нерадо враћа беди коју је за собом оставио, нити се мири с њеним присуством. А тамо напред, у суседном селу, биће скоро заветина, или свадба, слава. Или, још чешће, љубазни домаћин, који и на свој мутвак и на своје послове мисли, упућује гуслара пријатељу „ту одмах иза брда”, да и њега обрадује. Па онда, да ли је увек било кога да га проведе кроз шуму, преко јаруга и раскршћа, или су га само изводили на правац, па куда га штап одведе. Језа подилази уживљавање у такве ситуације. — Болести су ипак морале причинjavати највеће недаће. На њих каснији обожаваоци не мисле, али путник кроз снегове и мразеве, гудуре, пролазећи кроз кужна и опустела насеља, слабо одевен и случајевима храњен, није им могао избећи; поготову у животу који тако траје двадесетак година. Милосрђе ту није много помагало, и не увек. Исход је зависио од стечене отпорности и телесног састава. „Филип је био виши од средњих људи, крупних костију, окошт, јаких плећа широких” — како га описује више познаника.⁸ Природа подобна многом злу да одоли, да се понесе са температурама и заразама издржавајући их на ногама или у нечијој појати, на слами. Она га је већ једном, у детињству, сачувала; учиниће то више пута у будућности.

И са овог путовања у Филипову листу турских укољица јући ће низ имена. Биће то цела хијерархија управљача: паше, капетани, судије, барјактари. Из Зворника, седишта нахије: Али-паша Видажић, капетан Мехмед Видажић, барјак-

тар Хасан, Дервиш-ага и Омер Белегија; из Кулен-Вакуфа Кулин-капетан (односно Мехмед, а по некима Салих-бег Куленовић, заповедник града); из Тузле Тузла капетан и судија Мула ефендија; из Сарајева судија Мула Сарајлија; из Горажда Синан-паша Сијерчић; а за њима цвет босанске госпошије. И њих ће Филип још једном срести и сачекати, и дати им гаврановима...⁹

Понекад, на овим путовањима, Вишњић је певао и Турцима. Сам је то признавао, мада кроза зубе, јер је појмљива мржња која му је кочила вилице. Турци су (боље рећи потурице) такође волели лепу гусларску песму, па су је тражили и од рајетинских певача када би на њих нагазили на збориштима или у вароши. Али Турцима певати није лако било. Захтевали су не само лепу песму, већ и жељену садржину. („Дё ону о Алилу! Али чувај се, Влашче; ако погине, валаж се ни ти нећеш главе наносити“.) Ни запевати ни одбити.

Један тежак догађај можда се може везати за ововременске Вишњићеве сусрете с Турцима. Сремци из села Грка, који су с Филипом провели његових 10 - 15 последњих година, дају физички лик гусларев као веома ратнички. „Филип је био на образу јако посечен“, „лево уво, од пола па доле, одсечено му је било“, „на десној руци мали и до њега прст осакаћен“. То причају један поручник и један земљорадник, људи који се у оваквим запажањима не варају.¹⁰ Али, како им је Филип то објаснио карактеристично је и за његову машту и за осећања слепа човека који је најлепши део живота провео с ратницима а под старост дошао међу паоре; и то родољубиве и љубопитљиве паоре. Филип им је једном рекао како је „и сам вођа чете устаничке био и код здравих или преврнутих очију као гуслар Турске уходио,

док га у једном боју ухватише, познаду, очи му поваде и пусте да и даље уходи”; други пут — како је то било на Рѣвију где је „био вођа једне устаничке чете... буљукбаша на од прилике 100 момака”, па га и ту Турици ухватише, унаказише и жива у Саву бацише, али се он пре заробљавања „бранио док му цебане трајало; кад му цебане понестало, ударао је ножем”. Жестоко је волео стари Филип да се хвали својим јунаштвом у младости, и вид да има. „Имао сам добру чету одабрану, децо! — причао је задивљеним Сремцима — ал Маркан Мали, неки јуначина мога вилајета, још бољу; па где ми ударимо, ту је било русваја од Турака”.¹¹ Вуку и Мушкицком, разуме се, ни речи о својим четама није споменуо, али је чудно што они нису о његовим ожилјцима ништа рекли, мада су им морали пасти у очи. Или га нису о томе питали, или им је дао такво објашњење које нису важним сматрали па га нису ни забележили.Сима Сарајлија, та друга генијална луталица из Босне, познавао је и опевао Вишњића у својој Сербаници. Он из једне анегдоте која се Вишњићу приписује извлачи победоносно решење за читав један бој,¹² а шта би тек учинио да је његово рањавање могао везати за ма какав устанички окршај.Зато ће по свој прилици бити, да је Вишњића на гусларском путовању по Босни и Црној Гори задесила нека зла коб о којој је после ћутао. Или је песмом неког Турчина увредио, или се бесном аги на време с пута није уклонио; или су га пљачкаши беспомоћна напали. А глава је у сваком случају заиста могла отићи. То што му је лево уво од пола падоле одсечено, што има бразготину преко образа и што му је на десној руци мали и до њега прст осакаћен, све то говори о ударцу који је дошао с висине, с коња можда или од стојећег нападача док је жртва седела, а десном

руком да је покушао заштити се, када мали и до њега прст бивају у изложеном положају. Поред толико познатих, ево још једне стварне несреће чији узрок само претпостављамо. Колико ли их је тек заувек покопано у трпљивој души просјака по друмовима.¹³

РОБЕЊЕ ПЕСНИКА

Сећају се још времена када је било веома често да се
се оптужију припадници сваког покрета и да се уважавају
погрешне структуре. У тој опреми, тешко је
доказати истину, па је један од највећих
изненада — поред Јеврејашића, који је изјуберије
Одлуку око дикторства, такође почињају нуга
који ће митинг на Инфантаријском тргу да
је исти рат и цивилно боравиште. Али ово да
западне земље се најчешћим додирају тако, а не пријатељством
и симпатијама. Али и то је једнајвећа Јеврејашка
изненада која је диктор. Ми првачко уживају у њему
због његовог тоје среће. Симпатија је да је
једино људство да је да се од њега чујије
западне земље и да се његовим
изненадама и другима, па је један од највећих
изненада у историји државе. Јасно је што
је и да је једнајвећа Јеврејашка изненада
изненада, али и да је једнајвећа Јеврејашка изненада.

ROBERT HEDRICK

који је уврштен у Уговор о подјели српске земље између кнеза Стефана и кнеза Ђорђа, који је уједињен у Крсманову књигу „Српски хронограф“ из 1583. године. У овом уговору је кнез Стефан обавезан да ће дати кнезу Ђорђу појас и земљу у вредности 1000 дуката, а кнез Ђорђе ће дати кнезу Стефану појас и земљу у вредности 1500 дуката. Када је кнез Стефан умро, његов наследник је био кнез Јован Кнезевић, а кнез Ђорђе је умро 1585. године, па је кнез Ђорђев појас и земља уврштена у власништво кнеза Јована Кнезевића. Када је кнез Јован Кнезевић умро, његов наследник је био кнез Ђорђе Кнезевић, а кнез Ђорђе Кнезевић је умро 1603. године, па је кнез Ђорђев појас и земља уврштена у власништво кнеза Јована Кнезевића. Када је кнез Јован Кнезевић умро, његов наследник је био кнез Ђорђе Кнезевић, а кнез Ђорђе Кнезевић је умро 1603. године, па је кнез Ђорђев појас и земља уврштена у власништво кнеза Јована Кнезевића.

Семберија је била Вишњићева колевка којој се он често враћао, да се одмори и предахне, или зиму да претури. У тој плодној, густо насељеној равници живи тад још једна занимљива личност — кнез Иво Кнежевић, кнез од Семберије. Он станује у Дворовима, селу на половини пута између Међаша и Бијељине. Његово презиме Кнежевић и његово боравиште Дворови сведоче нам о наследном достојанству, о старој кнежевској породици и дому око кога је временом израсло цело насеље. Ми не знамо у ком је колену кнез Иво стао на чело Срба у Семберији, али је једно извесно: да је до њега од тог звања допро само углед и могућност посредовања између турских господара и српске раје. Босански кнезови су, као и они у Србији, па и мање од њих, могли регулисати унутрашње друштвене односе међу кметовима (кад би се обе стране њиховом одлуком задовољиле), представљати у обичајним и верским свечаностима своја села, утицати на избор и додељивање дозвољених звања међу рајом, али

им је главна дужност била да помогну разрезивање и прикупљање општих пореза, убирање ванредних давања при ратним походима, а нарочито проналажење и хватање криваца. Умни и снalaжљиви кнез Иван Кнежевић био је поред тога стекао и једну посебну повластицу — био је у Семберији главни лиферант стоке и намирница за турску војску. Он је тај посао обављао и онда када је на другој обали Дрине, баш преко пута Семберије, отпочео историски обрачун између његових гospодара и његове браће. Снабдеваће он и ону војску што је пошла на Мишар 1806, и оног Кулин-капетана чију ће смрт разгласити гавранови.

Али медаља има и другу страну. Има је и кнез-Ивина. Пријатељ бегова Видajiћа, Кулин-капетана, Дервиш-аге, градског мјезина Бијелинца и осталих турских поглавица, у исто време је и најближљивији отац сиротиње. Он ју саветује, заклања и откупљује из ропства, залажући при том сву своју имовину стечену војним лиферацијама. Неподељиво је поштован и вољен у кметовској маси, и слушан без поговора. Због тога ће чак и оштри србијански савременици прву Ивину улогу предати забораву, а историја ће га због друге даривати светачким ореолом.

У кућу и Дворове тога кнеза залази често и наш слепи гуслар, кадгод полази из Међаша или се враћа њима. Судећи по топлини речи коју за кнеза Иву има Вишњић, и по добром познавању његова карактера, није искључено да нису били и лични пријатељи. Песму као што је *Кнез Иван Кнежевић* могу надахнути само срдачни односи.
— У тој кући Вишњић је могао наћи сваку помоћ.

Године 1809, када српска офанзива крену ка Босни и Санџаку, у устанак ћоште и кметови сембериски, а с њима и њихов кнез. И Филип се

тад затекао у Семберији. Али огањ наде, који се жестоко био распламсао међу робљем, погасише неуспеси на другој страни, а стварност повуче за собом босанске масе у Србију. Дрину прећоше и кнез Иво Кнежевић и гуслар Филип Вишњић.

Задивљује присебност српских устаника у тим данима и њихов смисао за организацију. Реке избеглица упућују се од Дрине под Шабац, у сабирни логор. Тамо се привлачи помоћ Мачвана у храни, обући, вуни. Избегличке жене прерађују што треба прерадити, а неколико „хећима”, такође Босанаца, указују лекарску помоћ и предузимају здравствене мере које намеће скупно становаше. Голи се облаче, боси одевају. Здрави, у групама, одлазе на изградњу станова. Расељавање логора развија се у два правца. Један крак иде кроз Мачву ка Дрини, други поред Саве ка Београду. Том приликом постају читава нова села (Мајур, Мусолини, Думача, Умка), а стара се попуњавају новим живљем (Лешница, Ново Село, Бадовинци, Салаш, Црна Бара, Баново Поље, Богатић, Глоговац, Штитар). Проређено Подриње добија породице које ће му дати основни печат за цео следећи век, а у комуналном погледу ушorenо насеље са типичном пространом окућницом очуваном до данас.

Целим тим замашним послом руководио је кнез Иван Кнежевић, који је том приликом постао и кмет шабачки, те је тако поред личног угледа имао и силу власти; и одговорност која је из таквих подухвата проистицала, нарочито за уложена материјална средства. Он размешта своје Прекодринце, обилази им куће, додељује сукно, помаже новчано. Поред тога, он и овде упражњава своју стару навику — заузима се код строгих устаничких власти за окривљене ради плачке и похаре. И увек је спреман, као јемац, „добар бити” за невољника. — Млађи људи, способни за

ратну службу, образовали су своје борачке јединице које су стављене под команду једног другог угледног избеглице, Симе Катића-Прекодринца, који је добио у Србији титулу војводе, али су га звали и кнезом што је, можда, у неком односу с његовим ранијим положајем у Босни. Катић се био насељио у Глоговцу, где му се до данас сачувала успомена.¹⁴

Избеглички логор под Шапцем трајао је од јесени 1809 до пролећа 1811. У њега је морао доћи и Филип Вишњић са женом и децом. Филип се већ био давно оженио у Босни, у својој 31 години, девојком из села Мртвице, од угледне породице Буковића. Жени му је било име Наста, али су је звали (опет надимак!) Бијела. Скривен нам је роман овога брака. Мртвице су далеко од Мешташа, а Филипу биле поодмакле године за женидбу. (Тад, па и кроз цео Деветнаести век, сеоски су се момци женили веома млади, пре двадесете.) Шта је спојило ова два бића, гуслара — просјака без очију и огњишта и здраву сеоску девојку из имућне куће? Јуначка песма и кршна мушки снага, ма и без вида, или нека невоља девојачка тако честа под турским насиљем? За једну знамо: и Наста је остала пре удаје без родитеља, али та није била ретка и није гонила на такав излаз. Брак је био дарован многом децом. Имали су их шесторо. Не знамо колико их је довео у Србију, али ће из ње 1813 превести у Срем само двоје: десетогодишњег сина Ранка и тек рођену Милицу, коју су прозвали Мандом.

Као што је чинио у Семберији, Филип ће радити и у Мачви. Жену и децу сместиће негде, и некако, у склепаној колиби или туђем вајату (за

први мах изгледа у Лозници и Бадовинцима, потом у Салашу Ноћајском), а он ће кренути на пут са штапом и гуслама. У дугој белој кошуљи, какву носе Подринци обеју обала, у плетеним опанцима с кратким вуненим чарапама, с ферменом који му допире једва до крста, ова импозантна фигура привлачиће пажњу нарочито својом главом. Спреда грубо, кошчато и осличаво лице са густим, јаким брцима до рамена и раскуштраном стрејом обрва над празним дупљама; широко, масивно чело са ћелом до половине темењаче, а одатле дуга, риба и проседа коса у валовима пада по плећима. Ничега ту није било неубичајеног, али је све деловало изузетно. И остали су се људи тад тако облачили, бркове, обрве и косу пуштали да слободно расту; особито косу коју су неки плели у перчин а други свијали под капу. Код Филипа се све чинило појачано због његова на-грђена лица, стаса вишег од средњих људи и веома широких прса. И због његова занимања. Кад такав седне и запева, усрдсрећени погледи посматрача постепено га издвајају из гомиле присутних и разграњавају до невиђена човека.

Нечега је ипак у овим Филиповим данима било новог, и то сасвим новог. Средина у коју је певач сада ступио! Нису то више вашари, славе и заветине, ни повучени пријатељи по забаченим планинским селима, ни шуме пуне зверова а другови Турака; није то више раја која се иживљава у маштању о старој величини, нити су то људи којима је од јавних радости остала једино гусларска песма. Сад је то било једно огромно крваво разбојиште напрегнутих снага, разбукале мржње и раздрешених страсти; узаврели живот у коме је гусларска песма могла бити само епизода.

У такав ковитлац Филип Вишњић је упао

одједном, и цео. Мирних села нема. Масе народне војске струје на крваву крајину или се повлаче с ње у пометњи. Поворке жена наступају за својима са храном и преобуком, или са децом и старцима траже прибежиште по збеговима завученим у мочваре. Запевку за погинулима, која зна с небом да се веже, смењује кликтај победника. Радост и бол су два супротна тока која се боре за исто корито, па онога што је мислиш надвлађао свакога часа мути други. Све је у покрету, све пред поласком. А Филип — љуска захваћена општим кључањем. О путовањима милостиње ради не може бити ни говора. Ни бриге за опстанак нема. У рату се духовне вредности и материјалне снаге тако измешају и покрену, да од њихове мобилизације све живо живи и дела изван свих схваташа о потребама и заслугама. По том, људским умом неодваганом па ипак ништа мање чврстом закону, и Вишњић се нашао у окршају и стао бивати све чешће избаџиван на површину. Он је са онима што се окупљају за полазак на границу, јер им је потребна његова херојска песма и његово познавање босанских Турака; сутра ће бити у војничком логору на Проду, или Адици, или на Бадовинцима, очекујући са заједничком грозницом обавештења о непријатељским покретима и заповести о нашим мерама; следећег дана је на дохвату зrna и алахања. Између двеју песама слуша препричавања учесника у биткама или одјеке о нечијем јунаштву и мудrosti. Његовом гласу и гулама одаје се признање друкчије но до тад, друкчије га људи испољавају; али ни он не пева више као некада. Куршуми овде падају, рањеници јече, заробљени Турци богораде; и плен се дели. Све је сад, у логорима подринским, друкчије. Усуд је своје седиште у њих преместио.

У једном од тих скупова нашао га је Стојан Чупић, војвода мачвански, заповедник и органи-

затор целог граничног сектора од Раче до Лознице. Јуначина, хвалиша, весељак и прзница, човек склопљен од свега што је запаљиво и експлозивно. Уз то, лаке руке и за себе и за друге. У гуслару Вишњићу Чупић је видео вредност која му је таман добро дошла; и за радост и за потребу. Добром и страсном говорнику Чупићу особито се морала свидети агитациона сугестивност Вишњићеве песме; а и његов понос је добијао — имаће се сучим похвалити! С њим ће одсад Филип најчешће дане проводити; код Чупићеве куће у Салашу Ноћајском, у обиласку војске, на разговорима с војводама. Присутан гуслар-певач није стран човек, пред њим се могу расправљати многе опште ствари; замерити онима што су погрешили, добре похвалити, рђаво обавештене исправити. А гуслар је све то түвио способношћу само слепима својственом.

Крајем септембра 1810 Вишњић се затекао у Лозници када је зворнички Али-паша Видajiћ (његов стари познаник) нагло прешао Дрину и големом војском опколио варошицу. У опсади су се нашли и Анта Богићевић, Милош Потерац, Бакал Милосав — две војводе и један капетан. Настао је самртни коштац између хиљаду и двеста опкољених и десет пута јачег непријатеља. Дванаест дана су турски велики бальамези и мање кумбаре бомбардовале без престанка описане; а Срби, да би се ослободили тога оловног грјда, отварали су с времена на време шанац и јуришали на поплаву голим јатаганима, да је сузију и одбаце од себе, па се опет, искрвављени, затварали у опкоп. Многи српски лешеви данима су лежали пред палисадама, а још бројнији рањеници превијали се од мука у шанцу изломљених руку и ногу, које су се могле само поцепаним рубљем

утегнути, и отворених утроба које није имао ко зашити. Да би се издржало, и мртвима и живима ваљало је бити станац камен уграђен у бедеме одбране. Каквог је значаја био овај судар довољно нам говори што му је полетео, из дубине земље, и сам Вожд са крагујевачком, смедеревском, гро-чанском, београдском, шабачком и ваљевском вој-ском, и најодабранијим избором српских јунака. Два дана је, 5 и 6 октобра, трајала одлучујућа битка у Пољу Лозничком; последњих неколико сати две војске су се секле само сабљама. То су они тренуци када језичак на теразијама немирно трепери под приближном тежином тасова; довољна је незнатна ситница да падне на један, па да судбинско мерило превагне. „Баталија* никда већа није била“ писао је 8 октобра из Лознице осталим војводама разбијач војсака, Караборђе, јављајући им о победи. По три су коња, каже,гинула под старешинама у овом касапљењу, а рана су допали Лука Лазаревић, Стојан Чупић, Лазар Мутап, Цинцар Јанко, капетан Милосав и многе буљук-баше. Много је момака погинуло и из Карабор-ђеве личне пратње, јер је Вожд непосредно водио јурише последња два дана.¹⁵

Све је то преживео и Филип Вишњић. И пре-живљавао јаче од осталих, јер његове руке нису могле дохватити ни пушке ни јатагана, нити су му ноге могле потрчати упоредо с војводским ко-њима при испадима. А смрт је косила и око њега истом косом... У ноћи, приликом тренутног за-тишја, или после боја, узимао је гусле¹⁶ Шта је сад могао певати? О Марку и Милошу, Косову и хајдуцима? Застарелост је одувек настојала, при-тиснута тежином нових догађаја, да ишикља из својих зачамелих дубина и да се озари топлином живота, али је поред све те упорности увек бивала

одбацивани са подијумом припремљеног за нове захтеве. До јуче водећи свет двобоја, личних обрачуна, вitezова луталица, загоркиња, крчмарница и леђена од дванаест ока, морао се повући пред једним новим, крвавијим и масовнијим, који је наступао, и већ је био ту, око певача. Шта више, и овај гуслар је део долазећег, његов активни члан испуњен до обода мржњом коју је годинама разгараја жеђ освете. И права, велика реч времена стала се пилити у свом гнезду. Ваљало ју је рећи, или пресвиснути од једа и немоћи.

Близки су нам тренуци у којима су колена певачева чврсто стезала карлицу инструмента. Лева шака је шетала вратом гусала бирајући ослонац, а њени прсти треперили врхом струна једва их додирујући; покаткад, часомице, малић и до њега трзали су се ко жеравицом опечени. Одмерено и упорно бивало је само гудало, вучено широким замасима деснице, све јаче належући на струне запрашиване воштаним ињем. Жагор логора се стишавао, уста слушалаца отварала. И кад би усредсрећеност достизала осетљивост жиже пред прскање, певач би оштро забацио главу, дигао густу копрену обрва свијајући је у лукове, а беле празне очне дупље испуниле би се одсјајем унутрашњег жара и везале за само њима видљиве слике између звезда и ограшја. И тад би, за све изненадна иако толико очекивана, врискнула реч. Нова, велика реч времена.

То је Буна рађала свог песника.

ОСНОВА ЕПА

Да и яко ако Панчо Николич схваћају
Богданове општинске послове са паклом то
Симеон устанак је чинио само његовим
злочином да ће бити спроведен. Када је општина и
послови узимају дају власт да користи земљу, под-
сејати је обнову, али вредност оваквога имају да
се сматрају као јефикаснији од промишљеног. Јасно је
да и то је, истицамо да се првојају земље,
које су највећије ако сада се не користе, по-
тиснући њену вредност и неподобној радњи дајују
последицу да ће се оваквије земље бити
паклом и да ће тај паклом бити. Јасно је да
изгубљене земље се не могу вратити, али дајују
неколико стотина хектара земље које се користе
и које су већ вредне више од оних који су изгубљени.
Иако је овај законоподјелак јасно доказује
да је овај законоподјелак јасно доказује
да је овај законоподјелак јасно доказује

Борбом, која је у складу са спроведеном хар-
актером и посматраном карактером тима, би-
ла неизбежна. У смислу тога да ће се избегнути
тешкој болести, јер је уједно и уједно овај
тешкији је симптом посебног болестија који се јав-
ља у анатомији мозга и коре мозга, па када ће се
у анатомији мозга и коре мозга јавити тешкајији
и тешкојији симптом, то ће бити јасно да је
тешкојији симптом ауто-анамнеза. У ауто-
анамнези је веома важно да ће се јавити
да је једнајако јака и уздржљива општа ви-
дљивост најчешћег симптома. Ако је јака и
увидљивост најчешћег симптома, то је јасно да је
тешкојији симптом ауто-анамнеза.

Поетско дело Филипа Вишњића сачињавају
тринаест оригиналних песама са темама из
Првог устанка, и четири старе, прерадене — у
свему око 5.000 стихова.¹⁷ Толико је забележио и
предао нам Вук. Судећи по многим подацима, пе-
сник их више није ни имао. Наслеђе заиста неве-
лико по обиму, али вредније по квалитету од
свега што нам је остало на уметничком плану из
тога времена. Па и толико, Вишњићево дело пред-
ставља целовиту слику епохе, достојну додуша, по-
ред многих снажних и потпуно обрађених делова
сасвим недостајати бројни детаљи, док ћемо од
неких имати тек покоји потез. Као пред нару-
шеном катедралом чија нас монументалност фа-
цинира са одстојања, али нам њена үнутрашњост
не даје сваки капител или нам само наговести
сачуваним фрагментом лепоту изгубљеног фриза.

Због тога ћемо Вишњићевом делу прилазити постепено. Прво ћемо покушати да га сагледамо у целини.

Оно што Вишњића издваја из групе савремених хроничара и мемоариста, и што би га одвојило од песника стваралаца да их је више било,¹⁸ то је, поред поетских квалитета, његова концепција Устанка. Он ју је имао јасну и оригиналну. Кад са те стране посматрамо ову материју, рекло би се да је неки веома студиозни аналитичар позајмио песнику костур за дело. Јер, скоро наметљиво, из Вишњићевих песама израња на површину једна чврста, систематична и заокружена поставка Устанка, која би се најмање могла очекивати у поезији ове врсте. Природа Устанка, основни узроци који су га припремили, непосредан повод за његово избијање и, најзад, начин на који се борба распламсала као да је било оно главно што је песник, својим средствима, хтео да обради.

За Вишњића то није буна међ бунама, каквих је на десетине дала ова земља и каквом су је, у то време, схватили најзаинтересованији фактори — београдске дахије, турска порта, извесни српски устаници, европски дворови. Оцењујући је само као једну у читавом низу других у раздешеној османлиској царевини, аустриска, руска и француска дипломатија покушава да је искористи на тај начин што се убацује у цариградску политику својим захтевима и утицајима, и у тој игри даје или одбија подршку србијанским устаницима. Султан, прозревши те намере, спреман је да окрњи свој суверенитет и ради да дâ знатне повластице ако се „умири”, само да би се ослободио притиска европских дворова и ровитог стања на осетљивој граници. Неки од устаничких првака мишљења су да се Срби тим султановим обећањима могу задовољити. Насупрот целокупном таквом схватању диже се песник-гуслар, онај који најмање учествује у политици или је подобнији од свих осталих да осети бйло времена. Не ради се, по њему, о побуњеном незадовољству које се дâ уми-

рити, већ о револуцији која ће све из основа преврнути. За такав потхват удржиле су се многе наталожене земаљске снаге и све бесмртне небеске силе, чији ће замах бити кадар да за дан поруши оно што се по девет година градило, чију жестину неће моћи стишати ни свих седам европских краљева ако би покушали да интервенишу.

Кад се ћаше по земљи Србији,
По Србији земљи да преврне
И да друга постане судија...

Небом свеци сташе војевати
Да се Србљи на оружје дижу...

Уста раја ко из земље трава...

Те градове раја начинила,
Градила их по девет година,
Кадра их је за дан оборити
И са царем кавгу заметнути;
А када се с царем завадимо,
Да устане свих седам краљева
Да нас мири, помирит нас неће:
Бићемо се, море, до једнога...

Такве је природе Устанак у Вишњићевој поезији. А узроци његови су нагомилане тешкотиће: порези, глобе, зулуми, злочини, земља тако натопљена крвљу да је њом већ проврела; у другом реду — нужност освете и покајање жртава, заштита вере и морала. Ти узроци су се гомилали вековима, од Косова, и сад је дошао земан када ваља војевати, када за трпљење ничега више није остало. — За припремљену експлозију неиздржљивог стања варница је била сеча кнезова и виђених људи. Непосредан повод! Вишњић га је не само добро уочио, већ га је и агитационо, као најсвежији злочин, развио до неслуђених граница ударајући баш на тим местима своје најопштрије акценте.

Никакав особит напор не причињава данас рад на извођењу закључача о карактеру Првог српског устанка. Још лакше би било варирање историских чињеница на ту тему када би нам она била сврха, јер између нас и Устанка лежи дистанца дуга сто педесет година, осветљена масом последица, искустава и теоретског уопштавања. Али, то наш задатак није. Ми пратимо гуслара који од наших обавештења, сазнања и могућности проверавања података није имаоничега; најмање нужне предспреме и навике за такав рад. Он се ковитлао у вихору заједно са својим јунацима и својим мислима, и кроз такву вртоглавицу гледао у лице будућности. И добро га сагледао. Ако не снагом логике и анализе, оно чулом мржње и правичности. Мржња му је давала оштрину, правичност оријентацију. А та два оруђа страсти не морају бити мање вредна од умног резоновања и објективистичког постављања изнад догађаја. Емотивна област, уз то, међу својим плодовима не трпи хибриде; њен род је отров или наслада, али увек жесток. С друге стране, суровост свега онога што је Вишњић преживео на свом тегобном путу никад му није допуштала да се одвоји од стварности. Његови поетски мотиви ницали су и израстали само на тлу натопљеном муком и крвљу, те се тог укуса неће ослободити ни када их песник узнесе на висине транса. У томе, чини ми се, треба тражити решење загонетке што је један слепи, у банајном смислу неписмени песник, тако даровито продро до историске суштине.

Општем правилном сагледању револуције и одређивању њеног историског места одговара и једно друго, лично песниково постављање према људима и догађајима. Вишњић се није дао заплести збрком унутрашњег политичког збивања. А такве особине често је недостајало и људима као што су културни Југовић, храбри Лука Лазаревић,

господствени Јаков или умни Доситеј. Све њих је знао да занесе понеки варљив изглед или рискантна комбинација. Слепи гуслар се, међутим, изврсно сналазио у сплету лажи, интриге, клевете, јагме, похлепе, насиља и кроза њу пролазио не орошивши свог гудала. Рећи ће се, можда, да је њему било лакше, да није могао узимати учешћа у практичном одлучивању или мислити на лични утицај, па према томе ни поређење да не стоји на своме месту. Тако, ипак, није. И од малог се тражи мало, а у великом остварењу огледа се и његов творац. Вишњићево дело не садржи ни сенке ма чијег личног рачуна или пристрасне обојености. А и он је свему томе морао бити изложен ако не у дневном животу оно поуздано у стваралачком чину. Песник се умео узвисити изнад пролазног и опростити људско. Не тврдимо овим да га је спасавала изузетна политичка зрелост. Чинило је то у првом реду осећање главног циља и његов изоштрен слух за шапат маса према коме се није никада оглушивао. — Без ове уметникove особине ми не бисмо имали чистоту сазвучја једне трајне симфоније борбе.

При оваквој концепцији револуције од 1804 и личном односу према њеним носиоцима, Вишњићево дело гледано у целини има за основу *Почетак буне против дахија*. У тој песми је слика Србије и Устанка са свим њеним тамним и светлим површинама:

Беда потлаченih — „Који глоба давати не могу”... па даље кроз целу песму као црвена нит;
силовитост владајућих —
став Мехмед-аге Фочића у монологу;

не одлучност маса —

„Ал се Србљи дигнут не смједоше”;

упорна наметљивост захтева
побуне —

„Јер је крвца из земље проврела”;

Заштравање стања —

дахиски договор на Небојши кули;

истицање вођа —

с турске стране Аганлија, Кучук-Алија,
Мула Јусуф и Фочић Мехмед-ага, а са
српске личности побројане у монологу
„Док погубим”;

судбонасни потез тиранина —
сеча кнезова и виђених људи;

одлучујући тренутак —

спасавање будућег вожда Устанка;

позив на оружје —

„На све стране Борђе књиге посла:
Сваки свога убијте субашу”;

масовни одзив —

„Сви скочише на ноге лагане,
Припасаше свијетло оружје”;

нагла измена ситуација и бујање
поплаве —

„Уста раја ко из земље трава”;

немилосрдност осветника —

„Голе, босе топузима туку:
Море, баша, кам пореза наша?
Што би Турак за сјече, исјече”;

ослобођење уже Србије —

„Кад је Борђе Србијом завладао
И својијем крилом закрилио”;

и, на крају, перспектива, поглед у будућност —

„Дрино вodo, племенита међо
Измеђ Босне и измеђ Србије,
Наскоро ће и то време доћи
Када ћу ја и тебека прећи
И честиту Босну полазити”.

Композиција достојна најбољег зналца списатељске вештине! Данашњи коментатор је у опасности да у њој види један свестран поступак песников до кога се долази дугом праксом и напорним радом, поступак који рачуна с ефектима и психичким подложеностима публике. Да ли је Вишњића до те вештине изнела само његова даровитост и околност да је у исто време био и певач и свој сопствени слушалац, импровизатор који и врши и трпи утицаје?

Почетак буне против дахија стварно није никакав почетак, бар не онај који претпоставља недовршеност. Јединствена је то целина са својим драматским уводом, епским размахом и поентованим, ефектним завршетком. Монолитна као скулптура изливена одједном. Наслов, уосталом, и није Вишњићев; дао га је хроничарски расположен Вук вероватно због тога што се у песми не пева о свему што се до тад догодило у Устанку. Један неспоразум између аутора и уредника. Ваља, уз то, знати да гуслари нису ни имали наслова; одговарали су на молбе излагане читавим малим описом песме („Дё ону како је Марко“ итд.).

На огромној површини *Буне* све остale Вишњићеве песме су поглавља и појединачна збитија која употребују слику, драматизују понеки тренутак, или пластичније обрађују покојег јунака.

Ту су, као судари маса б о ј е в и на Чокешини, Ужицу, Салашу, Мишару, Лозници; или, извучени у први план, л и к о в и харамбаше Бурчије и браће Недића, Чупића, Милоша Поцерца, Луке Лазаревића, Лазара Мутапа, Бјелића Игњатија, Станића Станојла. Очигледно је да галерија није ни изблиза завршена. Да ли ју је Вишњић имао богатију? Догађаји и људи опевани у његових дванаест песама (овде изузимамо *Буну* као општу основу) нису увек најбитнији и најважнији у Устанку, а Вишњић је имао јако развијено осећање мере. Зашто не налазимо бојева на Београду и Делиграду, или јунака као што су Хајдук-Вељко, Миленко Стојковић, Добриња?

Одговориће нам сам песник.

ПРЕБА ВИШЊИЋЕВЕ ПЕСМЕ

Вишић је у свом првом збирку песама издао 1867. године под називом „Младије песме“ да би то уједно представљао и први његов сабранији збирак. Дело је сада веома ретко искажено. Иако је млађи био један од највећих поета тога времена, али је и један од највећих поета који је уједно био и један од највећих писаца. Насељен је био један од највећих писаца у Југославији, али је и један од највећих писаца у Европи. Иако је био један од највећих писаца у Европи, такође је био један од највећих писаца у Југославији. Али он је и један од највећих писаца у Европи, али је и један од највећих писаца у Југославији. Али он је и један од највећих писаца у Европи, али је и један од највећих писаца у Југославији.

Драгомана је сада посвећено највећим драматичарима и поетима свакога покрета и покрета.

и супружеским связям. Но и в этом случае
важны факторы. Некоторые женщины хотят
иметь связи с теми, кого они называют «лучшими». А другие —
Ирина, Татьяна, Марина Попова, «Луч-
шие подруги». Альберт Мурат, Юлиана Савичева,
Ольга Костюкова. Остальные же из галереи жен-
щин не имеют «лучших». Ах да! Ну да. Всегда есть
«лучшие», «лучшие» и «лучшие» у каждого.
Но это «лучшие» являются «лучшими»
для каждого из нас. И это «лучшее» неиз-
менно переходит в «лучшее» для других.
Марина Соловьева, Екатерина
Соколова, Елена Григорьева

Вишњић пре „востанија србског није једну пе-
сму сам сочинио“ летописачки сажето бе-
лежи Лукијан Мушицки податке до којих је до-
шао разговарајући с гусларом 1817 у манастиру
Шишатовцу. „Али с почетка востанија србског
почео сочињавати. Кромје њега нико није певао
нове песме. Питао с војске пришедше за битву, ко
је предводио, где су били, ко је погинуо, против
кога су ишли“. Толико. И ни речи више о Вишњи-
ћевом књижевном поступку. Нама је данас јасно
како је гуслар прерастао у песника и када је мо-
гао питати „пришедше за битву“ — онда када се
међ њима нашао, тек од 1809, што ће нам потврди-
ти и други подаци. Мушицки није уочавао ову вре-
менску разлику, ову између „почетка востанија“ и
„с војске пришедших“; а она није мала, износи
читавих пет година. Разлог ће бити у томе што је
бележио Вишњићеву причу онако како ју је сам
схватио, а за њега у Аустрији, и Мачва и Сембе-
рија биле су у Турској, без граница између себе.

Драгоценна је ова песникова изјава. Драгоценна
као сведочанство о његовој самоникости и ње-

гову начину прикупљања грађе. Сува Лукијанова белешка не говори о свему; она нам даје само полазни ослонац. Песме садрже много више елемената из којих се да назрети област Вишњићеве заинтересованости. За сваку своју песму слепи певач се најозбиљније припремао. Он је „с војске пришедше“ питао за узрок битке, састав људства, правац путовања, место боја, тачан назив околних локалитета, за план, за однос снага, за расположење у војсци, за најзначајније моменте и за оне који су се највише истакли; затим, за детаље — ко је чему старешина, каквог коња ко има, какво оружје, какву породицу, какве је нарави. Све је то могло доћи, и заиста је долазило у обзир да се помене у песми, кроз стих два или целу киту стихова. Задивљује материјална подробност у Вишњићевом делу. Свака његова песма са те стране дâ се и данас проверити, њен догађај географски развити, а бој (ако је реч о њему) шематски реконструисати. Примера ради погледајмо, само фактографски, *Бој на Салашу*, не додајући ни једне наше допуне, ни једне речи која означава место, лица, предмет или радњу а да није Вишњићева:

У двору Петра Ерића, у селу Метковићу, у Мачви, пију вино Јанко Катић из села Рогаче од Космаја, војвода Вујица из Азање сниже Смедерева, Стојан Чупић из Ноћаја и с њима до двеста Србина; сви имају коње и миздраке. Долази стражар иза Батра, са села Салаша, слуга Станка Јуришића. Он обавештава војводе, да је седам хиљада и триста Турака ударило на Мачву, да их предводи старац Мемед-капетан од Зворника. Буљукбаша Станко Јуришић са својих седамдесет другова није успео да их задржи, па су се Срби растурили. Турци су прегазили Мачву, поробили Совљак и Глоговац. — Стојан Чупић од својих људи уза се има само Маринка Сићића и Васиља Шуманца; сва осталла војска је Јанкова и Вујицина. Срби полазе да сузбију Турке; Чупић на коњу мркову, Вујица на алату, Јанко на ћогату. Од Метковића иду на Богатић, па на Клење, одакле виде

како Совљак гори. Срби збацују теркије, по Чупићевом савету, притежу колане и избијају у Полье Салашко. Ту виде по траговима да су Турци отишли дубље у Мачву али да се нису још вратили. Чупић даје план битке. Срби око глава завијају саруке, по турски сабље припасују, по турски коње разигравају, па полазе у сусрет Турцима као кобајаги нов турски одред који првом долази у помоћ. Помаљају се Турци гонећи хиљаде белих оваца, првених коза, крава музовних и волова. Турци не осећају лукавство. Када се измешаше, заметну се битка. Срби само по једну пушку опалише, па тргаше сабље. У том, с друге стране, у бој улеће Станко Црнобарац са побратимима Јовицом Нинковићем и Јованом Латковићем. Због тога војвода Чупић опрашта хајдуку Станку неку ранију кривицу (Вишњић не каже какву, не зна можда). Турци су разбијени, Мемед-капетан сам бежи на Ђогату, гони га Чупић на мркову који је задобио седам рана; за Чупићем јури Катић и зауставља побратима — нека пусти Мемеда у Босну као гласника. Срби сахрањују свога друга Илију који је погинуо зато што није слушао па је био сјахао с конја да би уграбио једне турске токе.

Колико личности, географских места и насеља, епизода и подробно одређених појмова! Све битно у овој песми тачно је, а споредно логично. Код Вишњића песничке слободе у виду историске немарности нема. Бој је био на томе месту марта 1806, водиле су га баш ове војводе, граничарски буљукбаша био је Станко Јуришић, једна од осматрачица налазила се на речици Батру, а породице свих поменутих Мачвана, обичних бораца, и данас постоје или се памте. Харамбаша Станко Црнобарац је хајдук Станко Јанка Веселиновића. Одреди српских војвода заиста су се састали у Метковићу. Да би пресрела Турке и одсекла им одступницу, српска војска је морала ићи из Метковића на Богатић и Клење, па се спустити у Салашко Полье. — Овакве податке Вишњић је могао добити само из прве руке (можда од самог Чупића?) и на месту збивања. Како би, иначе, друкчије до њих дошао? Шта више, имао је прилике и да их провери, јер је кроз та села чешће

пролазио. Због свега тога — због тих ситних детаља, имена обичних људи, села, правца кретања — овај догађај из 1806 није могао бити опеван пре 1809, пре Вишњићева доласка у Мачву и његова разговора са пришездшим учесницима.

По обиљу материјалних података и остала Вишњићеве песме сличне су *Боју на Салашу* (изузев *Лазара Мутапа и Арапина* која је неисториска, испевана по угледу на старе јуначке). У њима се налази око триста двадесет идентификованих личности и локализованих географских имена. Колика је то множина најбоље ће нам рећи поређење са списима Проте Матије који, сабрани, имају само два пута више истог материјала.¹⁹ А Прота је друштвено деловао више од педесет година и о свему писао. У својим „Меморарима“ и „Дневнику“, и краћим чланцима, он обухвата не само целу територију Устанка већ и свој пут у Русију и Аустрију, све крајеве кроз које је пролазио, све људе с којима се сретао или о њима слушао од других. Поред тога, у Протиној хроници имена су окосница свега изложеног, док су у Вишњићевом делу то само аргументи за веродостојност опеваног догађаја и разраду теме. Изнад свега нагласимо и чињеницу да се Вишњић бавио стваралаштвом (состављањем оригиналних песама) свега четири-пет година и да се његова певаница односи претежно једва на једну подлатницу Србије.

Од тринест Вишњићевих оригиналних песама, десет их је са темама из Подриња, једна из Ужица, једна изван територијалне определености (*Лазар Мутап и Арапин*), а само једна обухватала целу Шумадију. Србијанско Подриње је,

према томе, главна област његовог интересовања; и не случајно. Филип се у њему био настанио заједно са својим земљацима, прекопута завичајне Семберије; ту нашао прве пријатеље и праве јунаке; ту први пут окусио хлеб слободе и осетио навирање стваралачке речи.²⁰ Пријем његове песме са савременим темама овде је морао бити такав да га је сасвим првео на нов колосек. Међутим, опевање средини познатих догађаја није био нимало лак посао. Када данас погледамо на целокупну Вишњићеву певанију уверићемо се с каквом је одговорношћу песник обавио свој задатак. Од десетогодишњег ратовања у Подрињу он је одабрао, за посебну обраду, четири најзначајнија боја и шест карактеристичних устаничких ликова тога краја. Разуме се, и у песмама о појединцима рат је главна материја, тако да му све скупа дају уметнички уопштено друштвено стање у одређеном простору и времену. Те песме су:

- 1) Бој на Чокешини одржан 16 априла 1804 од кога је зависила судбина опсаднутог Шапца и опстанак турског гарнizona у Мачви;
- 2) бој на Салашу марта 1806 који је учврстио у корист Устанка до тад веома нестабилну границу на Дрини;
- 3) бој на Мишару 1 августа 1806 који означава прекретницу и најодлучнију победу српског оружја у Устанку уопште;
- 4) бој на Лозници 5-6 октобра 1810 којим је сломљен други крак велике турске офанзиве на ослобођену Србију (први је под Хуршид-пашом ишао на Јагодину);
- 5) лик сиротињске мајке кнез-Иве Кнежевића оцртан око догађаја из 1806;
- 6) лик љубимца Поцерја Милоша Стојићевића дат поводом једног мегдана у мају 1809;
- 7) лична храброст команданта целог дринског ратишта, Луке Лазаревића, на двобоју од 27 септембра 1811;
- 8) самоувереност једног змаја, војводе Стојана Чупића, истакнута у устаничким односима из 1812; и

9-10) ликови и схваташа обичних граничара осветника, Игњатија Бјелића и Станојла Станића, сагледани у српско-турским односима 1812 и 1813 године; односима који су ишли на избегавање борбе и немира на границама, што обични устаници нису схватали. Одлучне битке, главни командант, покрајинске војводе, обични борци — зар то није сва ратна историја једног краја! На плану поезије свакако. За песника Вишњића подринско је ратиште тиме било исцрпено.

Али основа његове *Буне* далеко је шира. Она обухвата целу Србију. Требало је, значи, слично Подрињу обрадити и остала важнија ратишта и крајине. Јамачно је таква намера лежала на песниковом срцу када је кренуо да обиђе целу ослобођену земљу. На овај пут пријатељ војвода и друг ратника није пошао прошње ради; он је сад ишао за својим позивом и разглашеном славом, од једног до другог жаришта и од команданта до команданта. Ми не бисмо могли рећи колико је пута предузимао таква путовања Србијом, али кривуља што веже места у којима је Вишњић био по његовом сопственом казивању води у круг, кроз централне устаничке крајеве. Узмемо ли и овде као поуздано да даљу варошицу није могао посетити пре ближе, и да је морао поћи из Мачве, онда ово четврто велико Вишњићево крстарење има овакав итинерер: Шабац — Уб — Обреновац (Палеж) — Београд — Болеч — Гроцка — Смедерево — Смедеревска Паланка (Асан-пашина) — Рудник — Крагујевац — Краљево (Карановац) — Чачак — Ужице — Ваљево — Крупањ — Лозница — Лешница — Ноћај.

Када је то могло бити? Пре пролећа 1811 никако, јер се у септембру и октобру 1810 налазио у опсаднутој Лозници (а у Подриње се доселио

1809). Једна околност говори да ово путовање треба померити у последњу годину Устанка, 1813, а та је — што са њега Вишњић није стигао да обради ниједну песму. Пропаст га је предухитрила. Колико је то вероватно потврђује нам Узимање Ужица, комад од песме, овога пута заиста само почетак. Кадуна Кучук-Зaim-аге јесни сан:

Чудан санак а у чудан данак,
У суботу уочи нећеље,
Бе Ужице тама попанула,
Крчагово ружом процавтило
Пола плавом а пола црвеном,
Вију вуци на Теразијама,
Са Татинца лајаше лисица,
Нешто пуца са малих Крушчица,
Уз Бетињу муње сијевају,
На Забучју орли пролијећу,
Понајвише орли крсташићи,
И међ њима тица кукавица.

Кучук-Зaim-ага тумачи жени сан; предвиђа јуриш Срба и пад града, што треба да се деси сутра. И ту песма стаје, на 54-ом стиху. А како се Вишњић био припремио за рад на њој говори нам већ сам увод. Он се добро распитао о положају града и стратешким тачкама око њега, на које ће, кроз следећих четрдесетак стихова, разместити српску војску, тачно по нахијама и командантима: на Теразијама Ваљевац Јаков с Ваљевском нахијом, на Татинцу Лазар Мутап с Гружом и Моравом, на Крушчицама Милан од Бруснице (Обреновић) с Рудничком нахијом, у Забучју кнез Алекса Поповић са Ужичком нахијом и Драгачевом, и с њима прота Милутин „тица кукавица”... Недостаје нам сутрашњи дан, дан судара; недостаје нам један вишњићевски размах какав налазимо у *Боју на Лозници*,

с појединостима борбе, рањавањем, личним подвизима, погинулима и, најзад, химнички завршетак. Вук Караџић је Узимање Ужица толико сматрао комадом од песме да није навео ни његовог аутора. Песник је доцније идентификован по књижевним квалитетима и језичким особеностима, који се никоме другом не могу дати, а нарочито по употреби географских појмова и сличности ових стихова са осталим Вишњићевим песмама.

Филип је, значи, био у прилици да се распита о најважнијим догађајима на целој територији Устанка и да разговара с најзнатанијим устаницима. Ослобођење Београда, Смедерева, Рудника, прогањање Кучук-Алије и погибија дахија, сукоби с Гушанцем, погибија Васе Чарапића, карактер Миленка Стојковића, сусрет и заједничко војевање с Русима — све су то теме које су морале разиграти његову машту и утолити му жеђ за осветом; све су то догађаји неупоредиво важнији од боја на Салашком Пољу и покајања брата Станојла Станића. Али, с друге стране, радни поступак Вишњићев захтевао је пуно података и доста времена; требало је много пута поновити у себи, записати у памћење још стотине имена, положаја, ситних локалитета (као што су они око Ужица или Салаша), распоредити трупе и разместити епизоде. И са свим тим се сродити. Јер, Вишњић није био летописац. Ствараону је ваљало заметнути живот и донети га до порођаја. Да је се многа песма зачедила у овом аеду, сумњати не треба. Што није и угледала света, питање је на које ћемо покушати да одговоримо при kraју ових разговора о Вишњићу.

Филипово путовање по Србији ни у чему није личило на злопаћење по босанским и црногор-

ским планинама. Он је сад имао и друштва и средстава. Чупић му је једног дана поклонио два коња, одједном. Којом приликом, не знамо. Одушевљен његовом песмом, или расположен добијеном битком и великим пленом? У сваком случају војводски, широке руке. Данас то изгледа чудно и раскалашно, а ондашњи савременици такав поклон нису сматрали ни толико необичним да би му навели макар разлог. Податак се сачувао случајно, у једној загради код Вука, у рецензији романа Милована Видаковића *Љубомир у Јелисијуму*, коју је Вук објавио 1817 у Бечу. Видаковићев јунак цар Душан поклања свом пријатељу Љубомиру „два прекрасна коња (— као Чупић Слијепцу Филипу —)“ примећује Вук. Како бисмо му били захвални да нам рече штогод више. (Чудне ли науке историје — никад се у њој не зна шта ће будућим генерацијама бити важно!) Вук је за овај богати дар могао сазнати од самог Вишњића, приликом сусрета с песником 1815, а могао је о њему чути и у Мачви приликом распитивања о Чупићу. То пак што је учинио војвода, могли су чинити у мањој мери и други: Зекини голаћи међ којима је дуже боравио и који нису били никако „голаћи“ по богатству, затим Живан Чањага, Илија Срдан, Остоја Пушкирк, Мијаило Глывац, Сима Катић — све буљукбаше, мегданџије и капетани које је Филип добро познавао и опевао. После победе код Лознице (победе с великим ратним пленом) Вишњић је у Бадовинцима гудио окупљеним старешинама Анти Богићевићу, Милошу Поцерцу, Лазару Мутапу, Луки Лазаревићу, Цинцар Јанку, Врховном Вожду. Није то била мала част, а ни награда није могла изостати. „Србска га господа пазила“ прибележио је Мушкићи. Да се та пажња замислити, нарочито ако је већ тада, у Бадовинцима, била готова *Буна*, или ако је ту

импровизован *Бој на Лозници*. Ово уверење чак би се могло и документовати. Онај чудни човек, Сарајлија, који је тако много ствари знао а о свему невероватно смушено говорио, изузетно јасно за Филипов сусрет с војводама у Бадовинцима каже: „Осмјехну се Лазаревић исти и дарива гусле и пјевуна, на њ'га гледећ и остали кругом“.²¹ После отпеваних песама Карађорђе је с Филипом „мало говорио“. Тврд на речима, увучен у себе и опхрван многим бригама, да ли је велики ратник осетио пред собом песника с којим ће га историја здружити? А у души гуслара, који свог јунака није могао видети иако му је на дохвату био, с каквом ли су се пенушавошћу мешале радост и горчина? Обојица су седели на прагу истог мита и мало разговарали, сваки загледан у своје виђење.

У Поп-Лукину кућу Вишњић је чешће залазио. После ње и Чупићeve, свачија су му врата била отворена. А добар се гуслар тражио; без њега се „слабо кад ручало или вечерало“. Гуђење уз свечанији обед било је обичај времена. Калуђери су по манастирима у таквим приликама читали житија светих отаца, а световни људи слушали јуначке песме, док је цела софра ћутала. Капетани су војводама „изабирали и до водили најбоље певаче из њиови кумпанија“.²² Како је тек у таквој средини морао бити жељен Вишњић, песник бојева од којих ране још нису зарасле на телима слушалаца. Чупићев и Вождов гуслар! Снабдевен добром попутнином, на коњу, у аруштву војника пуних поштовања за његову седину, још више љубави за његово умеће, Вишњић је у Устанку обављао посао пророка кроз чији се глас будућност одазивала.

КАРАКТЕРИ

Следесните ликови и карактери Срби и Црногорци са делични, несметни, честни, отважни, храбри, ако се драстични и склонни крвопролити. Ту да веде до овој смештак да ги подсади, ту да лараште. Јоје, једнојаки карактери за људите имају. Но тие предизвицани исподнадате, најактивни се често прилују. Сакају да изгубат власт и контролу, то су ако се изгубат руле, које држат све и друго, љубите и сејују ћест, људицију и спаситељи, који ќе обидат стратешко и гравитацији тешк је узврат и ветро, ни једини, кујадај, које љубите не поседат, који ќе биде ако има више џинови од којија и један кој да једини је њега и првото било, да ће и овие друже се да се дружату. Јер...

Сакају да изгубат руле, које држат све и друго,
који ќе се изгубат, који ќе се сејују
и људите и људицију, који ќе обидат стратешко
и гравитацији тешк је узврат и ветро.
Дака ће људите исподнадате, јасноста

ој њакој и једој најбољој чистој монху у
јерихији који ће свакога који и даје врховног
члана његовога у гробнице ће због саја
који је у његовој библиотеки, даје људима да се ој
шој који и његову приватност и матију која је
такој утицала на његову смисаљу и његову
животну трајању и која је уједно и његов
јединственост и његову вредност. Један људи
који су његовији је да је његова смисаља и
животна трајања која је уједно и његов
јединственост и његову вредност.

Савременик циновског сукоба Срба и Турака почетком Деветнаестог века, песник Филип Вишњић имао је дара да у маси сагледа главне носиоце акције. Он их види не као узрочнике догађаја, већ као личности које је време припремило за намењену им улогу. По том песничком виђењу, две елементарне силе, Срби и Турци, само су издалека посебна целовита тела која су се сударила у кретању; изблиза, то су два света пуна шаренила. Зло и добро, милосрђе и свирепост, мудрост и силовитост ничу на обема страњама, а трагичан једес је у томе што на једној, турској, усев добра не доспева до жетве; он зелен бива смилаћен грјдом злочина или угашен коровом насиља. Такав однос неминовно ће учинити да се један тас изврне и проспе своју садржину. Јер:

Већ велики зулум подигосмо:

Погазисмо њихово поштење,

Свакојаке б'једе износисмо,

И на рају глобе навалисмо,

И гријоту богу учинисмо.

Сад ће нетко изгубити царство.

У турском свету старац Фочо и Фочић Мемед-ага, отац и син, основна су два карактера која се боре за превагу у историском збивању. То су два доба, два схватања, два метода у акцији са истим циљем. То што су отац и син још јаче наглашава временско растојање на путу исте тираније, али исто тако и неопходност њених мена и заокрета. Мемед-ага, представник младе генерације, не види пређени пут нити прима неминовност предстојеће буне као последицу једног зла. Она је за њега само могућност коју ваља предухитрити таквом жестином да до краја свог живота буду поштеђени њеног баука. Плаховит и криминалан, за такав чин Мемед-ага брзо кроји једноставан или радикалан план:

Просуђемо рушпе по калдри,
На дукате покупити војску;
Нас четири велике дахије
Начетверо разд'јелити војску,
Начетверо ко четири брата;
Поћи ћемо из нашега града
Кроз нашијех седамн'ест нахија,
Исјећ' ћемо све српске кнезове,
Све кнезове српске поглавице,
И кметове што су за потребе,
И попове српске учитеље,
Само луду ћецу оставити,
Луду ћецу од седам година,
Пак ће оно права бити раја
И добро ће Турске послужити.

Затим, у величанствено театралном монологу овај господствујући Турчин понаособ износи ко је какав од виђених Срба и зашто га треба погубити. Његово познавање људи и увереност у средства борбе опчињавају скуп угрожених үзурпатора, готових да на месту паше, кога су задавили, виде Мемеда као свог вођа.

Све дахије на ноге скочише,
Мемед-аги сви се поклонише:
„Фала, јолдаш, Фочић Мемед-ага!
Твоја памет пашовати може,
Ми ћемо те пашом учинити,
Тебе ћемо свагђе послушати”...

Једна је генерација тако рекла своје и себи нашла вођа. Али ту је и старији Фочо од стотине лета, представник оне политике која је знала да свија земље и народе као серцада. Искусан и даљковид, ловачки лукав, он се не дâ засенити за паљеним заносом неодмереног скоројевића. При том је подсмешљиво чкиљав за све вредности чију је пролазност давно прозрео. Не, с Мемед-агином памећу неће се далеко дотерати! Зато ће он покушати, себе и својих ради, да новим до-гађајима нађе одговарајући лек, а дахијама њихова места:

Нуто момка и нуто памети!
С којом р'јечи на пашалук сједе!
Узми, синко, Фочић Мемед-ага,
Узми сламе у бијелу руку,
Мани сламом преко ватре живе:
Ил ћеш ватру са тим угасити,
Или ћеш је већма распалити?
Ви можете, и бог вам је дао,
Тако силну покупити војску,
И поћ' ћете, синко, кроз нахије;
Једног кнеза преварит можете
И на вјеру њега домамити —
Своју ћете вјеру изгубити,
Једног посјећ' а два ће утећи,
Два посјеци, четири одоше;
Они ће вам куће попалити,
Ви дахије од њих изгинути.
Ал ви тако немојте радити ...

Зна старији Фочо да је османлиски освајач трзао јатаган само када је био уверен у успех. Није ли било пуног поуздана, победи је ваљало ићи другим путевима. Један од њих је: попушта-

ње у наметима, разбијање јединства потлачених, подмићивање утицајних. И баш такав пут захтева ово време када је турска сила ослабила и поцепала се, а раја се осетила снажнијом и сложном. Зато га старац Фочо и препоручује с мирноћом зналца и вештином дипломате:

Од харача раји отпустите,
Нек је харач ко што Мурат рече;
Пробите се глоба и пореза;
С кнезовима ви се побратите,
Кнезовима ате поклањајте,
Кметовима осредње парипе,
С поповима у дослуку буд'те,
Не би л' и ми уз њих преживљели.

То је тај пут, а главни циљ је наглашен у последњем стиху. Фоча је добро осећао крај клупчета и налазио стварне могућности да његово одмотавање успори. Данас ми поуздано можемо рећи да с Фочином политиком, да је примењивана, до Првог устанка не би тако брзо дошло.

Историја је београдским дахијама открила своје раскршће у навечерју, али их није могла научити који пут — Мемедов или Фочин — да изаберу. Путник се морао сам одлучити. Вишњићево високо мајсторство је у томе што тиранина није оставио беспомоћна; он би беспомоћан могао изазвати и сажаљење. Препуштајући одлуку његовом слободном избору, песник га лишава симпатија које побуђује трагичан удес.

Мемед-ага и старац Фочо остају два оштро издиференцирана лика у нашој књижевности, рекли бисмо усамљена по својој монументалној упрошћености.²³ Али у Вишњићевој песми они не стоје као стубови на пољани. Од исте глине којом је њих вајао, песник је нагласио читав свет унаоколо, у фрагментима, с понеким овлаш повученим гестом или само наговештеном атмосфером. То је, с једне стране, онај скуп учених

али безврљних хоџа и ваиза, преплашених варошана Биоградаца и успахирених властодржача; а с друге — узмућена стихија раје, мрки и осиони кнезови и обор-кнезови, хације и протопопи. Ту су и они на чије побратимство и дослук циља Фочо, једва наслућени али могућни, познати ондашњим савременицима из искуства, нама из докумената. Ври ту живот јаким кључевима, оберучке захватан.

Вишњић има особиту наклоност за контраст и контрапункт. Примењујући их у разним видовима, далеко од сваког шаблона и „општег места”, он ће баш на њима вршити прелом радње и изнуђивати решење ситуације. Приликом оцртавања личности, та особина ће му дати могућности да из бујице извуче свог јунака у први план а његове индивидуалне црте да појача до симбола одређене групе или читавог друштвеног правца. На тај начин Вишњић стварност свога времена сажима у представнике, у чијим сукобима треба гледати схватања ширих размера. *Бој на Чокешини* је изразит пример. Српска војска под Јаковом Ненадовићем опколила је шабачки град и очекује да се турска посада, глађу изморена, преда. Видијић-паша из Зворника и Ножин-ага из Маоче скупивши већу хорду хитају у помоћ Шапцу. Борбе Бурчија, јадрански харамбаша, са својих три стотине хајдука пресрета и задржава босанске Турке, али свестан да их не може својим снагама разбити нити да се може дуже држати у оваквом положају, тражи од Јакова хитно појачање.

Из оваквог заплета Вишњић извлачи своје карактере. Јаков, командант дугог фронта и војник широког погледа, налази се у дилеми: дићи опсаду од шабачког града и сузбити Бошњаке,

или допустити да му се приближи и удари у леба босанска војска. У првом случају омогућио би турском гарнизону да се снабде храном и мунцијом и тиме продужи свој отпор, а у другом ризиковао би исход битке долазећи између две турске ватре. Како ниједно решење не ваља за устанике, Јаков бира трећи излаз. Њему је првенствено стало да добије шабачки град, те зато ништо не сме дизати опсаду од њега; али да босанска војска не би дошла Шапчанима у помоћ пре одлуке, треба је на сваки начин задржати што даље у унутрашњости, свим средствима и жртвама. Исплатиће се. Он зато оставља своје трупе комплетне око Шапца, а сам, лично, са десетак момака хита Бурчији, да би њему и његојевој дружини својим присуством дигао морал и одушевио их на отпор Видарићу и Ножини док се шабачки гарнизон не преда. Добар стратег је спреман и за случај да под Цером претрпи и мањи пораз (губитак сто-двеста људи) али да под Шапцем добије велику победу.

Бурчија није тога мишљења. Дугогодишњем хајдучини не може се приписати кукавичлук, али — он је реалиста. Он зна шта се може а шта не може, и ништа не ризикује. Такав га је став пронео кроз безброј окршаја. Уз то, он је хајдук — герилац који, тактички, иде од битке до битке само када је може решити у своју корист. Нема ли изгледа на успех, не бори се. Чека повољнију прилику. Сад се, на Чокешини, та два карактера, два схватања, сударају. Бурчијин ће се лик оцртати у стиховима којима се неће наћи сличних у целој нашој поезији:

Та, Јакове српски комендате,
Хоћеш, болан, више довест' војске?
Ако л' нећеш више довест војске
Ја се први с Турици бити нећу,
Јер ја нисам дрво врбовина

Кад пос'јеку да с' омладит могу,
 Па да будем врба ко и била,
 Већ Бурчија горски арамбаша —
 Кад пос'јеку омладит се нећу...²⁴

То је читава и веома одређена философија са својом мисаоном дубином и практичном вредношћу. Није њу у Првом устанку заступао само Бурчија, нити је карактеристична само за Први устанак. То схватање може се пратити кроз цељу нашу историју, до најновијих дана. Зар један њен рефлекс није била и парола „Није још време“ узета у најчистијем облику, без претпостављања задњих намера? Борбе Бурчија је један од наших националних карактера, дат код Вишњића у тачно одређеном времену и условима.

Таквом схватању одговор су дали не Јаков својим речима, већ браћа Недићи својим делом. Јаков остаје по страни као мало типична личност. Дамњан и Глигорије Недићи (родом из ваљевске Осечине) такође су хајдуци, и такође не схватају Јаковљеву идеју — да се тактизира и растеже битка, али су од друге грађе која само делимично служи Јаковљевом плану. Они хоће да се бију с надмоћним непријатељем одмах и под свим околностима, јуначки, пожртвовано, отворено. Јаков предлаже да се изграде бусије, па иза њих да дају отпор. Јунаке то врећа:

Чича Јашо, што си полуђео?
 Ми нијесмо једне женске главе
 Под затвором женски да помремо,
 Већ хајдуци, убојни јунаци,
 Што замећу по крајини кавгу
 Измећ цара и измећ краљева;
 Да идемо да сртнемо Турке,
 Да се далек' с њима побијемо,
 Бе је свему св'јету на видику.

То мишљење повлачи за собом све преостале борце. Оно је опште, масовно. Уздигнути до највиших тонова хероике Вишњићеви стихови уводе шаку устаника у бујицу турске силе. Трагичан исход је неминован. Али и резултат узвишене жртве је несумњив. Њено семе не може остати без свог плода. Овом приликом Турци су добили битку, али су претрпели такве губитке да на напредовање кроз побуњену земљу ка Шапцу нису могли више ни мислити. Комендат Јаков, који „на ћоги утече странпутице, путем пријекијем”, могао је бити задовољан.

Ни браћа Недићи нису изузетне личности, као што то није био ни Бурчија. За то тврђење довољно говори опредељивање присутних на самом месту догађаја. И за Бурчијом и за Недићима пошао је по један део. За Недићима је пошао онај што је од Косова означавао отпор, пркос, несаломљиву свест о животу заједнице. Реалисти и циници, каквих је било и међу нашим историчарима, настојали су да у овоме подвигу виде неурачуњиво стање Недића изазвано телесним пијанством и силовитошћу. Они, уз то, забаштују чињеницу да Недићи нису били сами, и да су оне две-три стотине њихових другова боље могли оценити стање браће. Таквим циничним резоновањем не дају се објаснити резултати који су проистицали из оваквих одлука. Јер Недићи, масовно схваћени, вазда су остајали у темељима историје, а сви ваљда нису били загрејани за борбу само пићем (чак ако такву могућност и претпоставимо за двојицу, Дамњана и Глигорија). То су они што се толико пута бише до последњег фишека и метка, а потом празним пушкама као врљикама, кијачки; када им нестане и тога оружја, као на Чокешини:

Сваки Србин вата по Турчина;
Како који докопа Турчина

Сваки пада по Түрчину своме;
 Сваки Србин мори по Турчина,
 А Србина по двадес'т Түрака.

Свирепа, титанска борба на живот и смрт, до последњег даха, вођена буквально залагањем свих својих костију и мишића, неравномерна, а добијана увек преносно, историски, у коначном сумирању рачуна. На Чокешини, Ретким Букама, Сутјесци. Тај наш национални феномен песник Вишњић је изванредно сензибилно осетио, и опевао га адекватним изразом — мирно и узвишену, потресно једноставно, како се најпресудније ствари једино и могу рећи. По томе су браћа Недићи индивидуализирани ликови једне типичне трајне појаве.

Други, временски суженији али изражајно несравњиво оштрији историски лик даће Вишњић у једној од многих епизода *Буне*. Тридесетак стихова у тој великој поеми посвећених Илији Бирчанину, обор-кнезу испод Међедника, портретишу јаче и потпуније пробуђену свест поробљеног народа него ма која позната нам студија о том периоду. Овај кнез је по свом изгледу и опходењу конкретизована манифестација невидљиве снаге иза себе, удар и варница, вод високог напона везан за брану непрорачуњивог потенцијала. Мрк, бркат, срдит на бесном зеленку јаше кроз кнежину с јатаганом за пасом и бузданом о ункашу. Нађе ли Турчина у кнежини, бациће му лешину „ће мү гавран кости наћи неће”. Донесе ли порезу, даје је ко што се даје незаслужено, и то последњи пут.

Ја порезу започнем бројити,
 А он на ме очима стријеља:
 „Мемед-ага, зар ћеш је бројити?
 Та ја сам једном избројио!”

А такав је последње три године, од како су за почеле да се прибирају снаге и заоштравају српско-турски односи. Тип представника предреволуционарног врења, отац поколења ратника.

Ма како да сву људску активност усмерава у једном правцу, револуција је далеко од тога да заједницу може поједноставити и свести је на два-три основна типа. Живот се и у њој стваралачки разиграва и манифестује у најразноврснијим облицима. Вишњић је имао способности да то уочи и делимично изрази, колико је стигао за кратко време свог петогодишњег песниковања. У једној личности живот је већ био сажео низ посебних елемената наше средине и учинио је веома упечатљивом. Њена оригиналност привукла је песника. И, мада о њој зnamо из многих причања и службених докумената, осетити је можемо само у Вишњићевим стиховима. Реч је о Стојану Чупићу, змају од Ноћаја, који је захваљујући песми постао пословичан у нашој култури. Лично храбар и неустрашив, пун радости и оптимизма, Чупић је истовремено био човек који је око себе гледао све у светлим бојама. За њега је све у његовој околини такође јуначко, племенито, пожртвовано. Такво гледање га, разуме се, чини хвалишом и разметљивцем, али не и непријатним наметљивцем. — Забринути Вожд упозорава расписом војводе поред Дрине на опасност од Турака. Ми данас зnamо да је Каraћорђе за то писмо имао јаких разлога (година 1912). Књиге иду у Шабац, Луки Лазаревићу, у Јадар Анти Богићевићу, у Поцерину Милошу Стојићевићу и у Мачву Стојану Чупићу; дакле, дужином целог фронта према Босни. Вишњић поетски наводи сва четири писма, и сасвим је у праву када истиче Каraћорђеву строгу претњу:

Добро чувај Посавине славне,
Посавине и Тамнаве, Луко,
Да ми Турци роба не одведу —
За роба ћу тебе погубити.

Добро чувај Лознице и Јадра,
А од Јадра не пусти робиње —
За роба ћу тебе погубити.

Добро чувај Џера и Љешнице,
Да тебека Турци не преваре,
Из Поцерја роба да не воде —
За роба ћу тебе погубити.

Добро чувај Мачве и Подриња,
Да из Мачве роба не одведу —
За роба ћу тебе погубити.

Био је такав Вожд Устанка. Строг. Неумољив. Грешке је ретко праштао.²⁵ Знале су то и ове четири војводе. И док прва тројица примају упозорење као и сваку другу наредбу што долази од старијег потчињеном, Чупићево славољубље је повређено. Зар њега Турци да преваре? Не смеју они на њу, јер знају какве има капетане и лаве одабране који би сами могли дочекати ништа мање него војску пет везира, а он, Чупић, на самог би цара ударио.

Док ј' у мене првог капетана,
Капетана побратима Луке,
Он с' не боји једнога везира;
Па док ми је другог капетана,
Капетана Ковић Мијаила,
Он с' не боји другога везира;
Па док ми је трећег капетана,
Та од Арине Бјелић Игњатија,
Он с' не боји трећега везира;
Па док ми је Срдана Илије,
Кој' с малијем боја бити неће
Веће жели да на трумпу јд'ри,
Он с' не боји четвртог везира;
Па док ми је голог сина Зеке,

Голог сина Зеке капетана
 И његових голаћа јунака,
 Он с' не боји петога везира;
 Па док ми је слугу одбанијех,
 Одбанијех, лава избранијех,
 Кој' на ватру смију ударити:
 Па док ми је Сићића Маринка,
 И док ми је Шуманца Васиља,
 Па док ми је Латковић Јована,
 И док ми је Нинковић Јовице,
 И док ми је Кара-Мијаила,
 Ето Кара из луга Китога,
 И док ми је Шипа Мијаила,
 И док ми је Борђе с Бјелотића,
 Па док ми је Гаџуљин-Стјепана,
 Он без кавге ручати не може,
 И док ми је Качкина Стевана,
 И док ми је лава одбранога
 Кога гојим у двору мојему
 Од Сријема писара Андрије;
 Па док ми је мог коња дората,
 И док ми је сабље маџаркиње,
 Ја б' на цара јунак ударио,
 Лави би му чадор бастисали;
 Бога молим да ударе Турци.

„Какогод што се Чупић хвали овде у пјесми, тако се и у говору хвалио и јунаштвом и богатством и свачим“ каже Вук који га је лично познавао. Једно лепо слагање у оцени између историчара и песника. Схватио је то како треба и озбиљни Кађорђе. Вишњић користи прилику да дâ још једну изванредну поенту, један виртуозни контрапункт достојан најдаровитијих. На сву хвалисавост Чупићеву Кађорђе одговара:

Вала, синко, Чупићу Стојане!
 Нисам знао шта под скутом држим:
 Да би тако, Стоко, и не било,
 Доста мени што говориш рабро.

Остале личности Вишњић је дао спорадично или верно, онако како ћемо их наћи и у савре-

меним хроникама. Нису то више уопштени типови, већ обични, свакодневни људи у изузетним догађајима. Поп-Лука је командант-домаћин који обилази положаје и на њима своје рођаке; када примети турске трагове, забринуто их истражује као човек коме је причињена штета („Стаде ука Луке око пута”); мора ли се у бој, онда ће тај посао обавити темељно. Такав је код Вишњића човек о коме знамо да је на себи носио четрнаест рана, и без чијег је учешћа мало који бој прошао од Лознице до Шапца.

Такви су и Анта Богићевић, Милош Стојићевић, Милосав Бакал. Ратници велике издржљивости, али и људи којима страх није непознат. Описано у Лозници:

Бој чинише три бијела дана:
Ни престаше, нити сна имаше,
Ни сједоше, ни љеба једоше,
Нит стадоше, нити воде пише.

А кад су се уверили да својим снагама неће моћи Турске одбацити, решише да траже помоћ од околних војвода.

Узе Анто перо и хартију,
Аркћу руке, писати не може.

Пуну пажњу вреди обратити на Вишњићеву вештину да понеким детаљем, или подесном карактеристиком, учини своју личност реалном. Та особина обично није својствена творцима великих концепција. Код Вишњића је она доказ многоструке обдарености. Свака његова песма пуна је оваквих елемената, што чини да му стихови вру животом — мудрошћу која нас изненадује, људима које препознајемо, пејсажима које у себи носимо. Упозорићемо на неко од таквих

места, и то само на она у којима је говора о личностима. — На главици више Бијељине погинуће хода из Стамбала:

Који благе р'јечи говораше,
Ког је царе био опремио
Да по земљи благе збори р'јечи
Не би л' како земљу умирио.

У на Мишару ће изгубити животе Синан-паша Сијерчић из Горажда „који знаде Босну сјетовати”, Мула Сарајлија „који знаде и цару судити”, Хасо Беширев „кога љепшег у свој Босни нема”. — При ратном путовању Лука Лазаревић узима у личну пратњу Бакал Милосава „ради дике и рад’ разговора”, Марка из Штитара „рад’ јунаштва”, Глувца Мијаила „који с’јече мачем без разлога”, Борба Гркињића кога је на сабљу отео од Турака „и држи га као сина свога који Луку свлачи и облачи”. Поузданаја се дружина заиста не дâ саставити! — Устаник Стјепан Гаџуљић „без кавге ручати не може”, болестан Чупић „главом маше, зубима шкргуће” што не може коња узјахати; граничар Станка Јуришића, гологлав и бос, подеран од шумског трња „војводама бога не назива”. Итд. Читав један свет жестоких страсти, ћудљивих навика, лепих особина; свет овоземаљски.

ПОЕТСКА И ИСТОРИСКА ИСТИНА

Изложимо доказатељу чијеје промајната критика
Милошевић је таје поуздана и истрагуваша.
При том уступку, и дакле о 1864. години, био је ту познати у Гавамон, и мало
има у изједначивости. Као је почела јути
што неко је друго творио, који је редом треба
да ће даје први срдечнички отпор, који је пак
пак написао, тада је тада изабрао под Ускане,
који је дакле дошао до супота с Аракчијем -- високо
тога поглавља. Једа тада је био, радијескити најчешћи
са споредним доказима. У фасадном облику доказа
бди уважавају се мада склонили првот, али ће
тада бити доказају његовија који је у ходидима
тада објавио склон со македониста и када ће отре-
дити даје првот склоним изједначим узимаши и даје
тада прокурима. Њену речик примери даје даје
доказима у тада доказивају даје засније даје пот-
пуно раздвојено пријестоје, као што је склоним
средом у Аракчију. Једи је броји и Петар Јован
једини Карловорски склоним доказим засније даје

Мистицизма спасеши се у изједињењу са народом, — његовим људима. Марљава, поистићејући Стварање:

Кофи фадеје, један је од људи
Који је спасио наше
Ако то земаје било да ће рђати
Не бараје, али је јако узбуђен

НОВЧАКА И НОВОЧНСКА НОЋИ

А још једну неизвесну мисаљу има Стјепан: „Тој који је Боснију јестео... Ауди Сарајево, дово је да се у пару судача, Тулоја Јанковић, „неко ћеште у тој Босни и да“ — Погајајући пурпурну државну папиру са ћелијама пратио ће га и Милорад, „драма драма и ријека ријека“. Марка је Шинтира, „дај, душити“, Гајкоја Мирјанка „који с јечи папку без разлога“, док је Григорија тајаја да сабије сено од хурчице, а држи је као сина, себи таји докују сијали и погодији. Погајајући се звучним звуком да ће се ослонити — Успеши, Стјепан! Успујући „бог кнеза пунджа не је нико“, болесник Чубрић „сљесом житне, убогеје доброте“ чијој је мјесец мозај ујаснати; гроњацар Стјепан Јарсеновић, који је и био, поистићејући се његовим ходом, „последњи бога не је још“; Играч Марко је даја своје мистичске среће: „Богајиши се јасно, због јаснога; јасног јаснога...“

десетак амнистија, којима је ослобођене сваке мешавине и када је убрзана исплатија посебних промоција. Једноставно је да се уједињије свакајући и да се вратију свакији чланови јединице. Ако се ово не уда, онда је једноставно да се уједињије свакајући и да се вратију свакији чланови јединице. Ако се ово не уда, онда је једноставно да се уједињије свакајући и да се вратију свакији чланови јединице. Ако се ово не уда, онда је једноставно да се уједињије свакајући и да се вратију свакији чланови јединице.

Ни о једном догађају наше прошлости хронологија није тако помућена и испретурана као о Првом устанку, а посебно о 1804 години. Све је ту познато у главном, а мало шта у појединостима. Када је почела сеча и колико је дуго трајала, којим је редом текла, када је дат први организовани отпор, који је хан први запаљен, када је тачно изабран вођ Устанка, ког је дана дошло до сукоба с Аганлијом — све су то питања која није могло рашчистити ни време од сто педесет година. У часовима збивања догађаја учесници су се мало служили пером, што би нам било данас најпоузданјији извор; у годинама пак сећања сваки се мемоариста и казивач опредељивао према својим најјачим утицјима и личним тренуцима. Нису ретки примери да двојица учесника у истом догађају дају доцније две потпуно различите представе, као што је случај са сукобом у Дрлупу. Јанићије Бурић и Петар Јокић, један Караборђев секретар други командир Во-

ждове свите, сасвим супротне податке оставиће потомцима о збитију за које је стари буковички прота Атанасије веровао да је судбоносно. А сва тројица су припадала најужем кругу устаничком, његовом првом главном штабу, у коме су се, бар тих дана, све одлуке доносиле колективно.²⁶ Нису овде по среди одвојена схватања и оцене. Један други чинилац је ту дејствовао — време, које се разнолико одсликавало и задржало у отупљеном памћењу оронулих вукова. Њега бисмо заиста, када би то било могућно, за много штошта имали да окривимо.

Због тога су, од првих покушаја, наши научни историчари Устанка наилазили на непремостиве тешкоће и неразрешиве загонетке. У настојањима да их савладају ваљало им се спуштати до дна изворских жица, до оног примарног струјања које зна деценијама да се очува у песми и анегдоти као петрифицирана љуска орлујског јајета чијег је птића одавно нестало с прохујалим буркама. А на дну свих таквих тражења налазила се Вишњићева гусларска песма. „Изгледа, да се народни песник у овоме моменту уздиже до народног летописца!” узвикује поводом стогодишњице Устанка учени Стојан Новаковић кад је код Вишњића наишао на зрно за којим је залуд трагао кроз сва писана документа. Разуме се, једном научнику летописац је неупоредиво вреднији од песника, па га зато овом похвалом и одликује. Вишњићеву песму о буни против дахија, наставља Новаковић, „ваља узети као првокласан извор ове врсте”; и даље: „Има догађаја којима се спомен сачувао само оваквом народном песмом”. Слично се према Вишњићу био определио и В. Карадић, писац *Прве и Друге године српског војевања на даје*, а за њим М. Б. Милићевић, састављач прве националне енциклопедије *Кнезевине Србије*. Такав однос ће према овој материји неговати и

остали српски историчари, до најмлађих, кадгод их потреба нанесе на усковитлане дане Осамсто Четврте.

Један се, међутим, неспоразум између историчара и песника, поред свег слагања и допуњавања, ипак није дао избећи. И због њега историја ниједном није била до краја задовољена, а поезија сасвим схваћена.

Неколико је битних и конкретних питања Устанка приликом којих се тражи Вишњићева помоћ. На првом месту ту је оно о покретачима и носиоцима борбе. Вишњић га је јасно истакао на самом почетку свога дела и на њега без резерве одговорио; шта, више, он га је и образложио:

Кад се ћаше по земљи Србији,
По Србији земљи да преврне
И да друга постане судија,
Ту кнезови нису ради кавзи,
Нит су ради Турци изјелице,
Ал је рада сиротиња раја
Која глоба давати не може
Ни трпити турскога зулума.

По Вишњићу је то тако, одређено и без поговора. Устанак је дело маса! Проблем је пак искрао када су се научници запитали: Зар Устанак није био припремљен? Ако јест, зар то нису учинили кнезови? На кога се прво и сручила турска одмазда ако не на њих? Па, зар онда они нису ти који су и повели масе у бој? — Заиста, све су то веома сугестивна и пуна замки питања. Одговор би на њих био јединствен и поразан по песникова виђења када бисмо им пришли тако како су постављена, изоловано. И кад не бисмо имали стално на уму да су она већ једном, пре нас и наше научности, била оцењена, и то у корист песничких закључака.

Зачараност на овом месту је у томе што Вишњић није дао сам почетак буне, и само почетак. Тренутку Устанка он је пришао поиздаље; он је опевао једно дуже временско стање које му је претходило. Наиме, раја је била сечена и уништавана већ деценијама; годинама се она колебала између смрти и побуне, и из себе стално излучивала одметнике и осветнике, читаве чете хајдука које је често подједнако оштро, и заједнички, прогонила и кнежевска и турска власт. Прота Матија нам прича како су Ненадовићи пре Устанка гонили из Ваљевске нахије Карађорђа, па га чак и осакатили; а поред њега и дружине Петра Мутњанина и Јовице Врбице.²⁷ За све то пак време кнежевске су куће биле поштеђиване. У изузетно бунтовним данима, као што су они после Мустаф-пашине погибије, кнезови се нису дали навести на оружану побуну. Предомишљали су се, договарали, одлагали, ишчекивали погодније време. И Осамсто Друге, и Треће. Када се Осамсто Четврте и над њихове куће наднео мач, вазда до тад крвав над рајетинским, када су се и једни и други нашли подједнако угрожени, услови за буну били су комплетирани.²⁸ — У том смислу ваља разумети Вишњићеву оцену кнежевског нерасположења за кавгу.

И још у једном.

У Устанку 1804 узели су учешћа, од првих дана, само неки кнезови; они најборбенији и најјаче угрожени. Не мали број је био типа Максима Губеревчанина, турског доушника и помагача, или кнез-Пеје заирлије и страшљивца (рођака Ненадовића), или кнез-Теодосија из Орашца који у моменту избора вођа борбе мисли на час пораза и предаје. Преко ове чињенице најчешће се у историским анализама прелази ћутке, и с правом, јер она заиста није била ниодкаквог особитог значаја за дизање Устанка, али је од немалог за пи-

тање које овде расправљамо. Ако је Први устанак и кренуо од сече кнезова (и не само њих), руко-вођење борбом се од првог дана налазило изван кнежевског круга. Јер њему нису припадали ни Караћорђе, ни Станоје Главаш, ни прота буко-вички Атанасије, ни Јанићије Бурић, ни Петар Јокић, ни Танаско Рајић, па не сасвим ни Јанко Катић који је једно време такође хајдуковао (с Караћорђем); а већ први сукоби су истакли у предње редове Стојана Чупића, Петра Добрњца, Миленка Стојковића, Луку Лазаревића, Милоша Поцерца, Анту Богићевића, Хајдука-Вељка — пред-ставнике обичних, слободних, револуционарним жељама задојених људи. На клетвеничком збору у Орашцу, од којега је и кренула организована бор-ба, у маси од преко триста заточника Устанка јед-ва ћемо наћи које кнежевско име (кнез Мата из Тополе и, можда, Чарапићи); ту је све сам хајдук Милован из Плане, Вуле Коларац, Кара-Стеван од Пожаревца, Милосав Липовац, Милета из Гли-бовца, Димитрије из Врбице, Јован из Буковика, браћа Гарашани — све онај који „глоба давати не може ни трпити турскога зулума”, најчешће људи без презимена, с надимцима, без стarih братства иза себе, или познати у масама својом борбеношћу и делима. Далеко смо од сваке помисли да ума-њимо значај кнежевске куће Ненадовића или Си-ме Марковића, али смо одлучно противу њихова изједначења са сталежком, односно протезања њи-хове личне вредности на круг о коме се песник тако јасно и одсечно изразио. Уосталом, ту ра-злику је и Вишњић учинио. Осуђујући генерално турску кнежевску установу, он из њена апарата, у почетку *Буне*, извлачи све оне који су се сво-јим радом за ствар народног ослобођења били већ сами издвојили. Проф. Боровић је у оцени кн-жевског отпора кавзи и истицању појединих кне-зова као бунтовника настајао да види песникову

противуречност. Ми пак у томе налазимо Вишњићеву зрељост у сагледавању друштвеног кретања.

У расправама о сечи кнезова Вишњићева помоћ нарочито је много коришћена. Пишући о њој 1828 године, најранији историчар Првог устанка Вук Карадић углавном се, у броју и редоследу, држи Вишњићеве песме (с незнатне две-три измене, што је могло доћи и случајно). Од 95 погубљених Вишњић набраја првих 11, а Карадић томе броју додаје само још једног (Рајицу из Забрђа). Шта више, супротно другима Вук усваја и Филиповово објашњење како је Грбовић избегао погибији („Грбовић се бјеше осјетио Па Грбовић на страшну побјеже” — „а Грбовић некако дочује, па утече некуд и сакрије се”). Вук ће иначе више пута истаћи колико цени веродостојност Вишњићеву, позивајући се на његове стихове као на извор. Он је те песме имао при себи још од 1815 године.

Наш песник ће знатно помоћи и Стојану Новаковићу у његовим хронолошким студијама о првој години војевања. Овај луцидни аналитичар изванредно је сензибилно осетио историску језгру Вишњићевих песама, и захваљујући томе могао је тачно одредити дан напада на Караборђа — 31 јануар 1804. Као што је познато, ни тај важан моменат није био поуздано забележен код наших мемоариста и казивача, нити се он налазио тачно означен у устаничким писмима. Могућно време напада протезало се на десетину дана. Вишњић је на свој начин био најодређенији. Он пева да су Турци пошли на Тополу „у суботу уочи нећеље, На освитак нећељи дођоше И Борђине опколише дворе”. Супротстављајући све податке и отклањајући датуме када напад није могао бити извршен, Новаковић је утврдио да се догађај могао десити једино последња два дана јануара. А последња

субота у јануару падала је те године 30-ог, недеља 31-ог, баш као што је песник рекао.

Око редоследа сече и начина њеног појединачног извођења било је доста речи код наших ранијих историчара. Чија је глава прва пала и како је баш, до појединости, вршен напад на Карађорђеву кућу, или шта је који од погубљених рекао (Алекса — Бирчанин) сматрало се доскора веома важним; генерације се на томе васпитавале. У пометњи противуречности, недоследности и пристрасности, наука се стално враћала на Вишњићеву песму као ослонац; и она је за најбитније остајала увек најпоузданјија. За прву одсечену главу све што се могло утврдити то је, да је кнеза Палалије била прва или међу прве две (Вишњић га наводи као прву жртву); а за ток напада на Карађорђа Миленко Вукићевић, који се тиме посебно бавио, закључује да Вишњићев опис „није далеко од истине”, док Боровић мисли да је сасвим „близу истине”. Сав куриозитет је пак овде у томе што професори нису могли најдити песнику, који је најмање имао намере да задовољава такве жеље. Јер, пред Вишњићем је лебдео други циљ.

Дахиски план истребљења свега мушких у Србији, то сјајно поетско место *Буне*, најмање је епска хипербола у смислу књижевне конструкције. Била је то сурова реалност, о којој данас знамо и из других извора или јој жеравицу можемо осетити једино у Вишњићевим стиховима. Аустријска обавештајна служба била је сазнала за турске намере и о њима писмено обавештавала бечки двор. Заробљени Турчин, Кучук-Алијин пашеног, по цену опроштеног му живота открио је српским вођама до у детаље дахиски план уништења: Пошто посеку „све важније људе... тада да поставе нове кметове и старешине, ове затим

да намаме у тврђаву и да их као таоце толико задрже док од раје не буде све оружје покупљено и послато; тада би убили свако оно лице које је у последњем рату имало 10 година и најзад би осталак мачем присилили на примање мусиманства".²⁹ На основу овога признања, и вероватно још неких сазнања, Караборђе и старешине могли су 3 маја 1804 обавестити Цариград, преко руског посланика, зашто су се дигли на оружје. Дахије су се, наводи се у томе писму, биле договориле да „све кнезове и кметове и друге старешине у целој Србији мачем поубијају, а потом сав мушки пол старији од 15 година такође оштрици мача да предаду” како им се не би имао ко више противити.³⁰ Вишњић, разуме се, није могао знати ни за аустриске службене акте (на немачком) ни за писмо српских старешина (на руском), па ипак његов обавештавалац није био мање подробан и поуздан:

Нас четири велике дахије
Поћи ћемо из нашега града
Кроз нашијех седамн'ест нахија:
Исјећ' ћемо све српске кнезове,
Све кнезове српске поглавице,
И кметове што су за потребе,
И попове српске учитеље,
Само луду ћецу оставити,
Луду ћецу од седам година,
Пак ће оно права бити раја,
И добро ће Турке послужити.

Овакво књижевно уобличавање једне војно-заверничке и политичке чињенице, и када долази од најобдаренијих једва да се може очекивати у по-дужем временском одстојању од догађаја — кад се сталоже врења и провере уверења. У току самог збивања оно је, по искуству, скоро искључено. Вишњић је изузетак; и не само у овоме случају.

Оне четири фамозне прилике с почетка *Буне* својим карактером и природом одвајају се од сваке друге материјалне подлоге коју је Вишњић користио у свом делу. Не представљају оне ни уопштено друштвено мишљење, нити су прости знак голог сујеверја песниковог, нити одређено локализују обраћени догађај. У Вишњићевој песми оне су првенствено књижевни реквизит не надмашан по својој сликовитости, затим аргументат за једну дубљу, непролазнију правичност и, најзад, претходно сведочанство за успех намерава ног подухвата. Употребљене су као прелудиј у ораторијум грандиозног замаха. Ти разлози би оправдали ове небеске прилике као књижевно средство у сваком делу тога времена и приближног садржаја. Вишњић их је несумњиво у том смислу и користио, и то само овде, на почетку свог епа. Ничега сличног нећемо наћи у следећим Вишњићевим песмама, поглављима целине. Разлог више да се на Вишњићеве песме мора гледати као на единствену повезану творевину!

Међутим, заинтересованост за веродостојност Вишњићевих саопштења одвела је наше људе и дотле да проверавају и овакве фантастичне, чисто поетске елементе. И, изненађење још једном није изостало. Песник се чак ни у овом случају није био одвојио од чврстог тла искуства. Све те прилике, пре него што су се слиле у десетерце, у извесном облику прелетеле су небом Србије. По Вишњићу оне су се овако појављивале:

- 1) Од Трипуна до Светога Бурђа
Сваку ноћу мјесец се хваташе,
Да се Србљи на оружје дижу ...
- 2) Од Бурђева до Дмитрова дана
Све барјаци крвави идоше
Виш Србије по небу ведроме ...

- 3) Гром загрми на Светога Саву,
 Усрд зиме кад му време није,
 Сину муња на Часне вериге,
 Потресе се земља од истока...
- 4) А четврту вргоше прилику
 Виш Србије на небу ведроме:
 Ухвати се сунце у пролеће,
 У пролеће на Светог Трипуна;
 Један данак три пута се хвата,
 А три пута игра на истоку...

Пуну годину, од Трифунова до Трифунова дне, свеци су више Србије небом војевали и позивали народ на устанак. Буквално узвиши, тим небеским ратовањем била би испуњена цела 1803, до 1 фебруара 1804. А после тога, неколико дана требало је дахијама за врачање и већање, купљење војске и полазак у сечу, што би временски скоро одговарало почетку Устанка. Међутим, пеничка и летописачка истина не мора се подударati, као што то не чине ни исти хемиски елементи у различитим агрегатним стањима. Па опет, свака је подједнако веродостојна и у својој области једино могућна истина; она ће бити и сушта, ако јој прићемо временски и са становишта њеног заступника.

Са више страна, у земљи и ван наших граница летописачки записи и астрономски дневници забележили су низ небеских појава од 1800 до 1805 године, које би својим изгледом одговарале Вишњићевим „приликама”, поготову у очима и машти обична човека. Помрачења месечева, видљива из Србије, била су 22 марта 1800, 18 марта 1801, 14 јануара 1804; а сунчева 30 јануара 1804 и 25 децембра 1805. „Знати се када солнце зацрни се... И месец био тако и за њиме страшна звезда и била је многим за удивљење... Таки извесно буди когда поробише се Дробнаци и обеси њих Сулејман паша Скопљак... числом 18” — бележио

је тад дијак неки или мних Тројице Пљевальске. А на другом крају, други инок оставио је спомена о једној реткој и необичној зимској непогоди: „1801 јануара 14 у очи Светога Саве србскаго би тутањ многи и громњава, и земља се тресе, и пукоше три грома, један удари на Бабића брег у кућу, а други у цамију Заимову, а трећи не знам ће”.³¹ Изузетне астрономске појаве и данас се, у веку егзактних наука, нелагодно примају и дуго памте, а какав су тек утисак чиниле у смутним временима ратова и побуна! У богатој слепчевој уобразиљи, у коју су доспеле путем узбуђљиве и преплашене тубе речи, у уобразиљи свиклој да од звука и сна ствара пластичне облике месечево и сунчево помрачење, светлосна преламања, комете (страшна звезда) и зимска громљавина формирали су се лако у циновску позорницу драматична збињања. Свесни књижевни поступак дошао је затим да све то збије и повеже са крвљу што је земљом текла; поготову кад се о томе пева неколико година касније.

Из страница које су овом поглављу претходиле могло се видети да су и све остale Вишњићеве песме чврсто засноване на стварним догађајима. Нема у њима ниједног измишљеног боја (сем, можда, Мутаповог с Арапином), ниједне неисториске личности, нити ма једног произволног географског места. Шта више, ни ситуације која се не би могла одржати пред озбиљном анализом. Ућемо ли чак и у епизоде, као што је погибија Хаџи-Мосте и Остроч капетана у Босуту у Срему, за многу од њих наћи ћемо података и на другој страни да се збила онако како је опевана.³²

Оно што се Вишњићу најчешће отписивало на песничку машту и епску хиперболу јест однос

српских и турских снага. Мишљењу навиклом да се формира на архивском податку и једном банаљно очигледном одмеравању могућности, таква Вишњићева места заиста су често изазивала благонаклони зналачки смешак. Тако: кад се на Чокешини (1804 г.) сукоби триста Срба са седам хиљада Турака; или, двеста Срба опет са седам хиљада на Польу Салашком (1806 г.); или, Срба сто пешака и четрдесет коњаника са три хиљаде Турака код Новог Села на Дрини (1811 г.). Међутим, чини ми се да нема потребе бранити песника од статистичке логике, нити литературу од архивистике. То су два говора без заједничког двојезичког речника. Триста Срба на Чокешини не побеђују својом борбом, већ својим жртвовањем; на Салашу и Новом Селу то ће постићи првенствено ратним лукавством. А то је оно што је Вишњић тим песмама желео да каже. Број је овде зато да истакне ваљаност средства, а не снаге. У другим ситуацијама песник тако неће чинити, јер ће и намеру другу имати. На Лозници ће се добри јунаци бити дugo и крвати, и уплашиће се, и помоћ тражити, и она ће им доћи од многих комandanata; на Мишару ће се такође кршити и ломити памећу, јунаштвом и оружјем најодабрањије снаге и с једне и с друге стране. Ту оперисања несразмерним цифрама нема. Поетска мисао је овде ишла за обрадом правичности циља.

Па у чему је неспоразум између историчара и песника, у чему разлика између поетске и историске истине? Наука је тражила од Вишњића тачан број и датум, голу чињеницу, а песник је давао синтезу и уопштену истину.

Далеко је била од Вишњића мисао да потомству остави летопис свога времена. Потомство је за њега стајало тек у другом плану. Да је хтео

сочињавати летопис, по способности за одабирање и оцену догађаја он би тај посао могао обавити, и то солидно (ако претпоставимо могућност постојања усмене хронике). Али тад не бисмо имали песника. И то песника агитатора. А Вишњић је баш то. За њега је сав животни смисао лежао у борби за ствар своје генерације. Да надахне, одушеви, укаже на непријатеља, да прослави и мале и велике заточнике слободе — то је био његов позив.

Остварењу свог циља Вишњић је пришао плански, свесно, или по једном изванредном осећању мере. Из силно богате преће извлачио је само оне нити које су му биле потребе. Најчешће црне и црвене. Ако је за опште кнежевско расположење био довољан један стих, са толико га је и опртао (Заиста, само један једини стих — „Ту кнезови нису ради кавзи“ — а како је постао чувен и колико је копаља поломио!); из дуге листе носилаца идеје буне узима двадесет и два најодабранија; од деведесет и пет посечених, првих једанаест. Толико, колико да уведе у срж збивања, да потпали огањ и развије радњу, а онда њој, радњи, главном поводу песме, дâ сав свој размах. Сличан поступак, после *Буне*, са више или мање успеха примењиваће и у свим осталим песмама. Дакле, не исцрпан редослед и календарски однос међу појавама, него расположење, акцију и последицу — суштину збитија. Истину дубљу од фактографије; ону која носи све остало.

Имао је Вишњић једног важног и веома позваног оцењивача свог дела, који се данас обично предаје забораву а чији је удео у песми простио неодвојив од творачке мисли. Томе критичару проблеми око којих се ми ломимо нису представљали никакву тешкоћу, јер их је гледао у ра-

ћању и израстању, па је правичније могао да оцени и њихову песничку интерпретацију. Зато би му се ваљало чешће обраћати за помоћ и савет, кадгод смо у недоумици или кадгод изостану други поуздани подаци. Име је његово — савремени слушалац.

Све што је слепи песник сачинио на тему Устанка, одмах је износио пред слушаоце и живе учеснике у догађајима. А савременик је одувек био осетљив до ситница. Он не трпи да се друкчије прикаже, нити његовом познанику да се дâ што не заслужује. Он иначе уме и жестоко да замери и непријатно да реагира када му се осећања повреде. Песник је то морао имати у виду и добро се припремити, или му се ваљало исправљати. А Вишњић је певао и војводама и обичним борцима, кнезовима и кметовима, мајкама и удовицама. Песма се могла поновити и очувати једино у случају ако је издржала суд свога доба. Зато је народни песник уопште, а Вишњић посебно, истовремено и израз колективног мишљења.

Само огромном подршком јавности дају се објаснити извесна места Вишњићевих текстова. Једно од њих, нарочито, говори о слободи духа обичних устаника и њиховом односу према својим вођама. То је слика оних психолошких стања и животног стила једног времена о којој ћемо једваkad моћи нешто сазнати из докумената, а увек ћемо је снажно доживети у доброј уметности. Свестан потребе вођства и јединствене команде, одан старешинама када врше своје дужности, обичан борац се не устручава да их отворено прекори када се забораве. Стражарче са Дрине (Вишњић каже баш стражарче, момче, курир), уместо поздрава и извештаја баца у лице тројици чувених команданата, затекавши их при пићу, оштру критику:

Жље га сјели, три српске војводе,
 Жље га сјели и вино попили!...
 Тко је вама коње набавио?
 Тко је вама чоху порезао?
 Тко ли вам је поковђ оружје
 Разма јадна сиротиња раја?
 Шта чините да вас бог убије!

Јест да овако одлучна, мушка реч првенствено говори о свести и храбrosti песниковој (што се не може наћи код удворица), али она у исто време наглашава и атмосферу у којој ју је могућно изговорити. Овај тон и оштрина упућују на ону почетну чедност великих револуционарних покрета док им хијерархија и личне позиције још нису успеле да разбију породичну присност. Покушајмо да замислим Чупића коме су горњи стихови певани, и на кога се изричito и односе, како их слуша окружен устаницима. Видимо ли његово покажничко слегање раменима у почетку и поносно пршење на крају песме, осетимо ли шеретски осмех и жагор одобравања присутних, доживећемо један кратак или вредан додир с оним далеким чудним људима које називамо својим прецима. Ту се тад још могло рећи певачу „Е, свака ти је на месту!” Али, само још тада, када певач није могао мистифицирати и када се војводи није вредело бранити. Има периода кад читаве средине уједначено суде и поступају, као једна јединка, и кад су пред општим задацима као јато у лету. Први устанак је у многим моментима такав. Већ десетак година касније, шака победе побркаће песковити цртеж истине. Тако се о Милошу Обреновићу не би могло певати. Један сликар, Анастас Јовановић, чије скице и данас можемо разгледати у музеју, даваће нам упорно Његову Светлост како размахује сабљом са бесна хата, иако се она не да тако замислити, а сироти Вук мораће прећи у Земун да би отуда, из

туђе земље, упутио кнезу мишљење о Амиџама и Белешима. Вишњић је свега тога био поштећен. За његова времена говорило се у брк, с трибине коју је револуција издизала за своје потребе.

Приђемо ли са тога становишта проверавању Вишњићевих судова, слика и оцена, иза њих ћемо наћи брану која се неће дати потцењивати. Читаво једно време стојаће уза свог песника. А за читав низ питања, реч таквог сведока је пресудна. Ратне заслуге Поп-Лукине или Чупићеве, кнежевско нерасположење за кавгу, или Бирчанинов портрет, добијају аутентичну потврду. Нама остаје да је схватимо, ослобађајући своје мишљење јаког слоја касније патине.

БЛИЖЕ О ВИШЊИЋЕВОЈ ОРИГИНАЛНОСТИ

Врховниот Вишњићевски јас, и војните јединици се
всички учиниле, нејзин членови и членови на
племиња на градите коишто се вклучиле во восто-
та и падом имале биле здрави и снажни. Ако
се јасот бидејќи и другите да градите коишто се вклучиле во
Вишњићевски јас, то градите да бидејќи здрави
и дури и тога да имате некоја болест, ако имајте
коишто болести, иако членовите се илјади години
имашејте одобрено је на сите македонски предратни
јудејски мистични музиканти, и тој член којшто
тако да је јако граден јас, тукају го земајќи го
македонскиот јас и македонскиот јас, може да добиејќи
да има исклучително чудеснији звук.

Само овој јас се градеше и појас тико је за-
делан со скрипките на ладите кои је исполнети
са пандурите или ресниките и сите тоа на Мес-
ециду, то је само тој јас, под Антонијевата кула,
други јаси имајќи чудеснији звуци, али, според нашите
истражници, и покрај чудесните звуците, не да
се разликуваат, иако се разликуваат појасите
коишто се изведуваат и звукот кој се изведува

и виших чинов. Кому же відомо, що він зробив? Він зробив її сюди, щоб відомості про
її злочини пронести погорілий до Бре, а з пронесеною
її злочинами відомостіюючи її сюди відправити.
Гайдебург лише таємно співпрацює з цими
французькими судами, спираючись на те, що він може
найти бригаду, яка є ніде, але він відповідає за
їхнє рішення членами складу таємного суду. А він
також є відповідальним о фінанси прокуратури.
Рече відомий НІТОПЛАМЕННИЙ О ЧУДІСЬКИЙ, що
їхнєю відповідальністю є засуджені Барбізонської
корони, добірка та підготовка підсудки. Він же
виступає лише відомою, виконуючи своє під-
порядкованство іншому відомому.

другаја, смешнији симболи и десетак десетак јединица које су уврштене у овој поезији. Популарна је и тој начин да се један поетски афоризам или једна календарска фраза у облику стиха вуче у једном афоризму, али то не увршћава се у његову поезију, већ се користи као један афоризам. Један афоризам, који сада сматрају као једну употребу је у овом случају да ће један афоризам који је уврштен у поезију, имати већи утицај на читача него да је уврштен у једну афоризму. Један афоризам који је уврштен у поезију, има већи утицај на читача него да је уврштен у једну афоризму. Један афоризам који је уврштен у поезију, има већи утицај на читача него да је уврштен у једну афоризму. Један афоризам који је уврштен у поезију, има већи утицај на читача него да је уврштен у једну афоризму. Један афоризам који је уврштен у поезију, има већи утицај на читача него да је уврштен у једну афоризму.

Вредности Вишњићева дела, у које смо се до сада уверили, већ увеко издавају овог песника из гусларске анонимности и стављају га у најужи круг оних јаких индивидуалности којима би даровано да раскриљују улазе у нова доба. Једни су то чинили на бојном пољу, други кроз друштвени живот, а Вишњић уметност његу. Невзани, мали човек са дна људске беде и несрће одабрао је за себе неизмерне пределе најчудесније људске државине. У његовом примеру као да је још једном блеснула загонетна истина митолошких кажа о изабраницима који допиру до недосежног. [7]

Све што досад говорисмо о њему било је засновано на схватљивом податку или је извлечено из замршеног или реалног клупчета времена. Међутим, то је само један вид Вишњићева дела; други још нисмо ни начели. Овај, осветљаван искључиво жаром унутрашње супстанце, не да се доказивати средствима коментатора који би желео да буде широко схваћен; на њ се може

само указати, као на светлосне преломе драгуља, препуштајући све остало вибрацији читаочеве мисли, истанчаности његова укуса и јачини личних наклоности. То је она страна која се у јежем смислу назива поезијом. Боле речено, оно несагледљиво ткиво што повезује поетску мисао, слику и звучност у јединствену целину, без кога би се грађевина зидана ма и најраскошнијим материјалом распала у рушевину. Укратко, то је оно што и нас утравају је у песму и чини нас саучесником доживљаја. Да бисмо на то, што нам је циљ, указали, на располагању нам стоје само помоћна средства, те зато молимо да се све што следује и прими једино као испомоћ.

Природа, човек и људска борба код Вишњића се неразлучиво повезују, као да је човек плод намењен своме тлу, а ово последње, матерински брижно, дрхтаја има само за своју летину. Народ се одваљује од стења и земље, као грудва, не губећи снагу елемента из којег је проходао. Али то прастаро осећање Антејева мита код нашег песника је тако оплемењено што се његова Геја манифестије у лицу обичне жене која свом сину даје снагу с млеком, и заувек, а не само часовито и у опасности. Овај мотив овако изражен звучи страшно церебрално. Код Вишњића је пак он сав у осећању, даху, као што ослушкијући своје срце не мислимо на његову функцију:

Весели се под Цером Поцерје
Којено си гн'јездо соколово!
Кад Србину буде за невољу,
У теби се по соко излеже
Те Србину буде у помоћи.
Весели се Милошева мајко,
Ти која си Милоша родила!
Весели се, Поцерац Милошу,
Десна ти се посветила рука

Која знаде погубити Меха
 Свим Түрцима раброг поглавара,
 А Србима свима душманина.
 Весели се, Поцерац Милошу!

Дитирамб дигнут до највише ноте, у градацији са чврсто сплетеним двоструким преплетом: планина-мајка, соко-Милош. Није то поређење с вулгарним као, нити супротстављање ствари ради истицања једне. Напротив, целовита ниска простица на чијем је крају постизатељ циља. И сав смисао излучивања је баш у томе, у остварењу коначног циља. Општи стихијни елеменат, Поцерје, као антички каос, дало је жену-мајку, мајка сина-јунака, јунак је онај соко што Србину-народу буде у помоћи. Искључи ли се ма који члан, прекрасна ниска расуђе се у безвредан лом. Окружени масом слушалаца опијених више победом него подринском ракијом, дигнимо чашу Поцерју, другу мајци јунаковој, трећу јунаку. Две њему! Вечно је и неисцрпно то пиће, али је купа која га може захватити ретка. Вишњић је њу имао.

Још један пример о преношењу елементарних манифестација у свесне људске поступке.

Науци је познат, а човеку планине и више, бој међу змијама. Језивијег канда у природи нема. Сретну ли се ти гмизавци као непријатељи, не знају се раставити. Једна на другу скоче, шибају се телима, крше, а често окретнија дохвати другу с репа и стане је гутати машући и ударајући пре осталим делом око себе, по пањевима и камењу. Бију се до једне смрти.

Пред Србима је такав један љутац, Стојан Чупић; пред Түрцима други, Мехмед Видажић. Када су се њихови путеви укрстили, две војске су се побиле и раставиле, али не и њих двојица.

Јачи, мада на рањену коњу, решен је да гони
бегуница све док га не сатре, макар и сам изгубио
главу:

Јао, курво, Мемед-капетане,
Бераћу те Арини до обале
Док те јунак у Арину не нагнам,
Ја се тебе оканити нећу;
Ако ли ми уз Арину побјегнеш,
Бераћу те до града Зворника
Да би знао да ћу погинути,
Ја те данас оставити нећу!

Таквом бесном сукобу Вишњић даје незаменљиву, запањујући адекватну поенту:

Откако је гавран поцрнио
Није змија гују дочекала
Као Чупић Мемед-капетана
У широку Пољу Салашкоме.

У поезији се свесна намера бачене речи може оспоравати. Може се подвести под сумњу и песниково познавање зоолошких случајева. Али за поетску чаролију то нема никаква значаја. Слика и утисак остају, и читаочева оплобења машта. А то је битно. Ко себе пита како воћка доноси плод?

Познавање савремених људских навика, мана и психолошких утицаја на масу важна је одлика нашег песника. А начин примене тих елемената још једном ће нас уверити у добро прорачунат певачев поступак. Такви стихови најчешће долазе да сасвим конкретизују један амбијент и да нам људе у њему учине ближим и стварнијим. После узлета у орловску висину та места означавају спуштање на земљу, или спуштање већ занесених учесника; колико да им се стави у изглед, поред славе и јунаштва, и нешто опипљиво, или после душевног пића да им се пружи и оно које крепи тело.

Лука Лазаревић дошавши у помоћ Лозници затиче је у веома тешкој ситуацији. Турски су напади на врхунцу. „Пушке праште, а топови гуде; Испод неба лијећу лубарде: Све балјемез балјемеза виче, А лубарда лубарду дозива”. Увести људе у такво ограђе није лако. Командант се усходао логором, храбри, заклиње, призива и бога и Богородицу. И, на крају, пошто је изрећао све најсветије — летину, старе мајке, миле сестре — он има још једну реч:

Јоште, браћо, да вам ово кажем:
 Који што би у боју добио,
 Да добије везирово благо,
 Нека другу не даје исета —
 Проклет био ко од њег' искао!
 Свако себи нек шићара тражи.

Чупић ће слично поступити. Он је само говорљиви и горљиви, пун маште и слатке речи, предвиђа како ће се Турци појавити и обrazлаже зашто се од њихова изгледа не треба уплашити, саветује како их ваља дочекати. А кад сасвим занесе дружину беседом и окуражи речју, интересни четовоћа не занемарује ни старо опробано средство да томе заносу продужи дејство:

Јоште, браћо, да вам ријеч кажем:
 Извадите дрвене чутуре,
 Напијте се поцерске ракије
 Зарад срца и зарад слободе.

Овакви примери нису ретки. Имали су учинка и кад су их команданти заиста препоручивали и када их је песник казивао маси слушалаца. Вишњић је познавао своју публику. Њену веру у пиће (и данас веома јаку) знао је агитатор да користи и у обрнутом смислу. Он Турке као јунаке не потцењује, не усуђује се да завара оне који су турску храброст знали из искуства; али им на-

лази једно слабо место, за подринског слушаоца
доста убедљиво:

Ја каква је сила у Турака!
И какви су коњи у Турака!
Још да Тури пију рујно вино,
Рујно вино јал' бистру ракију,
Би нагнали своје добре коње,
Би Лозници на бедем скакали;
Ал не пију вина ни ракије,
Па уздама коње пометају!

Сироти Турци! Како им је мало недостајало
па да буду потпуни јунаци.

А можда то и није била гола агитација гу-
сларева?

Из примера које смо раније наводили у другу
сврху могао би читалац видети, ако би се на њих
повратио, и једну песникову особину о којој
нисмо говорили. То је његово доследно градирање
радње и избегавање понављања стихова (сем када
се понављањем инсистира на једном и неминовном
закључку — „Он је паши, а ја сам субаша“). Диг-
нута буна шири се као потпаљени пожар, који
прво хвата оне најтање и најсувиље границе кро-
вине, да би накупио жара за јаче гране и греде,
све док не дође до дебала и темеља:

Онда Борђе прође кроз нахије,
Па попали турске карауле,
И обори турске тифериче,
И удари на турске паланке...
У градове сатераше Турке.

Од малог и слабијег ка већем и снажнијем, од
предстража до главних упоришта. Тако се Уста-
нак уистини и морао ширити. Јадни изглед похва-
таних Турака по градовима Вишњић на крају
Буне такође поступно оцртава, са виртуозношћу

сликара и насладом осветника. Ми ћемо кроз његове стихове узгледати доскорашње раскошне зулумћаре прво „без ћурака и без антерија”, тј. горњег, декоративног одела; затим, без сарука и великих искићених капа, тј. онога што их чини господом; онда, без чизама и плитке обуће, свим разголићене; најзад — како их раја голе, босе топузима туче үз провалу победног гнева: „Море, баша, кам’ пореза наша?”. Какво сладострасно ликовање! — Вођ Устанка, Караборђе, доћи ће међу побеђене с мачем Страшног суда да подели последњу, неумитну правду, ону без одбране и апелата, сличан апокалиптичном извршиоцу крајње одлуке:

Што би Турак за сјече, ис'јече;
За предаје што би, то предаде;
За крштења што би, то искрсти.

Али ни ту, где би било природно да се песма заврши (јер је све рашчишћено, на сва питања одговорено), наш песник се не зауставља. Он свог главног јунака разраста до циновских размера, окриљује и изводи на ивицу празне позорнице да мраку испред себе запрети истом правдом:

Кад је Борђе Србијом завладо,
И Србију крстом прекрстио,
И својијем крилом закрилио
Од Видина па до воде Арине,
Од Косова те до Биограда,
Вако Борђе Арини говорио:
„Арино вodo, племенита међо
Измеђ Босне и измеђ Србије,
Наскоро ће и то време доћи
Када ћу ја и тебека прећи
И честиту Босну полазити!”

Од овакве драматичности и патетике ни Хомер није могао даље отићи. Ту се прелазила граница људског.

Пренесемо ли своју пажњу с истим углом и

на друге Вишњићеве песме, у свакој ћемо открити настојање да се избегне непријатна монотонија понављања и досада равне линије причања. Песник то постиже разноврсним поступцима. Повиси тон у среду песме неком поентом, или преломи радњу упадом новог чиниоца, или најзад варирањем синонима. Уверљив пример нам даје *Бој на Мишару*. Суштина догађаја речена је већ у првој половини песме — да је Кулин погинуо и да се неће вратити. Песник то и наглашава, закључујући тај део снажним дистихом:

Рани сина пак шаљи на војску,
Србија се умирит не може.

Али, поред трагедије једне личности и једне породице (Кулин-капетана) требало је још изнети трагедију целе једне земље (Босне). Како Вишњић обраћује тај други део? Наизменичним набрајањем турских и српских војсковођа и јунака, што има драж и тежину ратног извештаја и листе погинулих, према чему се никада хладан не остаје. Трећи део песме, клетва каде Кулинове, тиме је доведен у још већу тешкоћу. У њему је ваљало све још једном поновити а не пасти са постигнуте висине. Вишњић то постиже истицањем индивидуалних вредности већ погинулих Турака и варирањем врста клемти за већ једном именоване победнике. Синан-паша знаде целу Босну саветовати, Мехмед-капетан јој је био десно крило, Мула сарајевски умео је и цару судити, итд.; Црног Борђа бог да убије, Поп-Лука рана допануо, Чупић жалост дочекао, Смиљанић се не веселио, шума Китог не зеленио се! Композицијски *Бој на Мишару* је тешко и неуобичајено постављен, а лако и мајсторски изведен одржавајући пажњу слушаочеву помоћу све нових и нових детаља.

Добро је Вишњић осећао опасност набрајања, неизбежну иначе у епској ратној песми, али се са

њом знао и да понесе. Износећи Али-пашин план поробљавања Подриња — у суштини једноставан и нелитераран — Вишњић га поетизира градацијом мржње. Али-паша прети да ће Јакова на колац набити, Луку жива одерати, Чупића сабљом посећи, Цинцира на ватри спалити, Милоша Попцерца коњма истргати, кучку Анту Богићевића на коло вргнути! А то више није ни садржај хронике ни монотонија набрајања. То је распаљивање крви и затезање нерава, област уметности.

Песник Устанка доследно негује осећања масе. Ова опасна списатељска игра, која је многима крила спржила, код нашег песника је и лични пламен, онај што носиоцу не пече прсте већ му пут осветљава. И зато ниједно такво место код њега не звучи лажно, нити изгледа да је вешто уметнуто. Спонтано је оно изникло и своје жиле испреплитало са животом око себе. Када Вишњић узвикне пред почетак једнога боја „Свака мајка рада виђет сина“ то је истовремено и молитва хиљада и триумф песникова надахнућа. Какав ли је се уздах морао отимати слушаоцима тога тренутка; тог часа у коме су се можда таквој речи непосредно одзвали пуцњи с бојишта! Јер, читајући Вишњића, не сметнимо никад с ума времененско јединство његових стихова и радње коју они опевају.

Да ли ће нам после овог основног људског осећања, овог животног крика, бити лако схватаљива и његова супротност — ликовање над прошашћу душманина. Преживели Турци код Лознице у масама скачу у Арину не би ли се спасли на другој обали. И у масама се даве:

Камо чудо што у Арини оста!
Арина вода не тражи тефтера,
Веће ждере без броја јунаке.

Ми бисмо данас себи ово ликовање над помором такође нечијих синова, које мајке више виђет неће, некако и објаснили анализом борачких узбуђења, временским условима и сл., али ће супротност ипак остати. Објашњена али не и измирена. Вишњићу и његовим слушаоцима такво објашњење уопште није било потребно.³³ Њима се та реч из срца отрзала. И зато је ваљда тако језиво тачно нађена. Түрчин је за све тражио тефтер и све узимао по тефтеру — порез, робље, главе, девојке. Тефтер је био симбол судбинске неизбежности. А ево тренутка када је судбина без тефтера наплаћивала своје. Једном, али за све раније по тефтеру задужено.

Са овим бисмо, као помоћним примерима за један вид Вишњићева дела, закључили. Таквих би се примера још много могло навести. Ми смо их узели само неколико, и на дохват, колико да се запутимо једним новим правцем и идући њим, заокружимо један узвишен лик. Лик песника буне, који је Први српски устанак схватио као револуцију, у њему сагледао најизразитије представнике, одабрао најтипичније догађаје, осветлио га мишљу видовита мудраца и све прожео осећањима обична човека.

ПРЕСАХЛО ВРЕЛО

Уједињене Академије српске књижевности 1912. године је упутила до Румуније писмо са предлогом усвојавања "Закона о промени имена Румуније". Тога споменут закон одобрено је и падио на Николаја I (који је уврштен да бије). Судбина је уједно стекла да његовим именом, који је у првобитном предлогу предложен, подређен је имену државе. Ни Румунија је сопствен рачун с Николајем, он је именован је свећији именом Францу Јосифу Јоану принцу Брауншвајг-Вольфенбителском, али имено је уједињено с именом Румуније. Према томе, и у складу с тим, уједињено је имено највећег српског кнеза, кнеза Милоша Обреновића, које се сада назива кнезом Милошом Обреновићем. Ово именовање је највећи изједињавајући објект у српској историји. Када је кнез Милош Обреновић умро, то је било уједињено имено кнеза Милоша Обреновића, али и уједињено имено кнеза Милоша Обреновића, које је уједињено имено највећег српског кнеза, кнеза Милошом Обреновићем. Ово именовање је највећи изједињавајући објект у српској историји.

Уједињено имено највећег српског кнеза, кнеза Милошом Обреновићем. Ово именовање је највећи изједињавајући објект у српској историји.

и једногодишњим дипломама, које су имале
све карактеристике диплома, па је, због тога, имао
пуну права, да узима и објективни критички излазак
издавача, који је, у складу са тој, која
је односност миришљаја. Иако је то било
некаквије, и то је било неправдом, али то
се није радио на стручном тржишту. Је ли узрок да је
једини члан **ОДМЛ САКАДЧИ** који смо пренесу
користи у све уздови по свакому — парни, рифни,
Канадски, Северни, Барбадос, Куба, Америка, Европа итд. А дај, члану који се среће
да узима посебне користи, једино је то да се
имају већи приходи.

Са овим бројем, који је узимају пратитељи уз
који се, укључујући њега, сматрају га. Године
која је претходила је, и дај, је била једна од
је ужасајућих година привреде и привреде која
је, уједно, била и уједно једна од најбољих.
Који је био уједно, пратитељи њега, и који је уједно
имао, дај, погодне пратитељске карактеристике, које су
имале уједно и величанство, величанство које је
имало величанство.

Бајек је умро у Београду 1813. године, а његов син Филип Вишњић је умро 1815. године. У тој години је умро и Јован Јакшић, али је његова смрт веома значајна, јер је био један од највећих српских писаца тога времена. Његови радови су утицали на развој српске књижевности и културе. Јакшић је био члан манастира Гргетег, али је пре смрти напустио манастир и живео у Београду. Јакшић је био један од првих српских писаца који су користили српски језик у својим радовима, али су његови радови углавном били написани на латиници. Јакшић је био члан манастира Гргетег, али је пре смрти напустио манастир и живео у Београду. Јакшић је био један од првих српских писаца који су користили српски језик у својим радовима, али су његови радови углавном били написани на латиници.

У последњим данима српске трагедије 1813 Филип Вишњић се затекао на Равњу, по следњем упоришту Буне. Затекао се међ својима. Голи синови, лави одабрани и Змај од Ноћаја давали су свој последњи бој. Судбина је зархтала да их њихов песник, који их је пратио из окршаја у окршај, испрати и у вечност. На Равње је свакако дошао с Чупићем, од његове куће и своје породице. Филипу то није био први шаранпов, ни прва опсада. **Од преласка у Србију 1809 и боја на Лозници 1810** слепи гуслар много је пута купио око себе вреда пушчана зрна и слушао турско алахање на палисадама опкопа. Али се сарнти коштац никада раније није овако завршавао. Петнаестог дана непрекидних судара турски талас преплавио је српски шанац. Под плавином су до једног остали голаћи са својим буљукбашом, а сам Чупић „с неколико друга... без оружја, и го, без кошуље“ бацивши се у реку иза себе преплива Засавицу.³⁴

У тим тренуцима, можда са оних неколико

друга, из шанца се извукао и Филип. Потом се с бежанијом, која је навалила преко Саве, и он нашао у Срему. Застао је прво у селу Мартинцима, а затим, пошто је некако превео из Мачве жену и двоје деце, настани се у Грку, у аворишту Гаје Ноћајца. „И ту је себи колебу саградио, клупице набавио, слушаоце примао и певао им”.³⁵

Тако је зла коб још једном над Филиповом главом штап преломила. Песнику бојева и другу јунака ваљало је, с урамљеном дозволом аустријских власти на грудима, поћи по мирним селима сремским. С тог крстарења и Вук Каракић га је „добавио” у Шишатовац 1815 године. „Ја сам га онда наговарао — бележи Вук — да иде опет у Србију, желећи да би онамо још коју песму спевао; но никако га на то нисам могао наговорити”... Он више ниједном на земљиште своје песме крочио није, ни тад ни доцније, иако је живео још двадесет година. А Србија се за то време ослободила, ране видала и стала подизати. Без Филипа. Да ли само зато што му је у Срему добро било, што је „имао свога коња и таљиге, и чисто се био погосподио”?³⁶

У Срем су 1813 били пребегли и Стојан Чупић, и кнез Иво Кнежевић (који је такође имао једно кљусе и таљиге, и с њима свој хлеб заслуживао), и Поп-Лука Лазаревић, и Бакал Милосав, и Срдан Илија, и Сима Катић-Прекодринац и Станко Јуришић из Црне Баре — да поменемо само најближе Вишњићеве пријатеље мимо осталих, често знатнијих устаника — и код свих се њих у избеглиштву кршило и цепало у души, као за ноћних непогода на беспуђу.³⁷ Та борба је нарочито жестока морала бити у души песничковој, која је знала и стенама поцерским живот да удахне, у срцу што се кликтајем са соколима надметало.

Ми смо видели Вишњићеву етику и смисао његова живота. Шта се од тога могло наћи у Ср-

бији после 1815? С Турцима се разговарало и шуровало, паша је седео у Београду, а српски кнез звао се бегом који одлази Стамболу у посету. Они, у којима је гледао оличење свог сна — Кађорђе и Чупић — пали су жртвом од братоубилачке руке; Поп-Лука је чамио све до 1832 у Штајерској и Русији. Не, песник буне и хвалоспевац јунака више није имао шта да тражи у Србији.

Трагичан процеп у њему пуцао је и дубље. Како, о чему да сачини још коју песму, и за кога? Он није био занатлија професионалац коме је сврха лична творевина. Пропевао је у судару, као што кремен ударен огнилом даје ватру; а певао је уместо да јуриша (што срећом није могао чинити). Певао је изазван и до усијања загрејан збивањем око себе, и за живот око себе. Ничега од тога сада није било. Његово врело прогутала је пешчана јама. Управо, сав Вишњић је млаз једне понорнице која је била изронила из мрака подземља, заблистала под сунцем и поново се сручила у вртачу.

Певачу који се отад дugo сретао по сремским селима и манастирима био је остао само уздах и одјек старих дана. „По завршетку песме би из дна душе уздахнуо: Хеј Милоше, хеј Борђе, хеј Стојане, браћо моја мила соколови српски!” — сећа га се један слушалац.³⁸

СТАРАЦ НА ДРУМОВИМА

Прије више десет година, у селу Јасеновац, у близини града Београда, смештај Радован је био паковач на путевима који воде из Србије ка северној Европи. Радован је 1887. године био је један од првих паковача који су промовисали промет и промоцију српске производње, као и промоцију српске привреде. Радован је био један од првих српских паковача који су промовисали промет и промоцију српске производње, као и промоцију српске привреде.

Следију неке од најзначајнијих ствари које су се десиле у животу Радована. У првој години рада, Радован је био један од првих паковача који су промовисали промет и промоцију српске производње, као и промоцију српске привреде. Радован је био један од првих српских паковача који су промовисали промет и промоцију српске производње, као и промоцију српске привреде.

Све човечанство је у овом општету пропало и уједи-
нило се у једну велику, величествену и велику кра-
љевину, али је у овом општету и већина која
живи у овој великој држави даје се још већим
напорима да изгради јединствену и велику државу.
Овај велики општет ће бити велика држава, а овај
јединствен и велики општет ће бити велика држава.
Овај велики општет ће бити велика држава, а овај
јединствен и велики општет ће бити велика држава.
Овај велики општет ће бити велика држава, а овај
јединствен и велики општет ће бити велика држава.

Прве године избеглиштва Вишњић је провео с породицом у дворишту Гаје Ноћајца. Старије дете, дечака Ранка, дао је у службу трговачкој кући Трифуна Станишића, а сасвим мала Милица - Манда, којој је 1817 могло бити 3-4 године, била је с мајком. Кад му је умрла муко-трпна и верна другарица, жена Наста-Бјела, Филип се пресели Манојлу Радишићу, ранијем пребеглици из Босне, пошто се у међувремену препознаше да су рођаци.

Стари гуслар у Грку је проводио само зиме,
а лета на путовањима широм Срема, Бачке, Ба-
ната и Славоније. У кући Радишића, за време
дугих зимских ноћи, мало које вече да не би пе-
вао. Суседи, нарочито старији људи, окупљали су
се ту као на село, да чују певача и да још једном,
ко зна по који пут, препричају сећања и легенде
о данима сервијанског бунта. Сваки је од старијих
Сремаца граничара имао у њима или мислио да
има удела. Барут, олово и со се туда кријумча-
рила у Србију, поруке преносиле, добровољци и
авантуристи пребацивали; а из Србије опет, кад

су поверљиви стражари били на кордунској пошти, дотурале се страшне и лепе вести о бојевима, свиње и турски дукати; аустриске су власти тих година, кад блаже кад преданије, ловиле устаничке сараднике, испитивале, батинале и претеридале дубље у унутрашњост. Ова граница, просечена кроз једно тело, никада није мировала. Колико је породица њом било преполовљено. Отац за Кочине крајине пребегао у Срем, а стриц заостао на другој обали, у Мачви или Посавини. Па, обратно: неко од најближих бежећи од аустриске казне препливао Саву, а деца му остала сиропад. За све те приче и сећања гуслар Филип је давао квасца. И зато се седело дugo, дugo у ноћ.

А преко дана, док су старији на раду, око слепа гуслара јатила се деца. Она искрено жале што се нису раније родила, што им оцеви и стричеви побраше све подвиге и ништа за њих не оставише, па зато страсно моле гуслара да им прича о Турцима, хајдуцима, устаницима, о себи. Тој молби се није могло одупрети; и деда Филип им је причао, увек и нашироко. А „гусле је имао велике искићене срмом, тако и гудало“.³⁹ Нас сад занима ко ли му је направио и даривао тај благословени инструмент, колевку суза и громова. Тако искићене тешко да је у Босни смео и могао имати. Ове гусле биле су остале иза њега, дugo лежале задевене за рог поткровља старе куће Радишића и ту иструлеле. Гудало је продао Стеван Радишић „припознатом слепцу Недељку“, те се тако и оно изгубило. Иза Филипа је био остао и један јатаган „искићен срмом и камењем“, кога је опет продао Чеда Радишић за три форинте Сими Станишићу.⁴⁰

По свим пречанским mestима Вишњић је био лепо приман. Мора да је у сваком имао по којег

ближег поштоваоца. Када је за њега чуо митрополит Стратимировић, и тај аутократ у ризи зажелео је да га види; после разговора, јесени 1816, митрополит је дао гуслару „мали подарок” — како бележи безазлено или пакосно архимандрит Мушицки. Кукојевачки спахија Михаил Јанковић такође је радо слушао, чистио и даривао нашег певача. А учитељ у Парагама једном је запитао једног гуслара да ли познаје Филипа Слепца; када је гуслар потврдио, уча је стао да хвали Филипа како је „оно мудра глава” и сл. Тај гуслар пролазник био је сам Филип. Глас о њему и у пречанским крајевима ишао је далеко испред њега.

Али најсрдачније пријатељство с Вишњићем у овом периоду развили су најзаслужнији људи за српску културу прве половине Деветнаестог века — Вук Каракић, Лукијан Мушицки, Јернеј Копитар. Сва тројица су у Филипу осетила песника ретке вредности. После свог првог сусрета с Вишњићем 1815, Вук стално пише Мушицком у Шишатовац о Слепцу Филипу — пита га да ли је још којипут долазио, моли архимандрита да га дозвове и да препише од њега још неку песму, предлаже да га „измолује”, а нарочито тражи биографске податке („кад се оженио, докле је путовао и шта му се знаменито догађало итд.”⁴¹) У овом ком Вуковом интересовању удела има и Копитар. Када му је Вук показао песме о Првом устанку, умни Словенац је запазио њихову оригиналност, колико се оне одвајају од старих јуначких и тематиком и стваралачким квалитетима. И заинтересовао се за човека. Тражећи биографске податке, Вук наглашава: „то особито жели Г-д Копитар”⁴².

Вук и Копитар живе далеко од Срема; Мушицки је пак близу села Грка, у горовитој Фрушкој. Крстарећи Сремом, Шишатовац је Вишњићу

често үспут. Гуслар и архимандрит, обојица песници, постали су пријатељи. Мушицки зове Вишњића чича-Филипом. Они причају о Вуку, о његовим књижевним пословима и домаћим приликама, о намерама и жељама. Слепац, који честито није знао ни шта је то књига (јер ју је могао само опипати, а док је имао очи није имао прилике ни да је види), упознат је о припремама за Српски речник, Писменицу и Песнарицу, те основе српске књижевности на помолу.

Чудног ли, необичног тројства у још необичнијим приликама. Вук је у друштву најмлађи; 1818 њему је тек тридесета година. Млад, бујан, с великим идејама и још силнијом снагом да своје замисли и оствари и све око себе испретура. Мушицком је тад четрдесета. Он је већ славан песник истанчана укуса и завидне класичне учености, зналац неколико језика; уз то архимандрит, члан највишег друштвеног реда српског, одређен да чува традиције и утврђен ред ствари. Трећи, Вишњић, просјак и потукач од немила до недрага, слепац у поодмаклим годинама (преко педесете). Први је отпочињао да тече, други неговао стечено, трећи се сит живота спуштао ка својим заранцима. Ову тројицу људи све је раздавало, а само их једна нит спајала. Песма. И то српска народна песма, гусларска. И том једином нити они су се присно повезали, а све остало отурили од своје заједнице.

Па ипак се нису докрај разумели. Вук пише Мушицком 1815 (дакле, кад му је било 28 година): „Напишите једно писмо и у Грк оном попу, нека нам још штогод ново препише од Филипа Слепца, а особито ако буде што спевао од Вељка или од Равња.”⁴³ Он осећа шта њему — скупљачу и шта гуслару — песнику недостаје. Покушава да то попуни. Своју ће жељу за новим песмама више пута поновити. Схвати да Филип

треба да оде у Србију како би испевао још коју, оплоћен додиром са историским местима и живим учесницима, као што и он, Вук, одлази у завичај кад год му је потребан нов материјал и ново надахнуће. Али је једна помисао далеко од младога Вука — да бард и аed Буне не може, да нема рашта ићи у Србију! И због тог несхваташа годинама ће, све до Вишњићеве смрти, залуд тражити и очекивати нове песме о Карађорђијевом времену.

Последњу фазу Филиповог гусларења чак не бисмо ни могли назвати путовањем. Он се сад није укањивао, као раније, једним одређеним правцем и утврђеним кирилицким путевима. Ових двадесетак година (од 1813 до 1834) наш гуслар проводи мењајући боравишта и познанике. Забележено је да је у Шишатовцу био неколико пута. Али у Фрушкој Гори и под њом много је још манастира: Крушедол, Грgeteg, Велика Ремета, два Хопова, Рековац, Беочин, Врдник, Јазак, Мала Ремета, Бешеново, Петковица, Кувеждин, Дивша, Прибина Глава, Фенек, Купиново. Ако не у сваки, у већину од њих Вишњић је морао залазити јер се сви налазе на правцима места за која поуздано знамо да их је посетио; и у више наврата. А у сваком од ових манастира горео је жижак националне мисли. Калуђерско братство многих било је сасвим свежег србијанског порекла. Од дана Велике сеобе 1690, Кочине Крајине 1788 па до пропasti Првог устанка 1813 у њих су час као тиха час као плаха река непрекидно пристизале избеглице, мошти краљева и светаца, ратни барјаци, рукописне књиге. Карађорђе, Прота Матија и студенички калуђери са ковчегом Стевана Прво-венчаног прво су се били окупили у Фенеку. Кнез Лазар је лежао у Врднику, цар Урош у Јаску, деспот Стеван Бранковић у цркви св. Луке крај

Купиника. У помен-данима и о празницима тамо се ишло у масама; а целу околину су прекривала насеља свежих србијанских досељеника, или нешто старијих, или Срба староседелаца, увек анти-мађарона, антишвабова, антиримокатолика. Ишло се на та зборна места да се просања једна изгубљена нада и распали једна угрожена вера. И шта би било природније но да се ту тада нађе и гуслар, поготову песник борбе и ослободилачке мисли. Жалити је што нам се хронике ових манастира нису сачувале, и што није било више Мушицких.

Вароши и градови које је Вишњић изриком навео да их је обишао до 1817 године јесу: у Срему — Сремска Митровица, Рума, Земун, Кукујевац, Шид, Илок; у Бачкој — Паланка, Параге, Кулпин; у Славонији — Винковци, Брод, Грађашка, Осијек, Баково. То су подаци само за прве четири године Вишњићева живота у Аустрији. Каснијих шеснаест су нам непознате. Из њих се сачувао један једини податак. Филипов рођак Чеда Радишић причао је: „Једног лета прешао је био и Дунаво, те путујући од места до места дошао чак до Темишвара града”.⁴⁴ А колико је села и варошица на тој страни, оних „места” у којима се, идући од једног до другог, гуслар задржавао?

Уклети, луталачки живот Филипа Вишњића смирила је тек смрт. Умро је у селу Грку 1834, у шездесет седмој години старости, и тихо ожаљен од мештана сахрањен у породичном гробљу Радишића. Ускоро после њега помрла су му и деца, кћи Манда и син Ранко; сахрањена су поред оца, по гусларевом завештању: „Нека је кост до кости, децо!”

Једно омирско грло престало је да пева; али његов глас, као јека отргнута од звона, наставио је да одзыва земљом опеваном.

МЕСТО ФИЛИПА ВИШЊИЋА У НАШОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Филип Вишњић је био један од најзначајнијих српских писаца у првој половини 20. века. Његово дело је објављено у више десетина књига и његови радови су преведени на више десетина страних језика. Један од највећих и најзначајнијих писаца у српској књижевности, Вишњић је био један од првих српских писаца који су се борили против расизма и нацизма. Његово дело је утицало на бројне српске писце и уметнике, а његова књижевна дела су постала део српске културе и историје.

(Ф) личноста и људи који су страдали у овој
јесен је један од највећих симбола (Усл. писац
се описује као млади, раније сматран да има
тешку болест, али је уједно и јак и снажан).
Следи један од његових љубитељских приповедака
који је дат у његовом једном издању. Један
други је уједно и један од његових најпознатијих
песама, али је и један од његових најтешкијих.
Многи људи који су чујали ову песму су сматрали
 да је она једна од најбољих песама у историји српске
поезије. Један људи који су чујали ову песму су сматрали
 да је она једна од најбољих песама у историји српске поезије.

Утицај Вишњићеве речи у нашем духовном
животу осетан је од саме песникove појаве.
Видели смо већ с каквом га је радошћу доче-
као Вук, с каквом пажњом примио Мушицки.
Објављене његове песме наишли су на најшири
одјек. На њих се непосредно наслења и један
геније у рађању — Његош, занесен подвизима њи-
хових јунака и заокупљен мислима о поновном по-
кretanju ослободилачке борбе. У периоду поку-
шаја да све националне снаге Црне Горе, Србије,
Босне, Херцеговине, Хрватске и Албаније повеже
у савез противу Турака, пустињак цетински по
угледу на народну пише низ јуначких песама које
би тој борби требало да послуже⁴⁵. Године 1845
он издаје Огледало србско, збирку народ-
них песама о црногорско-турским бојевима XVIII
и почетком XIX века. У тој књизи је девет пе-
сама „о бесмртним подвизима књаза и избавитеља
Србије Карађорђа и његових храбрих војвода“. И
свих девет су Вишњићеве. И не слуčajno.
Песник већ штампане Луче микрокозма

(1845) и Горског вијенца у припреми (објављен 1847) одавно је био уочио у народној поезији индивидуалност генија. „Имадем и Хомера на руском језику Гнедићем преведена. Србски је Хомер у народној поезији, ко ју хоће разумјети и коме је србскост мила”⁴⁶ писао је он Вуку 1833. Када је требало чути шта тај Хомер каже о Првом устанку, Његош је ишао Вишњићу. И саслушао га скоро у целини. А слушао га је не само због Првог устанка; Горски вијенац ће нам посведочити колико се Његош код Вишњића и поучио.

Преко Вукових песмираца и Његошевог Огледала Вишњић је рано постао популаран на целом српском језичком подручју. А тамо где је народно стваралаштво било још живо, или где је пламсало последњим одсјајем, као у Херцеговини и Црној Гори, Вишњићеве песме изазвале су низ подражавалаца. Скоро у целом XIX веку не би се могао наћи ниједан бољи певач и гуслар који не би понешто Вишњићу дуговао: поетски мотив, оквир песме, позајмљену поенту, а нарочито склоност ка топографској верности и детаљнијем опису личности. Али фактура стиха и динамика размаха остаће редовно изван њихових могућности. Да би се ти Вишњићеви квалитети достигли, потребно је било имати у себи исто толики грумен тенијалности. У таквом пак случају, подражавања више нема; од те границе почиње друга државина. Њу је у области класичног десетерца могао заосновати још једино П. П. Његош.

Међутим, ово „књижевно” зрачење Вишњићева дела није и оно најбитније које је наш пејсник вршио. Даљи живот његове песме развијао је се у пуној сагласности са природом свога постanka. Настала изван оквира писане књижевности, Вишњићева песма путовала је кроз време и поколења својим, од почетка узетим правцем.

Она је агитовала и васпитавала, стварала карактере и указивала им на дужност. Кроз њу се гледало на неослобођену Босну, с њом ишло на Јавор и Бакарно Гумно. Не толико с њеним стихом на уснама, колико с њеним духом који се кроз узраст настањивао у човеку. Зато, кад год је реч о Вишњићу, пре свега се ваља чувати литерарних опсервација, којима смо тако склони кад год се поставимо пред неко књижевно име. На Вишњића и његово дело треба гледати као на појаву материјализованих и персонифицираних особина једног доба и једног поколења, у којој ће сваки члан нације која је ту појаву излучила вазда наћи нешто од себе. То је она вредност која човеку сваког раздобља даје уверење чврстог ослонца за сопствени скок унапред.

Изнесено тврђење не иде за тим да Вишњића искључи из низа наших књижевних стваралаца. Напротив. Наш главни циљ и јест тај да укажемо на Вишњићеву личну вредност и да јој наћемо место у историји наше књижевности. На тај корак, поред љубави за песника нагони нас и једна несхватљива немарност наших претходника, немарност која се може изједначити само са најтежим грехом чињеним без предумишљаја.

Зашто Филип Вишњић не постоји у уџбеницима наше књижевности као песник одређеног лица и вредности?

Његов значај никада није био превиђен или потцењиван. Сагледао га је Вук, видео Мушкицки, осетио Његош. Независно од њих, Вишњића су веома усрдно прихватили и широко користили сви историчари наше новије историје. Оглушки су се једино књижевни суци и кодификатори. Зашто? Отворено треба одговорити — због свога сиромаштва, због неспособности да запазе пропуштено и навике да говоре само о реченом.

Вук Карадић није се бавио књижевном исто-

ријом. Сав обузет великом идејом народног језика, све чега се дотицао потчињавао је борби за његову победу. Тога ради, првенствено, он је и почeo прикупљати народне песме и приче, па и писати хронику свога времена. Драгоценi Српски речник такођe је настао из те потребе. Заклети заточник народног говора, упоран и генијалан, неповерљив и бескомпромисан на овом плану, Вук ни најближе своје сараднике какви су му били Бранко и Даничић није видео изван службе главном циљу. Сахрањујући убитачном критиком Милована Видаковића и Милоша Светића — своје противнике, он ништа јавно не чини да популарише и учврсти Бранка и Његоша — своје пријатеље. Од њега се, због тога, није могло ни очекивати да се посебно позабави Вишњићевом оригиналношћу. Овај певач је за Вука био — глас народа! А то је највише што је ценио. Зато га је и оставио у кругу својих осталих гуслара.

Његош такођe није био књижевни историчар. Опхрван тешким државним бригама и преплављен дубинама мисли о људском битисању, владар крша црногорског сагоревао је у чувању извијискре слободарске за чијег га жреца судбина доведе. „Али ми кад и кад крвава и тврда борба досади, те проклињем час у који је скочила ова искра у наше горе, из гомилах пепела величине Душанове, рапшта и она није умрла ће се огњиште србско угасило — но се припела на гору те бјеска и до вукује на себе громове злобе и зависти, као златна игла потресне стријеле облачне“...⁴⁷ Ипак, ови тренуци очајања нису га за дуже умртвљавали; златна је игла на злобу и завист својим стрелама одговарала. Најчешће је то био стих, оштар и непосредан, непотписан, вредан колико је сам собом тежио. Књижевност је за владику црногорскога или средство борбе противу диндушманина, или одвод личнога бола да би се у борби издр-

жало, — у оба случаја лишена сујете списатељске. Он и најзначајније своје дело, *Горски вијенац*, потписује само иницијалима („сочинение П. П. Владике црногоского“). С таквим односом према личном стваралаштву, разумљиво је што и у туђем гледа искључиво вредност садржине. Он се дивио стиховима *Буне* и *Мишара*, али не и имену њихова творца.

Разлучујући, неку децензију касније, вредности прошлости, наши есејисти и за њима класификатори у широком и дугом току десетераца нису приметили ону квалитативну промену која је настала истодобно са толиким другим у друштвеној збивању почетком Деветнаестог века. Вишњићева песма није више она Косовског, па ни Ускочког циклуса! У њој је сад јасна, свесно изложена друштвена мисао са одређеним циљем; акциони програм уместо прижељкивања; сасвим обрађено и локализовано стање место некадашњих општих ситуација; извајане стварне личности место далеких, светлосно разливених и идеализираних ликова; живот место сна. Изнад свега, Вишњићев стих својом фактуром, ритмом, адекватношћу, у суштини је такође нов квалитет. Десетерац је ту само облик који личи, који може бити и сасвим сличан облику ранијег суда, али материјали од којих су направљени потпуно су различити — теракота и бронза, сребро и кристал! Дакако, сваки има своју вредност (ми не мислим да их важемо), али су то у сваком случају две вредности. И сасвим је јасно што је тако. Нова садржина, за толико колико је нова, нашла је и своју форму. Било је већ речи зашто наш песник бој на Лозници и Чупића није могао опевати онако како је то чинио његов предак гудећи о Старини Новаку и Романији (глава: Рођење песника).

Ничег погрешнијег не би било но оригиналност једног песника условљавати захтевом да по-

лупа старе, учитељеве калупе и сачини нове за своје производе. Да класични десетерац и говорни језик замени неким другим метром и речником. (Савременик Сима Сарајлија потпуно је пропао при таквом покушају.) Јер, ни средина ни песник за друге облике нису знали, нити су за променом осећали потребу; уз то, књижевно дело као производ за себе и песнику и слушаоцу био је стран појам, — оно је имало само своју елементарну употребну вредност. И тиме су обе ове стране биле задовољене. Све друго што се у таквом стању дало изменити, Вишњић је учинио. Зажарио и оплеменио материјал, изазвао нов звук, актуелизирао фабулу и испричao је својим језиком.

Ове околности ће нам указати и на место Вишњићево у нашој култури и књижевности. Оно, је на оној граници од које је толико много новости кренуло у живот нашег народа. Али новости са јаким цртама свога очинства. Било је то, прво, ново друштво и његова власт са многим преосталим неправдама и свирепостима. Била је то Доситејева просветитељска мисао прилагођена народној басни. Вукова наука излагана језиком подринског чобанина. И био је то, најзад, Филип Вишњић, певач нових садржаја са старинским инструментом у рукама.

Од њих је отпочело.

ПЕСМЕ
ФИЛИПА ВИШЊИЋА

ПЕСМЕ
ФИЛИПА ВИШЊИЋА

Да се сада вука већина
Бада је више која земља Србија
На Србију везала да преша
Већ друга постола су умрле
У њеному потпу реду већа
Нису су тек тада изгубиле
Али је тада спротивна реда
Која гаји српску памћену
И ојукану грчку расуду
Са узимају боком гречане
Јесе је више која земља деснила

И да сада је више која чује грађанској роб
И да сада је више која је власницама њих
Чији су гаји и више (а чији су гаји нису)
Лепија је земља Србија и купају је грађани
О грађани купају је грађани и бити ће гаји (а љуби
Сви су гаји и више (а чији су гаји више)
И да сада је више која више гаји
Да су гаји је више која више гаји и
И више је више која више гаји

ПОЧЕТАК БУНЕ ПРОТИВ ДАХИЈА

Ову Вишњићеву песму Вук Карадић је објавио два пута за песникова а три пута за свога живота (Види део: Извори) — а) Виенна II, 1815, стр. 179: О Почетку Србске буне против' Дахия 1804. лјета; б) Алипска III, 1823, стр. 262: Почетак буне против дахија; в) Беч IV, 1862, стр. 130: Почетак буне против дахија. Јернеј Копитар превео ју је на немачки и објавио у Hormayyer's Archiv-y за 1818 г., стр. 42. Ми је доносимо, као и све остале, према последњем Вуковом издању.

Боже мили, чуда великога!
Кад се ћаше по земљи Србији,
По Србији земљи да преврне
И да друга постане судија,
Ту кнезови нису ради кавзи,
Нит' су ради Турци изјелице,
Ал' је рада сиротиња раја,
Која глоба давати не може
Ни трпити турскога зулума,
И ради су божји угодници,
Јер је крвца из земље проврела,
Земан дошћ, ваља војевати,
За крст часни крвцу прољевати,
Сваки своје да покаје старе.1
Небом свеци сташе војевати
И прилике различне метати
Виш' Србије по небу ведроме.
'Ваку прву прилику вргоше:
Од Трипуна до Светога Бурђа
Сваку ноћу мјесец се ваташе
Да се Србљи на оружје дижу,

10

20

Ал' се Србљи дигнут не смједоше.
Другу свеци вргоше прилику:
Од Бурђева до Дмитрова дана
Све барјаци крвави идоше
Виш' Србије по небу ведроме
Да се Србљи на оружје дижу,
Ал' се Србљи дигнут не смједоше.
Трећу свеци вргоше прилику:
Гром загрми на Светога Саву 30
Усред зиме, кад му време није,
Сину муња на Часне вериге,
Потресе се земља од истока
Да се Србљи на оружје дижу,
Ал' се Србљи дигнут не смједоше.
А четврту вргоше прилику:
Виш' Србије на небу ведроме
Увати се сунце у пролеће,
У пролеће на Светог Трипуна,
Један данак три пута се вата 40
А три пута игра на истоку.

То гледају Турци Биографци
И из града сви седам дахија:
Аганлија и Кучук-Алија,
И два брата, два Фочића млада,
Мемед-ага и с њиме Мус-ага,
Мула Јусуф, велики дахија,
Дервиш-ага, градски таинција,
Старац Фочо од стотине љета.
Све седам се састало дахија 50
Биограду на Стамбол-капији,
Огрунули скерлетне бињише,
Сузе роне а прилике гледе:
„Ала, кардаш, чуднијех прилика!
Оно, јолдаш, по нас добро није“.
Па од јада сви седам дахија
Начинише од стакла тепсију,

Заграбише воде из Дунава,
На Небојшу кулу изнесоше,
Наврх куле вргоше тепсију,
У тепсију зв'језде поваташе
Да гледају небеске прилике,
Што ће њима бити до пошљетка.

60

Око ње се састаше дахије,
Над тепсијом лице огледаше.
Кад дахије лице огледаше,
Све дахије очима виђеше:
Ни на једном главе не бијаше.

Кад то виђе све седам дахија,
Потегоше нацак од челика,

70

Те разбише од стакла тепсију,
Башише је низ бијелу кулу,
Низ бијелу кулу у Дунаво,
Од тепсије нек' потрошака нема.

Па од јада сви седам дахија
Пошеташе брижни невесели

Низ Небојшу, кулу Јакшићеву,
Отшеташе у каву велику,

Пак сједоше по кави великој,
Све сједоше један до другога,

Старца Фочу вргли у зачелје —
Бијела му брада до појаса;

Пак повика све седам дахија:
„К нама брже, хоце и 'ваизи,

Понесите књиге инцијеле;

Те гледајте што нам књиге кажу,
Што ће нама бити до пошљетка“

80

Потекоше хоце и 'ваизи,
Донесоше књиге инцијеле;
Књиге гледе, грозне сузе роне,
Дахијама овако говоре:
„Турци браћо, све седам дахија,
'Вако нама инцијели кажу:

90

Кад су 'наке бивале прилике
 Виш' Србије, по небу ведроме,
 Ев' одонда пет стотин' година,
 Тад је српско погинуло царство.
 Ми смо онда царство задобили
 И два влашка цара погубили:
 Константина насред Цариграда, 100
 Украј Шарца, украј воде ладне,
 И Лазара на Пољу Косову.
 Милош ћи за Лазу Мурата,
 Ал' га добро Милош не дотуче,
 Већ све Мурат у животу бјеше
 Док ми српско царство освојисмо,
 Онда себи везире дозива:
 „Турци браћо, лале и везири,
 Ја умријех, вама добих царство;
 Него ово мене послушајте, 110
 Да вам царство дуговјечно буде:
 Ви немојте раји горки бити,
 Веће раји врло добри буд'те;
 Нек је харач петнаест динари,
 Нек је харач и тридесет динари,
 Не износ'те глоба ни пореза,
 Не износ'те на рају биједа;
 Не дијајте у њихове цркве,
 Ни у закон, нити у поштење;
 Не ћерајте освете на раји. 120
 Што је мене Милош распорио —
 То је срећа војничка дон'јела:
 Не може се царство задобити
 На душеку све дуван пушећи;
 Ви немојте рају разгонити
 По шумама да од вас зазире,
 Него паз'те рају кô синове;
 Тако ће вам дуго бити царство.
 Ако л' мене то не послушате,
 Већ почнете зулум чинит раји, 130
 Ви ћет' онда изгубити царство“. —

Цар ўмрије, а ми осталосмо,
 И ми нашег цара не слушасмо,
 Већ велики зулум подигосмо:
 Погазисмо њихово поштење,
 Свакојаке б'једе износисмо,
 И на рају глобе навалисмо,
 И гријоту богу учинисмо.
 Сад су 'наке постале прилике,
 Сад ће нетко изгубити царство. 140
 Не бојте се краља ниједнога —
 Краљ на цара ударити неће,
 Нити може краљевство на царство,
 Јер је тако од бога постало.
 Чувајте се раје сиротиње:
 Кад устане кука и мотика,
 Биће Турком по Медији мұка,
 У Шаму ће каде проплакати,
 Јера ће их раја үцв'јелити.
 Турци браћо, све седам дахија,
 Тако наши инцијели кажу 150
 Да ће ваше куће погорети,
 Ви дахије главе погубити;
 Из огњишта пронић' ће вам трава
 А мунаре попаст паучина,
 Неће имат ко језан учити;
 Куд су наши друми и калдрме,
 И куду су Турци пролазили
 И с коњскијем плочам' задирали,
 Из клина ће проникнути трава, 160
 Друмови ће пожељет Турака,
 А Турака никде бити неће!
 Тако књиге инцијели кажу".

Кад то чуше сви седам дахија,
 Све дахије ником поникоше
 И преда се у земљу поглаше —
 С књигом не зна нико бесједити,

Ни како ће књизи отказати;
 Старац Фочо подавио браду
 Па је б'јелу са зубима гризе —
 Ни он не зна с књигом бесједити,
 Већ се и он томе послу чуди;
 Не пониче Фочић Мемед-ага,
 Не пониче, већ јунак покличе:
 „Дишер, море, ходе и 'ваизи!
 Мол'те бога и језан учите
 Сваки данак, а све по пет пута,
 Не брин'те се нама дахијама:
 Док је нама здравља и памети,
 И док нам је биоградског града,
 Ми смо кадри управити градом,
 Око града сиротињом рајом.
 Кад краљеви на нас војштит неће,
 Како ће нам раја досадити,
 Кад нас има у седам дахија,
 У свакога по магаза блага,
 Каква блага! све мека дуката,
 А све пуста блага лежећега?
 У нас, браћо, четири дахије,
 Аганлије и Кучук-Алије,
 И у мене и Мула-Јусуфа,
 У свакога има пуста блага
 Небројена по двије магазе.
 Нас четири када устанемо,
 Устанемо на ноге лагане,
 А магазе с благом отворимо,
 Просуђемо рушве по калдрми,
 На дукате покупити војску;
 Нас четири велике дахије
 Начетверо разд'јелити војску,
 Начетверо кô четири брата;
 Поћи ћемо из нашега града
 Кроз нашије седам'ест нахија,
 Исјећ ћемо све српске кнезове,
 Све кнезове српске поглавице,

170

180

190

200

И кметове што су за потребе,
И попове српске учитеље,
Само луду ћецу оставити,
Луду ћецу од седам година,
Пак ће оно права бити раја
И добро ће Турке послужити.

210

Док погубим кнеза Палалију
Из лијепа села Бегаљице,
Он је паша, а ја сам субаша.
Док погубим и Јована кнеза
Из Ландова, села маленога,
Он је паша, а ја сам субаша;
И Станоја кнеза од Зеока,
Он је паша, а ја сам субаша.
Док погубим Стеву Јаковљева
Из Лијевча, гн'језда хајдуцкога,
Он је паша, а ја сам субаша;
И Јована кнеза из Крснице.
Док погубим до два Чарапића
Из Потока Б'јелог од Авала,
Кој' су кадри на Врачар изићи,
У Биоград Турке затворити,
Они с' паше, а ја сам субаша.
Док погубим Црнога Борђија
Из Тополе, села поносита,
Који с бечким тргује ћесаром;
Он је кадар сву цебану купит
Од бијела града Варадина,
И оружје што је за потребе,
Он је кадар на нас завојшти, —
Он царује, а ја субашујем.
Док погубим протопоп-Николу
Из лијепа села Ритопека,
Он пашује, а ја субашујем.
Док погубим Борђија Гузоњу
И његова брата Арсенија

220

230

240

Из лијепа села Жељезника,
 Кој' је кадар Топчидер затворит;
 Док погубим пропопа Марка
 Из лијепа села Остружнице,
 Он је паша, а ја сам субаша.
 Док погубим до два игумана,
 Аци-Беру и Аци-Рувима,
 Који знаду злато растапати
 И са њиме ситне књиге писат,
 Нас дахије цару опадати,
 Око себе рају сјетовати,
 Они паше, а ми смо субаше.
 Док погубим Бирчанин-Илију,
 Оборкнеза испод Међедника;
 Ево има три године дана
 Откако се врло посилио:
 Куд гоћ иде, све кр'ата јаше,
 А другога у поводу води;
 Он буздан о јункашу носи,
 А бркове под калпаком држи,
 Он Турчину не да у кнежину;
 Кад Турчина у кнежини нађе,
 Топузом му ребра испребија,
 А кад Турчин стане умирати,
 А он виче на своје хајдуке:
 „Море, слуге, тамо пашче бац'те
 Бе му гавран кости наћи неће“.
 А кад нама порезу донесе,
 Под оружјем на диван изиће,
 Десну руку на јатаган метне
 А лијевом порезу додаје:
 „Мемед-ага, ето ти порезе,
 Сиротиња те је поздравила:
 Више теби давати не може!“
 Ја порезу започнем бројити,
 А он на ме очима стријеља:
 „Мемед-ага, зар ћеш је бројати?
 Та ја сам је једном избројио!“

250

260

270

- А ја више бројити не смијем, 280
 Већ порезу укraj себе бацим,
 Једва чекам да се скине б'једа,
 Јер не могу да гледам у њега, —
 Он је паша, а ја сам субаша.
 Док погубим кнеза Грбовића
 Из лијепа села Мратишића,
 Он је паша, а ја сам субаша.
 Док погубим и Алексу кнеза
 Из лијепа села Бранковине,
 И Јакова, брата Алексина; 290
 Цар и ћесар кад се завадише,
 Код ћесара обрштери бише
 И носише од злата кашкете,
 Поплјенише све турске паланке,
 Поробише, ватром попалише;
 Цар и ћесар кад мир учинише,
 А они се цару предадоше
 И код цара кнезови посташе,
 Млоге Турке цару опадаше;
 Седам паша што су опаднули, 300
 Опаднули, па их поморили, —
 Они паше, а ми смо субаше.
 Док погубим кнеза тавнавскога,
 Из Љутица Станка оборкнеза;
 Док погубим кнеза мачванскога,
 С Богатића Мартиновић-Лазу,
 Он је паша, а ја сам субаша.
 Док погубим кнеза поцерскога,
 С Метковића Ружичић-Мијајла, 310
 Он је паша, а ја сам субаша.
 Док запалим Рачу укraj Арине
 И погубим Аци-Мелентија,
 Кој' је ишћо преко мора сињег,
 Те је влашку ћабу полазио,
 Пак се узгред у Стамбол свратио
 И од цара ферман излагао
 За стотину жутијех дуката,

Да власима богомољу гради,
 Да је гради за седам година —
 Начини је за годину дана;
 Ево има шест година дана
 Како зида покрај цркве куле,
 А у куле набавља цебану
 И по мраку топове привлачи, —
 Видиш, јолдаш, да се нечем' нада!
 Пак ћем' онда заћи кроз нахије
 Те исјећи све српске кметове.
 Како би нам раја додијала?"

320

Све дахије на ноге скочише,
 Мемед-аги сви се поклонише:
 „Фала, јолдаш, Фочић-Мемед-ага!
 Твоја памет пашовати може,
 Ми ћемо те пашом учинити,
 Тебе ћемо свагђе послушати".
 Старац Фочо поче говорити:
 „Нуто момка, и нуто памети,
 С којом р'јечи на пашалук сједе!
 Узми, синко Фочић-Мемед-ага,
 Узми сламе у бијелу руку,
 Мани сламом преко ватре живе:
 Ил' ћеш ватру са тим угасити,
 Или ћеш је већма распалити?
 Ви можете, и бог вам је дао,
 Тако силну покупити војску,
 И поћ ћете, синко, кроз нахије;
 Једног кнеза преварит можете
 И на вјеру њега домамити —
 Своју ћете вјеру изгубити,
 Једног посјећ, а два ће утећи,
 Два пос'јеци четири одоше;
 Они ће вам куће попалити,
 Ви дахије од њих изгинути.
 Ал' ви тако немојте радити,

330

340

350

Него мене старца послушајте!
 Ја сам гледо у нашем инцилу:
 Ово наше дуго бити неће,
 Него ће се пром'јенити царство;
 Већ се, синко, подобрите раји:
 Од харача раји отпустите,
 Нек је харач ко што Мурат рече; 360
 Пробите се глоба и пореза;
 С кнезовима ви се побратите,
 Кнезовима ате поклањајте,
 Кметовима осредње парипе,
 С поповима у дослуку буд'те,
 Не би л' и ми уз њих преживљели,
 Јера наше дуго бити неће.
 А што ће вам више пусто благо?
 Да мељете, изјест не можете“.

Ал' говори Фочић Мемед-ага: 370
 „Мој бабајко, не слушам те, стари!“
 То изрече, а на ноге скочи,
 И за њиме остале дахије,
 Пак на граду бацише топове,
 На дукате покупише војску.
 Њи четири велике дахије,
 Аганлија и Кучук-Алија,
 Мула-Јусуф, Фочић Мемед-ага,
 Начетверо разд'јелише војску,
 Њи четири, ко четири брата, 380
 Пак на граду отворише врата
 И одоше с војском по тефишу
 Кроз њихових седамнест нахија.
 Првог српског кнеза преварише:
 Домамише кнеза Палалију
 И у Гроцкој њега погубише;
 И Станоја кнеза из Зеока
 Преварише, па га погубише
 У његову двору бијеломе.

- Преварише, Марка Чарапића, 390
 Преварише, те га погубише;
 И Гагића Јанка, буљубашу,
 Из Болече, села маленога;
 Погубише кнеза Теофана
 Из Орашја, Смедеревске На'је;
 Та и кнеза Петра из Ресаве;
 Преварише Мата буљубашу
 Из Липовца, близу Крагујевца,
 Те и њега млада погубише.
- Моравцима цркви допадоше 400
 И ту Аци-Бера погубише,
 А Рувима у град опремише
 И у граду њега погубише.
 Мемед-ага у Ваљево дође:
 Грбовић се бјеше осјетио,
 Па Грбовић на страну побјеже,
 А дође му оборкнез Алекса
 И дође му Бирчанин Илија,
 Обојицу вата Мемед-ага,
 Бијеле им савезао руке, 410
 Па их води на мост Колубари;
 А кад виђе оборкнез Алекса
 Да ће Турци оба погубити,
 Тад он рече Фочић-Мемед-аги:
 „Господару, Фочић-Мемед-ага,
 Поклони ми живот на мејдану,
 Ево теби шесет кеса блага!“
 Мемед-ага говори Алекси:
 „Не могу те, Алекса, пустити,
 Да ми дадеш и сто кеса блага“. 420
 Ал' бесједи Бирчанин Илија:
 „Господару, Фочић-Мемед-ага,
 Ево теби и сто кеса блага,
 Поклони ми живот на мејдану!“
 Вели њему Фочић Мемед-ага:
 „Не будали, Бирчанин-Илија!
 Тко би горског упустио вука?“

Мемед-ага викну на целата,
 Целат трже сабљу испод скута,
 Те Илији одсијече главу; 430
 А Алекса сједе на ћуприју,
 Па овако поче говорити:
 „Бог јубио сваког ришћанина
 Који држи вјеру у Турчину!
 Ах, Јакове, мој рођени брате,
 Ти не држи вјере у Турцима,
 Бе с' јудесиш, јудри се с Турцима!“
 Још Алекса говорити шћаше,
 Али целат говорит не даде,
 Трже сабљу, одсјече му главу. 440

Када до два кнеза погибоше
 На ћуприји насрд Колубаре,
 Кнез Алекса, Бирчанин Илија,
 Аци-Рувим насрд Биограда,
 Једног дана, а једнога часа,
 Виш' њих јарко помрчало сунце.
 Мемед-ага конаку похити
 Не би л' још ког Срба застануо,
 Да још бира ћеког да посјече.
 Ал' кад Срби жалост опазише, 450
 Из чаршије намах побјегоше,
 Мемед-аги ниједан не дође.
 Кад то виђе Фочић Мемед-ага,
 Одмах позна да горе уради,
 И одмах се бјеше покајао,
 Ал' се веће доцкан покајати,
 Већ повика дванаест делија
 И Узуна, свога кавецију:
 „Чујете ли, моји соколови:
 Брзо добре коње посједните 460
 Пак трчите у село Тополу,
 Не би л' Црног погубили Борђа;
 Ако ли нам сад утече Борђе,

Нека знате добра бити неће".
 Кад то чуше дванаест делија,
 Одмах добре коње посједоше,
 И пред њима Узун кавеција.
 Отидоше у село Тополу
 У суботу, уочи нећеље;
 На освitatак нећели дођоше
 Прије зоре и бијела дана
 И Борђине опколише дворе,
 Ударише с обадвије стране,
 А са двије стране повикаше:
 „Изиђ' амо, Петровићу Борђе!"

470

Тко ће љута змаја преварити,
 Тко ли њега спаваћива наћи?
 Борђе се је јунак научио
 Прије зоре свагда уранити,
 Умити се и богу молити
 И попити по чашу ракије —
 Бјеше Борђе прије уранио
 И отишо у доње подруме.
 Када виђе око куће Турке,
 Он се њима јавити не ћеде;
 Јави им се млада Борђиница:
 „Да бог с вама, Турци, ноћас био,
 Шта тражите овђе у то доба?!"
 Борђе сада пред кућом бијаше,
 Ту сад бјеше, пак некуд отиде,
 А ја не знам куд је отишао".
 А то Борђе и гледа и слуша.
 Кад је Борђе избројио Турке,
 Чашу попи, а пушку потпраши,
 Узе доста праха и олова,
 Па изиђе својему обору
 Међу своји дванаест чобана;
 А кад дође, чобане избуди
 И овако чобанима рече:

480

490

„Браћо моја, дванаест чобана, 500
 Устаните, обор отворите,
 Из обора ишћерајте свиње
 Нека иду куда коме драго;
 А ви, браћо, мене послушајте,
 И шарене пушке потпрашите;
 Ако бог да те се оно стече
 Што сам данас радит наумио,
 Честите ћу вас све учинити,
 Оковати у сребро и злато
 А у свилу обућ и кадиву“. 510
 Сви чобани једва дочекаше,
 Ишћераше свиње из обора,
 Пак шарене пушке потпрашише,
 Намах они за Борђем поћоше.
 Оде Борђе право своме двору;
 А кад Турке с чобанима виђе,
 Онда Борђе овако говори:
 „Чујте ли, дванаест чобана:
 Сваки јако глајте по Турсина,
 Ал' немојте пушака метати 520
 Докле моја најприје не пукне,
 Ја ћу гледат Узуну Мемеда,
 Виђећете што ћ' од њега бити“.

То изрече Петровићу Борђе,
 Земљи паде, пушци огањ даде,
 Пуче пушка, остат пуста неће;
 Бе је гледб, Борђе погодио,
 Мртав паде Узун са кулаша.
 Кад то виђе дванаест чобана,
 Намах пуче дванаест пушака, 530
 Мртви паде онђе шест Турака,
 Шесторица на коњма побеже.
 Намах Борђе викну по Тополи,
 Те сакупи јоште више друштва;
 Све по трагу Турке поћераше,
 До Сибница села доћераше,

И ту Тури у хан побјегоше —
 Ками мајци да остати могу!
 Ту их Борђе опколи са друштвом,
 Па он викну у село Сибница, 540
 Сибничани сви му долећеше,
 Ту се саста стотина јунака.
 Намах Србљи хана запалише,
 И тројица Турак' изгорјеше,
 А тројица пред њих истрчаше
 И Србини сва три погубише.
 На све стране Борђе књиге посла,
 У свих градских седамн'ест нахија,
 На кметове, селске поглаваре:
 „Сваки свога ћубијте субашу; 550
 Жене, ћецу у збјегове кријте!“
 Кад то чуле српске поглавице,
 Намах они послушаше Борђа:
 Сви скочише на ноге лагане,
 Припасаше свијетло оружје,
 Сваки свога ћубише субашу,
 Жене, ћецу у збјег одведоше.

Кад је Борђе Србље узбунио
 И с Турцима веће завадио,
 Онда Борђе прође кроз нахије, 560
 Па попали турске карауле,
 И обори турске тефериче,
 И удари на турске паланке,
 Све паланке он турске попали,
 Женско, мушки, све под мач удари —
 Тешко Србље с Турцима завади.
 Турци мисле да је раја шала,*

* Кад су Србљи први пут дошли на Шабац (1804), онда (кажу да) су турске жене у Шапцу пјевале:

„Подигло се неколико влаха,
 и понели у тиквици праха
 да освоје Шабац од Турака;
 они мисле да је Шабац шала,
 ал' је Шабац Биограду глава.“

(Напомена Вука Карадића)

Ал' је раја градовима глава;
 Уста раја коб из земље трава,
 У градове саћераше Турке. 570
 Трчи Борђе од града до града
 И грађане свагђе довикује:
 „Чујете ли, ви Турци грађани,
 На градов'ма отварајте врата,
 Између себе дајте зулумћаре,
 Ак' хоћете мирни да будете —
 Да градова цару не кваримо;
 Јер ако их ви дати нећете,
 Између себе Турке зулумћаре —
 Те градове раја начинила, 580
 Градила их по девет година,
 Кадра их је за дан оборити
 И са царем кавгу заметнути;
 А када се с царем завадимо,
 Да устане сви седам краљева
 Да нас мире, помирит нас неће:
 Бићемо се, море, до једнога!“
 Тад грађани сузе пролјеваху
 И Борђији 'вако говораху:
 „Бег-Борђије, од Србије главо, 590
 Даваћемо што год раја иште,
 Не кварите царевих градова
 Ни са царем замећите кавге,
 Ми даћемо Турке залумћаре“. 14
 Па грађани устадоше Турци,
 На градов'ма отворише врата,
 Између себе дају зулумћаре,
 Зулумћаре изјелице Турке,
 Предају их у србињске руке.
 Боже мили и Богородице, 600
 Када Србљи докопаше Турке
 Залумћаре у бијеле руке,
 Па их сташе Србљи разводити
 Преко поља без свијех хаљина,
 Без ћурака и без антерија,

Без сарука у малим капама,
 Без чизама и без јеменија,
 Голе, босе топузима туку:
 „Море, баша, кам' пореза наша?“
 У по поља Борђе сабљу вади,
 Зулумћарске одсијеца главе.
 А кад Борђе исијече Турке,
 Исијече Турке зулумћаре,
 Онда Борђе у градове ѿђе:
 Што би Турак' по градов'ма б'јелим,
 Што би Турак' за сјече, ис'јече,
 За предаје што би, то предаде,
 За крштења што би, то искрсти.

610

Кад је Борђе Србијом завладао
 И Србију крстом прекрстио
 И својијем крилом закрилио
 Од Видина пак до воде Дрине,
 Од Косова те до Биограда,
 'Вако Борђе Дрини говорио:
 „Дрино вodo, племенита међо
 Измеђ' Босне и измеђ' Србије,
 Наскоро ће и то време доћи
 Када ћу ја и тебека прећи
 И честиту Босну полазити!“

620

Без сарука у малим капама,
 Без чизама и без јеменија,
 Голе, босе топузима туку:
 „Море, баша, кам' пореза наша?“
 У по поља Борђе сабљу вади,
 Зулумћарске одсијеца главе.
 А кад Борђе исијече Турке,
 Исијече Турке зулумћаре,
 Онда Борђе у градове ѿђе:
 Што би Турак' по градов'ма б'јелим,
 Што би Турак' за сјече, ис'јече,
 За предаје што би, то предаде,
 За крштења што би, то искрсти.

610

Кад је Борђе Србијом завладао
 И Србију крстом прекрстио
 И својијем крилом закрилио
 Од Видина пак до воде Дрине,
 Од Косова те до Биограда,
 'Вако Борђе Дрини говорио:
 „Дрино вodo, племенита међо
 Измеђ' Босне и измеђ' Србије,
 Наскоро ће и то време доћи
 Када ћу ја и тебека прећи
 И честиту Босну полазити!“

620

II — паководи даје врху гвозден
Слуга Цара, јаки је Чоколине.
Кралевије земље до сунђу
И краљевије до човечине.
Сећавши у борбаму Милану
Да паководи људима Паколину
На Суједе Кралевије јакији
Вати Кралевије јакији (Радојевић)

Ру паководи људа Кралевије,
Милански ће је током рата
Да јакији јакији по боју брати
Бечеј, а јакији јакији Цара Јаковије
Сећавши да паководи људима Наколину
И да јакији јакији људима

Милану даје Кралевије?

— ако сте чули да је јакији људима љуб
Сећавши да је јакији јакији људима (ESR) III академија (а
ко је) Шкоделен љукс љукс љукс љукс љукс љукс
Сећавши да је јакији јакији људима љукс љукс љукс
Да је јакији јакији људима љукс љукс љукс

БОЈ НА ЧОКЕШИНИ

Слово, братко јако, појави се да
У тој Јужној Европи, некада је већа
Влашко-Бугарска држава гајила.
А тада Борбом узимајући Турску
Монголију Турске власту државе,
Опса Ворбе уградише чине
Што би Турци по првој години били
Што би Турци и ако, па је,
Зе предаје мачоби, то предаје
За крајстру, што би то избрети.

Как је Ворбе Србијеја заставајо
И Србови у вароши прокрећују
И спореде српским земљама
Од Балкана тада до подне Дунава,
Се Косово ће да покорије
Турко Ворбе држави подаде
Државу која је извештаја тада
Нишаду, Водије и Паноније Србије
Наследије ће, когаје време доји
Када ћејаји губити грани
И чистоју, Водији подадеји.

Вук Карадић објавио је ову песму два пута —
а) Липиска III, 1823, стр. 286, и б) Беч IV, 1862,
стр. 164. Оба пута под истим насловом: Бој на
Чокешини.

Полећеше два врана гаврана
Саврх Цера, изнад Чокешине,
Крвавијех кљуна до очију
И крвавих ногу до колјена,
Салећеше у богату Мачву
Те падоше насрет Прињавора,
На бијеле Крсманове дворе,
Баш Крсмана кнеза Вујичића.

Ту излази љуба Крсманова,
Излазила, па је говорила:
„Ја два врана, два по богу брата,
Јесте л' скоро са Цера планине?
Јесте л' вид'ли цркву Чокешину
И у цркви славна игумана,
Игумана Аци-Константина?
Јесте л' вид'ли Бурч'ју арамбашу,
Који чува страже од Турака
С његовије триста и три друга
Да не буде робља из Поцерја?

Јесте л' вид'ли мога господара,
А Крсмана кнеза Вујичића? 20
 Јесте л' вид'ли Ваљевца Јакова,
Та Јакова српског коменданта?
 Је ли дошћо Ваљевац Јакове,
Је ли дошћо и довео војску?
 Је л' колико војске у Јакова?
 Отишћо је Крсман пред Јакова
 Да дочека војску Јаковљеву,
 Под Јаковом коња да привати.
 Бе је Крсман, вода г' однијела,
Што с' не нађе код својега двора? 30
 Турска ћу се назвати робиња
 За живота њему и за здравља;
 Мене Турици јесу додијали
 Свако вече двору долазећи,
 Свако вече и свако ми јутро,
 Не могу им ватре надавати,
 Ја како ћу љеба нам'јесити,
 Како ли ћу воде нанијети?
 Сви питају куд је Крсман ошћо,
А ја јадна казати не смијем. 40
 Јуче су се пушке испуцале,
 Сву је Мачву тама попанула;
 Није тама ода зла времена,
 Ни година што родити неће,
 Већ је тама од пра' пушчанога".

Ал' бесједе двије тице вране:
 „О госпођо, Крсманова љубо,
 Радо бисмо добре казат гласе,
 Не можемо, већ каконо јесте. 50
 Ми смо јутрос са Цера планине,
 А јуче смо ваздан почивали
 На бијелој цркви Чокешини.
 Виђели смо Аци-Костантינה,
 Константина, славна игумана,

Бе Србиње јунак причешћује
 Без канона и без испов'једи,
 Јер Србиње на бој опремаше,
 Заклиње их крстом и законом
 Да брат брата у боју не изда; 60
 И вид'ли смо Бурч'ју арамбашу
 С његовије триста и три друга,
 Који чува страже од Турака
 Да не буде робља од Поцерја;
 И вид'ли смо Ваљевца Јакова.
 У Јакова није млого војске,
 Нема више већ триста Србова
 И четири с њиме арамбаше:
 До два брата, два Недића млада,
 Димитрије и с њим Глигорије, 70
 Треће бјеше Дамњан Кутишанац,
 А четврто Дамњановић Панто —
 Сва четири јесу једнолика,
 Једног раста, а једног погледа,
 Једне ћуди, а једне помисли;
 На њима је рухо једнолико,
 Чиста свила до земље спушћена,
 А кадифа у краћем скројена;
 Све оружје у злато облито,
 У рукама пушке једнолике 80
 Једног арча од дванаест драма;
 На глави им капе кадифлије,
 Златне ките бију по појасу —
 Јадној мајци, сви ти су једнаци!

Када дође Ваљевац Јакове,
 Када дође и доведе војску,
 Под Јаковом Крсман коња прими,
 Добра коња крилата ћогата.
 Како дође Ваљевац Јакове,
 Како дође и доведе војску, 90
 Те се Јаков саста са Бурчијом,

У образ се они пољубише,
 Ал' за здравље питат се не ћеше,
 Веће одма кавгу заметнуше.
 'Вако рече Бурч'ја арамбаша:
 „Та Јакове, српски комендате,
 Оћеш, болан, више довест војске?
 Ако л' нећеш више довест војске
 Ја се први с Турци бити нећу,
 Јер ја нисам дрво врбовина   100
 Кад пос'јеку да с' омладит могу,
 Па да будем врба кô и била,
 Већ Бурчија, горски арамбаша —
 Кад пос'јеку, омладит се нећу.
 Ја сам јунак душу огр'јешио
 И уз часне посте омрсио,
 У Љешници три ноћи ноћио
 И три дана по њојзи одио;
 Док сам турску уводио војску,
 С Турцима сам мрсно вечерАО,   110
 Вечерао мрсно и ручАО,
 С Турцима сам ишћо у цамију,
 Турски клањам, српски бога молим.
 У Турака млого има војске:
 Седам хиљад' и триста Турака
 И пред војском до два серашћера:
 Дервиш-ага из града Зворника,
 Ножин-ага од села Маоче;
 Па сам чуо што говоре Турци:
 Турци веле да Поцерје робе,
 Да запале цркву Чокешину,
 Да погубе Ади-Костантינה". —
 Ал' бесједи Ваљевац Јакове:
 „Ти, Бурчија, један пржибабо,
 Ни стари ти четовали нису,
 Већ чували краве по Сријему.*

* Бурчија је био родом из Сријема, из села Босута.
 (Вукова примедба)

Ласно ти је, море, бабе пржит
 У поноћи кад нико не види,
 Ал' је мучно мејдан дијелити
 У по подне св'јету на видику.
 Нећу, море, више купит друштва,
 С ово брата дочекаћу Турке".

130

Истом они у ријечи бише,
 Кренуше се Турци из Љешнице;
 Бубњи бију а свирале свире,
 Сва се земља испод Цера тресе,
 Право Турци иду Чокешини.
 Кад то виђе Курч'ја арамбаша,
 Он докопа пушку по средини,
 Обазре се рече три ријечи:
 „Моја браћо, до триста другова,
 Ко ће са мном, нека иде за мном,
 Ја се први с Турци бити нећу".

140

Што бијаше огња пламенита
 Са Курчијом оде у планину.
 Кнез Мијајло Ружичић пошао
 Из лијепа села Метковића,
 И он води три хиљаде војске;
 Кад Мијајло опази Курчију,
 Бе Курчија струже уз планину,
 Препаде се Ружичић Мијајло,
 Намах своју распустио војску:
 „Моја браћо и моја дружина,
 Кад Курчија бјежи у планину,
 Нема данас боја са Турцима;
 Ви бјежите сваки своме двору
 Да се сваки код свог двора нађе".
 Ту Мијајло распустио војску.
 Чича Јаков остале пред црквом
 Су својијех три стотине друга,
 Су четири своје арамбаше;
 А игуман Аци-Костантине

150

160

Није требе да с' ў боју деси —
 Костантин се игуман уклони;
 А чича се Јаков препаднуо,
 Посједнуо крилата Ђогата,
 Голу сабљу држи у рукама,
 Па дружини 'вако говораше:
 „Браћо моја, три стотине друга,
 Да црквену затворим' авлију, 170
 Да бусије себе поградимо,
 Па да овће дочекамо Турке“.
 Ал' бјеседе два брата Недића:
 „Чича Јашо, што си полуђео?
 Ми нијесмо једне женске главе
 Под затвором женски да помремо,
 Па да цркву крви обојимо,
 Да костима цркву потрусимо,
 Већ хајдуци, убојни јунаци,
 Што замећу по крајини кавгу 180
 Између цара и између краљева;
 Да идемо да сретемо Турке,
 Да се далек' с њима побијемо,
 Бе је свему св'јету на видику!“

То рекоше, па се послушаше,
 Сви шарене пушке потпрашише,
 Па Недићи напријед пођоше,
 А за њима Дамњан Кутишанац,
 За Дамњаном Дамњановић Панто,
 А за Пантом дружина остала. 190
 Чича Јаков на Ђогату јаше,
 Голу сабљу у рукама носи,
 Иде виђет побит како ће се.
 Надалеко сусретоше Турке,
 Повисоко од бијеле цркве,
 Виш' Врањевца, дубока потока,
 На високу брду голетноме,
 Бе Љешници јесте на погледу.

Слушај, госпо, ко заврже кавгу:
Два Недића бусије не траже, 200
Већ падоше оба на колјена,
А обадва пушке оборише,
Обје пукле, остаће им пусте.
Бого мили, чуда големога,
Бе два брата, два Недића млада,
Погодише у турској ордији
До два брата, два Турчина млада,
Оба брата извр Вуковија,
Оба брата, оба барјактара,
Оба па'ше, ногом не макоше, 210
Барјаци им пусти остадоше.
Земљи паде Дамњан Кутишанац,
Земљи паде, пушци огањ даде,
И он уби у турској ордији
Из Зворника Асан-барјактара,
Асан паде, барјак му остаде.
Земљи паде Дамњановић Панто,
Земљи паде, пушци огањ даде;
Пантелија јуби у ордији
Из Брчкога Глибани-барјактара, 220
И он паде, ни ногом не маче.
Намах пуче од триста Србова,
Намах пуче триста цевердана,
Мртвих паде за триста Турака;
Од Турака седам хиљад' пуче,
Магла паде од неба до земље,
Нит' се види неба ни облака
Од онога праха пушчанога.

Боже мили, срца слободнога
У два брата, два Недића млада, 230
Бе с Турцима завргоше кавгу,
Триста Срба са седам хиљада:
Два Србина јдриш' на педесет,
Четворица на стотину Турак',

Осморица на двјеста Турака.
 Бој чинише пуно и за млого,
 Ја у дану пуно седам сата;
 Све разбише Турке на буљуке.
 Сташе Турци натраг узмицати,
 Рањенике Јањи проносити;
 Ев' Турцима индат придолази,
 Недићима нико ниоткуда.
 Бе је срећа, ту је и несрећа:
 Кад се седам навршило сата,
 Ев' Недићи рана допадоше —
 Пребише им Турци обојици
 Из пушака ноге до кољена;
 Оба сјела један до другога,
 Они вичу, реко б' вино пију,
 Око себе Србадију рабре,
 Пушке пуне, на Турке баџају.

240

Бе је срећа, ту је и несрећа:
 У Недића нестаде цебане,
 А не могу на ноге устати
 Да потраже по друштву вишека,
 Већ изгласа сташе дозивати:
 „О дружино, браћо Србадијо,
 Није ли се у ког догодило
 Ја вишека да нама докучи,
 Празне су нам пушке у рукама,
 Још видимо према себе Турке;
 У кога се вишек' догодило,
 За вишек му ево по жут дукат,
 Ако му се и то мало чини,
 За вишек му ево десет дукат“.
 Доста злата, ал' цебане нема!
 Стаде викат један до другога,
 Ни у једног није се десило.
 А то турски шпијуни зачуше,
 Отрчаше, Турцима казаше

250

260

270

Да ј' у Срба нестало ћебане.
 Кад то чуше до два серашћера,
 Ножин-ага и с њим Дервиш-ага,
 Од појаса сабље повадише,
 Издалека Турке повратише,
 И насилу Турке наћераше:
 „Јала, кардаш, јуриш на душмана!
 У душмана нестало ћебане“.

Кад ли, болан, Турсци јалакнүше,
 На Србиње јуриш учинише!
 Ту се Србљи покорити неће,
 Већ се бране и празним пушкама;
 Изломише пушке наседморо
 Ев' тукући око себе Турке.
 А кад танке пушке изломише,
 Сваки Србин вата по Турчина;
 Како који докопа Турчина,
 Сваки паде по Турчину своме;
 Сваки Србин мори по Турчина,
 А Србина по двадест Турака.

Погибоше два Недића млада,
 И погибе Дамњан Кутишанац,
 И погибе Дамњановић Панто,
 Погуби га Дервиш од Зворника:
 Дервиш-ага Панту долећео,
 Удари га сабљом изненада,
 Уједном му одсијече главу,
 Пантелија оста на ногама,
 Глава паде у траву пред тело,
 Мртва глава са земље говори:
 „Ти си, Дедо, ј.. у ми ти нену,
 Јер ме тако из преваре тучеш?“
 Сви се Турсци онда зачудише
 Та што рече мртва српска глава.
 Ту погибе за триста Србиња,
 А Турака Јањи донесоше

280

290

300

Пет стотина, онђе укопаше;
 Вергијаша ни носили нису.
 И данаске стоји коштүрница
 Од Србаља и још од Турака   310
 Виш' Врањевца, дубока потока,
 На високу брду голетноме.
 Та знаће се њино разбојиште
 Док је Цера и Видојевиће
 И на небу сунца и мјесеца,
 Бе Недићи јесу погинули
 У суботу на Светог Лазара
 Пред Ристово пред Цвјетоносије.

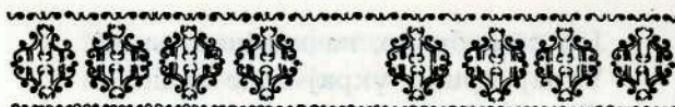
Чича Јаков на ћоги утече
 Стрампутице путем пријекијем;   320
 А Ђурчији 'вако говораше:
 „Еј Ђурчија, да те бог убије,
 Јер ме данас издаде Турцима?
 Ако бог да и срећа од бога,
 Ти се нећеш наносити главе,
 Наносити за ту пријевару“.
 И што рече Јаков не порече.

БОЈ НА САЛАШУ

Чима јакор је било узето
 Српској војницији
 А Југославија ће се вратити
 И да се врати да не би изгубио
 Јер је доказује Гуркоја
 Ако је јакор је прво на боју
 Ти си јакор је прво на боју
 И да се врати да не би изгубио
 И да се врати да не би изгубио

Ову песму В. Карадић је објавио три пута — а) Виенна II, 1815, стр. 202: О битки Србской с' Турција на Салашу (у Мачви) 1806. мјесеца Марта; б) Липиска III, 1823, стр. 299: Бој на Салашу; и в) Беч IV, 1862, стр. 178: Бој на Салашу. У Копитаревом преводу изишла на немачком у Hartmayer's Archiv-u за 1818 г., стр. 137.

Вино пију три српске војводе
У богатој и поносној Мачви,
У лијепу селу Метковићу,
А код двора Петра Ерићева.
Прво бјеше српска војвода
Катић Јанко, из села Рогаче,
Од Космаја, гн'језда соколова;
А друго је војвода Вујица,
Из Азање слије Смедерева;
А треће је српска војвода
Чупић Стојан, змају из Ноћаја;
С њима пије до двјеста Србина.
Ту Србина без коња не бјеше,
Већ све Срби на коњма добријем,
На хатима, а под миздракцима.
Ја када се напојише винца,
Те им винце изиђе у лице,
А ракија приче говорити,
Поче им се Чупић туговати:
„Ах мој брате, Јанко и Вујица,
Тешко су ми Турци додијали,

10

20

Јер сам, браћо, на крајини љутој,
 Украј Дрине, украј воде ладне,
 Пак ми Мачву из преваре краду,
 Не могу се с њима удесити,
 А да ми се с њима удесити,
 Волио би нег' царево благо,
 Да ја видим чија јесте Мачва.
 Чија јесте, чија л' ће остати:
 То би сада, браћо, највљео".

30

Истом Чупић у ријечи бјеше,
 А стражарче долеће са страже,
 Вјерна слуга Јуришића Станка,
 Иза Батра, са села Салаша;
 Гологлаво бјеше, без обуће,
 Без обуће и без дуге пушке;
 Од шумскога трња одерано,
 Гроздијем се сузам' упрљало.
 Војводама када оно дође,
 Оно њима бога не назива,
 Већ овако њима проговара:
 „Жље га сјели, три српске војводе,
 Жље га сјели и вино попили!
 Ви пијете и попијевате,
 Сиротиња у невољи цвили:
 На Мачву вам Турци ударише,
 Седам хиљад' и триста Турака
 И пред њима Мемед-капетане
 Од Зворника, града бијелога,
 Бијела му брада до појаса.
 Буљугбаша Јуришићу Станко
 Са својијех седамдесет друга,
 Шћаше јунак да узбије Турке,
 И на Турке огањ оборише;
 Пуче пушак' од Јуришић-Станка,
 Пуче пушак' седамдесет равно,
 Од Турака седам хиљад' пуче;

40

50

Ми не знасмо један за другога,
 Ко л' погибе, ког' ли уватише,
 Ко л' утече, који ли остале,
 Нит' знадосмо куд се ћеде Станко.
 Еле Турси Мачву прегазише,
 Поробише Совљак и Глоговац.
 Тко је вама коње набавио,
 Тко је вама чоху порезао,
 Тко ли вам је поково оружје
 Разма јадна сиротиња раја?
 Пак с Турсцима рају завадисте
 И Турсцима сада издадосте.
 Што чините, да вас бог убије,
 Што чините, јер се не бијете,
 Не бијете, јал' се предајете?"

60

70

Кад то чуо Чупићу Стојане,
 У руци му пуна чаша вина,
 Пуна му се чаша задесила,
 Од ешка му задрката рука,
 Па испусти чашу на синију
 (Нит' се разби, нит' се проли вино)
 А пљесну се руком по колену,
 Под коленом скерлет чоха пуче,
 И бијела кожа на колену;
 На руци му три златна прстена,
 Та сва три му цркла на прстима;
 Чупић Стојан грозне сузе проли:
 У Стојана нема много друга,
 Разма цигле двије вјерне слуге,
 Једно бјеше Сићићу Маринко,
 А друго је Шуманац Васиљу;
 Стојан викну двије вјерне слуге:
 „Слуге моје, брже коње ваше!"
 А он скочи, припаса оружје,
 Собом Стојан до мркова дође,
 Па мркову притеже колане,

80

90

Прите же му четири колана,
А и пету и бришим-тканицу,
Узду врже, на мркова сједе;
Око њега двије вјерне слуге.

’Вако Чупић рече са мркова:
„Браћо моја, Вујица и Јанко,
Будите ми данас у невољи,
Да идемо дочекати Турке“. 100
А Вујица гледну на Катића,
Катић Јанко у земљу преда се,
Јер Катићу мило не бијаше
Бој заметат у земљи незнаној
С мало друштва, а с малога Турака;
Друштво мало, а и то невјешто,
Не познаје стаза ни богаза.

Проли сузе Чупићу Стојане,
Сузе проли, па опет говори:
„Браћо моја, Вујица и Јанко,
Будите ми данас у невољи,
Данас мене, ја ћу сјутра вама;
Ил' ви пошли, ил' не пошли, браћо,
Ја ћу један ударит на Турке,
Под срамотом овом остат нећу,
Мрет ми данас или мрети сјутра,
Волим прије о мање гријоте“. 110

Кад погледа војвода Вујица
Та ће Чупић грозне сузе лије,
Вујици се врло ражалило,
Па он скочи на ноге лагане
И Чупићу овако говори:
„Побрратиме, Чупићу Стојане,
Нека знадеш, ја те издат нећу
Са мојијех сто педесет друга;
Ко те издам, издало га љето,
Бијело му жито не родило,
Стара њега мајка не виђела,“ 120

Њим се мила сестра не заклела!" 130

Пак Вујица викну на дружину:

„А на ноге, моји соколови,^{да си}

Брзо своје коње опремајте!"^{да си}

Вујо оде до коња алата,^{шталај на}

Притеже му четири колана,^{штад}

А и пету ибришим-тканицу,^{штад}

Узду врже, сједе на алата,^{штад}

Око њега сто педесет друга;

Ту се Вујо и Стојан састаше.

Срамота се Јанку учинила 140

Да он јунак од друштва остане,

Да остане и да их издаде,

Веће и он на ноге устаде^{што ока}

И долеће до коња Ђогата,^{јакат}

До Ђогата граве окнивене,^{што Н}

Притеже му четири колана,^{штад}

А и пету ибришим-тканицу,^{штад}

Узду врже, на Ђогата сједе,^{штад}

Око њега педесет момака.

Три војводе заједно пођоше, 150

Три војводе као три сокола,

А за њима до двеста Србина

На атима, а под миздракцима,

Коно сродно јато голубова —

Боже мили, да лијепе ките!

С Метковића села полећеше,

Пак Богатић село прелећеше,

У Клијење село долећеше;

А кад бише у село Клијење,

Чупић Стојан гледну испод руке,

Ал' му Совљак огњем горијаше

А по њему Турци алакају.

Онда Чупић 'вако проговори:

„Браћо моја, Вујица и Јанко,

И ви, браћо, дв'је стотине Срба,

Ођете ли да се послушамо:
 Да ми добре коње одјашемо,
 Па да с коња збацимо теркије
 Да ми добрим коњма облакшамо,
 Да колане коњма притегнемо; 170
 Брзо ћемо с' ударит с Турцима;
 А немојте жалити теркија!
 Ја сам чуо од старијех људи:
 Онђе нема никда старјешине,
 Старјешине ни да судит може,
 Који није кадар платит вина
 У механи за потребна друга;
 Вала богу, и бог ми је дао,
 Ако бог да те здраво будемо,
 Теркије ћу вама допунити 180
 И хоћу вас вином напојити;
 Ако л' који у боју погине,
 Тражићу га, па га саранити,
 Л'јепо ћу му тело опојати".

Кад то чуло дв'је стотине Срба,
 Сви Стојана одмах послушаше,
 Па с добријех коња одсједоше,
 Позбацаше са коња теркије
 И колане коњма притетоше,
 Пак на добре коње үсједоше, 190
 Потекоше путем пријекијем,
 На Салашко Поље истрчаше.
 А кад они на друм изиђоше,
 Турци прошли друмом широкијем,
 Прошли Турци у богату Мачву,
 Око пута преко поља равна
 На плочама траву одадрли,
 Ал' се јоште повратили нису.
 Кад је Стојан сагледо друмове,
 Опет онђе үставио друштво, 200
 Па он својој дружини говори:

„Браћо моја, Јанко и Вујица,
 И ви браћо, дв'је стотине Срба,
 Ја сам ноћас лијеп сан үснио,
 Нека знате, наш ће мејдан бити,
 Ако бог да, добићемо Турке!
 Само, браћо, држ'те се јуначки,
 Немојте се, браћо, препанути!
 Видите ли то Салашко Поље
 Колико је дуго и широко,
 Кад се Турци с плијеном помоле,
 Све ће поље собом закрилiti,
 Ви се, браћо, препанути немојте!
 Ја сам чуо од старијех људи:
 Нема смрти без субена дана,
 Ни јунака без првога брата:
 Нека знате, ја ћу бити први.
 Већ овако да се послушамо:
 Око главе саруке завијте,
 А по турски сабље припашите
 И по турски коње разиграјте
 Да се Турци далек' не осјете,
 Нас је мало, а млого Турака;
 Па ајдемо право међу Турке,
 Ко нас гође види од Турака
 Свак ће мислит: њима индат иде;
 А када се с Турцим' изм'јешамо
 Да сви, браћо, бога поменемо
 А по једну пушку избацимо;
 Више пушак' немојте бацати,
 Већ тргните сабље од појаса
 Да кроз Турке јуриш учинимо,
 Пак да Турке одмах рас'јечемо,
 Рас'јечемо Турке на буљуке,
 Нека не зна један за другога —
 Тако ћемо Турке забунити!
 Јоште, браћо, да вам ријеч кажем:
 Извадите дрвене чутуре,
 Напијте се поцерске ракије

210

220

230

Зарад срца и зарад слободе!"

240

Кад то чуло д'је стотине Срба,
Сви по турски главе замоташе
А по турски сабље припасаше,
Пак тргоше дрвене чутуре
И стадоше све два и два пити;
Чупић трже дрвену чутуру,
Па он пије са два побратима.
По једном се пићем обредише,
А по другу пити започеше,
Ал' се Турци пољем помолише.

250

Колика је сила у Тұрака,
Све су поље собом закрилили!
Они гоне плијен од Совљака:
Седам хиљад' бијелих оваца,
Пет хиљада црвенијех коза,
Три хиљаде крава музовнијех,
Шест стотина мачванских волова;
Стоји блека овац' за јањцима,
Стоји мека јањац' за овцама,
Века стоји коза за јарићи,
А јарића дрека за козама;
Стоји рика крава за теладма,
А телади мека за кравама;
Бука стоји мачванских волова,

260

Не познају својијех чобана —
Види стока ће ће путовати,
Паке жали свога завичаја;

А за њима Турци алакају.

Виче Турчин један до другога:

„Лакше, Мујо, не умори марве!“ —

„Хоћу, Усо, а да како нећу;

Далеко је Дрини путовати,

Бојати се Чупића Стојана“.

270

Турци мисле нико их не слуша,
Чупић слуша, пак сузе прољева,

Та од јада, гледајућ очима
 Како Түрци српски плијен гоне
 (У звјерки би срце препукнуло,
 А камоли у живу јунаку!)

Па говори Чупићу Стојане: 280
 „Видиш, брате, Јанко и Вујица,
 Видите ли сиротињског пл'јена?
 Тко б' остал под овом срамотом,"
 Па он сарук на очи намаче:
 „Ајте за мном како који може!"

Сви саруке на очи нам'коше,
 А по турски копља окренуше
 И по турски коње разиграше,
 Пак сви шуте, ништа не говоре,

Већ одоше насусрет Турцима: 290
 Најнапријед Стојан на мркову,
 За Стојаном Вујо на алату,
 За Вујицом Јанко на ћогату,
 А за Јанком дв'је стотине Срба.

А када их Турци опазише,
 Они мисле њима индат иде,
 Па овако њима говораху:
 „Вала, кардаш, немаш куда амо,
 Што смо ћели, то смо учинили;

Овђе вама не има исета". 300

Србљи шуте, ништа не говоре.
 А када се с Турци изм'јешаше,
 Изм'јешаше, пак се познадоше,
 Тад сви Србљи бога поменуше
 А на Турке огањ оборише;
 Од Србаља дв'јеста пушак' пуче,
 Мртвих паде за двјеста Турака;
 Од Турака седам хиљад' пуче,
 Паде магла од неба до земље,
 Нит' се види неба ни облака:
 Виш' њих јарко помрчало сунце
 Од пушчаног праха и олова.

Али Србљи, старе мејданције,
 Више пушак' метати не шћеше,
 Већ трготе сабље од појаса
 И кроз Түрке јуриш учинише,
 Растиснуша Түрке на бульке
 Као вуци бијеле јагањце,
 Да не знаде један за другога,
 Тко ли гине, тко ли задобива.
 Түрци вичу: „Умети Мухамед!“
 Србљи вичу: „За вјеру ришћанску
 И за славу имена српскога!“

320

Кад се двије ударице војске,
 Црнобарац Станко харамбаша
 На даништу бјеше крај Салаша
 С побратимом Нинковић Јовицом
 И са побром Латковић Јованом;
 Кад стадоше сабље сијевати,
 Станко срцу одолјет не може,
 Веће они с даништа скочише,
 Сваки себе уби по Түрчина,
 Пак на турске коње үсједоше
 И по пољу Түрке поћераше.
 Када виђе Чупићу Стојане
 Ја у боју Црнобарца Станка,
 Чупић њему 'вако проговори:
 „Бе аферим, Црнобарац-Станко!
 Да си синоћ мог брата убио
 И да си ми дворе запалио,
 Та све би ти данас опростио,
 Нити би те игда прекорио;
 Проклет био тко ти споменуо
 Кад си Србљу тако у помоћи!“*

330

340

* Станко из Црне Баре био је нешто скривио, па побјегао у хајдуке, и била је изишла заповијест да се не може предати, него да се мора погубити; но тим се случајем предао и остао на миру.

(Вукова примедба)

Да се коме стати нагледати
 Како српске сабље сијевају,
 Мртве турске главе зијевају!
 Ту не оста Србљин у дружини
 Који турске не одсјече главе,
 Који по дв'је, који по четири,
 Војводама ни броја не има. 350
 С'јече Турке од Рогаче Јанко,
 Што би Јанко Турак' оставио —
 Дочекује војвода Вујица,
 Што б' Вујица Турак' пропустио —
 Дочекује Црнобарац Станко,
 Што би Станко Турак' промашио —
 Дочекује Латковић Јоване,
 Што би Јован Турак' оставио —
 Дочекује Нинковић Јовица,
 Што б' Јовица Турак' пропустио — 360
 Дочекује Чупићу Стојане;
 Чупић ради да гласник не оде:
 Сабљом с'јече, а мрковом гази,
 Другом руком бузданом туче;
 На све стране Чупић посла има,
 Јер он жели да гласник не оде.
 Од Србаља нитко не погибе
 Разма једно цигло момче младо,
 А ни оно не би погинуло, 370
 Али смотри токе на Турчину,
 Пак не шћеде коња да се држи,
 Већ сјах' с коња да токе добије,
 Па га Србљи у боју згазише;
 Ет' тако је лудо погинуло!

Од Турака мало ко утече
 Разма један Мемед-капетане
 На ћогату коњу виловноме.
 Поћера га Чупић на мркову,
 Бераше се преко поља равна, 380

Бераше се за пуно два сата:
 Нит' му може Мемед измакнути,
 Нит' га може Чупић престигнути,
 Јер је Чупић коња уморио
 И мрков му рана допануо;
 На мркову седам грдних рана,
 Још се коњма покорити неће.

Ал' говори Чупић са мркова:

„Потурицо, Мемед-капетане,

Обазри се да се огледамо,

Да видимо чија је сад Мачва,

Ил' је твоја, ил' ће бити моја,

Чија ли је од старине била!"

Турчин мучи, ништа не говори,

Веће бежи с главом без обзира.

Опет Чупић њему проговара:

„Јао, курво, Мемед-капетане,

Бераћу те Дрини до обале

Док те јунак у Дрину не нагнам,

Ја се тебе оканити нећу;

Ако ли ми уз Дрину побјегнеш,

Бераћу те до града Зворника

Да би знао да ћу погинути,

Ја те данас оставити нећу!"

Тад се Турчин натраг обазрео,

Десну руку на прси метнуо,

Стојану се до седла поклања:

„Богом брате, Чупићу Стојане,

Поклони ми живот на мејдану;

Твоја Мачва и твоја старина,

Ја се у њу никда вратити нећу,

Нит' ћу доћи, нит' ћу завојштити,

Већ ћу с тобом у дослуку бити,

Држаћу те како брата свога;

Ако л' би се у њу кад вратио,

Еда бог да и Мухамед светац

Те ја из ње главе не изнио!"

(Боже мили, чуда великога,

390

400

410

Бе сам Турчин тада себе прокле!)

Ал' се Стојан не би повратио, 420

Берô би га макар и пјешице,

Али Катић пристô за Стојаном

На ъогату гриве окнивене,

Па га Катић сустићи не може,

Већ Стојана грлом дозиваше,

Грлом виче, б'јелом руком маше:

„Побратиме, Чупићу Стојане,

Врат' се амо, бога ти једнога!

Пуст' Турчина једног огласника

Нека каже босанском везиру 430

Како јесте војску покупио

Без фермана и без бурунтије

И без р'јечи цара честитога;

Па како је поробио Мачву

(Нек' се вали по Босни каменој),

Оћерао краве и волове,

Оћерао и козе и овце,

Нек' им буле сир и масло купе“.

Онда Чупић послуша Катића,

Пак се прође Мемед-капетана, 440

Поврати се Јанку у Салаша;

Од Турака шићар покупише,

Сиротињски плијен повратише,

А Илију Срба саранише.

Откако је гавран поцрнио,

Није змија гују дочекала

Као Чупић Мемед-капетана

У широку Пољу Салашкоме;

Ако ли тко вјеровати неће,

Нека иде те очима види: 450

Знати ће се турска коштурница

Докле тече сунца и Салаша.

Полећела два врана гаврана
Са Мишара, поља широкога,
А од Шапца, града бијелога,
Крвавијех кљуна до очију
И крвавих ногу до колена.
Прелећеше сву богату Мачву,
Валовиту Дрину пребродише,
И честиту Босну прејездише,
Те падоше на Крајину љуту,
Баш у Вакуп, проклету паланку,
А на кулу Кулин-капетана;
Како па'ше, оба загракташе.

10

Ту излази када Кулинова,
Излазила, те је говорила:
„Ја два врана, два по богу брата,
Јесте л' скоро од доње крајине,
Од Мишара, поља широкога,
А од Шапца, града бијелога?
Јесте л' вид'ли млогу турску војску

Око Шапца, града бијелога,
 И у војсци турске поглавиџе?
 Јесте л' вид'ли мога господара,
 Господара, Кулин-капетана,
 Кој' је глава над сто хиљад' војске
 И који се цару затекао
 Да ћ' Србију земљу умирити
 И од раје покупит хараче:
 Да ће Црног Борђа уватити
 И жива га цару опремити;
 И да ћ' исјећ српске поглавиџе
 Кој' су кавгу најпре заметнули?
 Је ли Борђа цару оправио,
 Је л' Јакова на колац набио,
 Је ли Луку жива огулио,
 Је л' Цинцира на ватри испеко,
 Је л' Чупића сабљом посјекао,
 Је л' Милоша с коњма истргао —
 Је л' Србију земљу умирио?
 Иде ли ми Кулин капетане,
 Води л' војску од Босне поносне,
 Иде ли ми, хоће л' скоро доћи?
 Не гони ли мачванскијех крава,
 Не води ли српскијех робиња,
 Које би ме вјерно послужиле?
 Каж'те мене кад ће Кулин доћи,
 Кад ће доћи, да се њему надам?"
kadja

20

30

40

50

Ал' бесједе двије тице вране:
 „Ој госпођо, Кулинова љубо,
 Ради бисмо добре казат гласе,
 Не можемо, већ каконо јесте.
 Ми смо скоро од доње крајине
 А од Шапца, града бијелога,
 Са Мишара, поља широкога,
 Виђели смо млогу турску војску
 Око Шапца, града бијелога,
kaljan

И у војсци турске поглавице,
 И вид'ли смо твога господара,
 Господара Кулин-капетана,
 И вид'ли смо Црнога Борђија
 У Мишару, пољу широкоме;
 У Борђија пет'ест хиљад' Срба,
 А у твога Кулин-капетана,
 У њег' бјеше сто хиљад' Турака.
 Ту смо били, очима гледали
 Кад се двије ударише војске
 У Мишару, пољу широкоме,
 Једно српска, а друго је турска;
 Пред турском је Кулин капетане,
 А пред српском Петровићу Борђе.
 Српска војска турску надвладала;
 Погибе ти Кулин капетане,
 Погуби га Петровићу Борђе,
 С њим погибе тридесет хиљад' Турак';
 Изгибоше турске поглавице,
 По избору бољи од бољега,
 Од честите Босне камените.
 Нити иде Кулин капетане,
 Нити иде, нити ће ти доћи,
 Нит' се надај, нити га погледај!
 Рани сина, пак шаљи на војску —
 Србија се умирит не може!" 80

Кад то зачу Кулинова када,
 Она цикну како љута гуја,
 Па кадуна 'вако говорила:
 „Јао врани, да зла тога гласа!
 Још ми каж'те, два по богу брата:
 Кад сте били, очима гледали,
 Знадете ли још ког по имену
 Поглавара кој' је погинуо
 Од честите Босне камените?" 90

Н

- Говоре јој двије тице вране:
 „Знамо сваког, госпо Кулинова,
 Сваког знамо, и казат хоћемо
 Поглавара сваког по имену
 И ко их је, кадо, погубио.
 Погибе ти Мемед капетане
 Од Зворника, града бијелога,
 Погуби га Милош од Поцерја;
 Пак погибе паша Синан-паша
 Из Горажда, са Херцеговине,
 Погуби га Лазаревић Луко;
 Погибе ти Мула Сарајлија,
 Погуби га Чупић код Дреновца;
 Погибе ти Асан Беширевић
 У Китогу, лугу зеленоме,
 Погуби га попе Смиљанићу;
 Погибе ти дервентски капетан,
 Погуби га Ваљевац Јакове,
 На Добрави одс'јече му главу.
 Нешто Турак' на Саву удари,
 На добријем коњма препловише,
 Утекоше у земљу Њемачку;
 Ками мајци да утећи могу!
 Зачуо их вitez Џинџар Јанко,
 И зачуо Лазаре Мутапе,
 Приласаше свијетло оружје,
 Пријеђоше у земљу Њемачку,
 Пак по трагу поћераше Турке;
 Стигоше их на првом конаку,
 Баш на ушћу код воде Босута.
 Истом Турци на конак одјали
 У Босуту пред бијелом крчмом,
 Али Џинџар из краја повика:
 „Стани, Туре, нијеси утекло!“
 С друге стране Мутап повикао.
 Кад то зачу Остроч капетане,
 Лудо д'јете, одмах се препаде,
 Аци-Мосто намах обумрије;

100

110

120

Ту долеће Цинцар са Мутапом,
Мутап Мосту одсијече главу,
Цинцар Јанко Остроч-капетану;
Утече им од Градачца Дедо;
А ни он им не би утекао,
Ал' у Деда млого пријатеља,
Па га сакри њемачка господа.

130

Кад згубише Остроч-капетана,
Ту Србини како мрки вуци
Од њих пусто одузеше благо,
И добре им коње поваташе,
А њих јадне у Саву бацише
И овако Сави говорише:
„Саво водо, валовита, ладна,
Ждери, Саво, наше душманине!“
Посјекоше Остроч-капетана
У Њемачкој пред бијелом крчмом,
Не стиде се цара ни ћесара“.

140

Кад то зачу Кулинова када,
Љуто цвили, до бога се чује,
Јадикује кано кукавица
А преврће како ластавица;
Па овако преклињати стаде:
„Бјео Шапцу, не бијелио се,
Већ у живој ватри изгорјео,
Јер код тебе Турци изгибоше!
Црни Борђе, да те бог убије!
Откако си ти закрајнио,
Млогу ти си мајку уцв'јелио,
А љубовцу у род опремио,
И сестрицу у црно завио,
И мене си јадну уцв'јелио,
Јер ми згуби мога господара,
Господара Кулин-капетана.
Попе Луко, рана допаднью,
Јер погуби пашу Синан-пашу,

150

160

Који знаде Босну сјетовати?
 О Милошу, пушка те убила,
 Јер погуби Мемед-капетана,
 Којино је био десно крило
 Ц'јеле Босне и њене крајине?

О Јакове, да те бог убије,
 Твоји двори пусти останули,
 Јер погуби Дервент-капетана?
 О Чупићу, жалости дочеко,
 Јер погуби Мулу сарајевског,
 Који знаде и цару судити?
 О Китоже, не зеленио се,
 Смиљанићу, не веселио се,
 Јер погуби Беширева Асу,
 Кога љепшег у свој Босни нема?

Остаде му злато испрошено!

О Цинцаре, да те бог убије —
 Мало јада по Турђији радиш,
 Ја шта тражиш по земљи Њемачкој? —
 Јер погуби Остроч-капетана,
 Лудо д'јете, јединца у мајке?"
 То говори Кулинова када,
 То говори, а с душом се бори;
 Доље паде, горе не устаде,
 Већ и она прче од жалости.

170

180

БОЈ НА ЛОЗНИЦИ

Је ли је убојица
 Порана, је ли је дечко криво
 Је ли је Божак и њега првојо? —
 Је ли је, да је сасвим убојица?
 Где је још један сасвима, а где
 Је ли је Аргонг-жестоког
 О Чука, једнога дечка?
 Је ли је Муџе садејевог,
 Који људе и свете судио?
 О Катиће, на ведено се,
 Спомендају, не десно се,
 Је ли је један у сају Босне плема?
 Остале му је још испомене!
 О Банићу, да ли је убојица?
 Јасно је да Јурђевић ралит,
 Да и слушачи по земљи Јошадако? —
 Је ли је један Остроп-жестоког,
 Арао-жето, једнак у љуби?
 То је један Куманов-када,
 Та говори, да се душом са бори.
 Алио-наје, горе не десно се,
 Већ и када дено са задостом.

Ову песму Вук Карадић је објавио два пута —
 а) Липиска III, 1823, стр. 346, и б) Беч IV, 1862,
 стр. 238 — оба пута под истим насловом: **Бој на
Лозници.**

Затјече се паша Али-паша
У Зворнику, у својему граду,
На ћитапу своме алкурану:
„Ој да би ме не родила мајка,
Ни влахиња, ни млада Туркиња,
Већ кобила, која хата мога,
Хоћу силну покупити војску
По Зворнику и по мұлалуку;
Па ћу звати пашу Сребрницу,
Херцеговце соколове Турке,
Мостаране од мора јунаке;
Па ћу звати млоге капетане
Крајишнике, љуте үбојице,
И четири санџак-алајбега,
Седам паша са седам санџака
И осмога пашу үчтуглију.
Кад сакупим војску у Зворника,
Поградићу орахове шајке,
Шајке лаке, орахове лађе,
У Зворнику, у мојему граду,
Па ћу шајке спустити низ Дрину,

10

20

Ја пред војском покрај Дрине поћи,
 С војском сићи до поља Тичара,
 На Тичару с војском Дрину прећи,
 На Лозницу хоћу ударити,
 На Лозницу, моју ћедовину,
 Коју ми је ћеде освојио,
 У Косову Пољу задобио,
 У Косову на свијетлу сабљу,
 Па од мене Раци преотеше, 30
 Преотеше на љуту срамоту:
 Код мојијех пет стотина кмета
 Сад ја кмета немам ниједнога!
 Мислим сјести у б'јелу Лозницу
 До Илина ил' до Пантелина;
 А кад сједнем у б'јелу Лозницу,
 Поватаћу влашке поглавице:
 Јакова ћу на колац набити,
 А Луку ћу жива одерати,
 Милоша ћу с коњма истргати, 40
 Чупића ћу бритком сабљом посјећ,
 Цинџара ћу на ватри спалити;
 Кучку курву Богићевић-Анту,
 Који ми је Јадар посвојио
 И под своје крило приватио,
 Хоћу њега на коло вргнути.
 Ја не могу рала уватити,
 Нит' умијем орат ни копати,
 Веће хоћу тако урадити,
 Да би своју изгубио главу; 50
 Већ с' овако живљети не може!"

То говори паша Али-паша,
 То говори, ал' бога не моли,
 Већ окрете силну купит војску
 По Зворнику и по мұлалұку:
 Књигу пише, посла Сребрници,
 Аругу посла на Херцеговину,

Трећу посла бијелу Мостару,
На Мостарце до мора јунаке,
А четврту босанском везиру, 60
Учтуглиji паши Кукавици;
Пету посла у крајину љуту
На тридесет и три капетана;
Шесту посла, брате, на четири,
На четири санџак-алајбега,
Седму посла ев' књигу клетвену
На Бошњаке Турке мусломане,
На мечете и на све цамије,
На све хоџе и на мујезине:
„Ко је Турчин и турског племена, 70
Те га јесте Туркиња родила
И турскијем мл'јеком задојила,
Те вјерује свеца Мухамеда,
Нек се диже түхи ъаурина:
Баури нам тешко додијаше,
Нашег цара прво уцв'јелише,
Уцв'јелише, за срце ујеше:
Двије њему земље освојише:
Ођуналију и Маћедонију;
Исјекоше Турке јењичаре, 80
Јењичаре, цареве синове,
А градове б'јеле поурваше,
Од цамија цркве поградише.
И те би им јаде опростили,
Ал' видите л' ће горе бити:
П'јани власи мировати неће.
По Зворнику и по Бијељини
Ми се Турци маћи не смијемо
Од влашкијех љутијех змајева:
Прелијећу преко воде Дрине, 90
Па се наше Босне приваћају,
Дочекују по друмов'ма Турке
И русе им ос'јецају главе;
Из чаршије изић не смијемо
Нит' на воду Дрину извирити;

Нека знате, више Ѯ' јада бити:
Сву це нашу Босну посвојити.
Од'те, дођ'те, ако бога знате!"

Оде књига по свој Босни славно
На све Тўрке тўрске поглавице.

100

Када Тўрци књигу проучише,
Низ образе сузе пролеваше,
Па скочише на ноге јуначке,
Из подрума коње изведоше,
Припасаше свијетло оружје,
Са сви страна војску сакупише,
Па Зворнику граду одведоше.
Кад се Тўрци под Зворник слегоше,
Те их паша на тефтер узео,
Ал' Тұрака сто хиљада добе.

110

То је паши врло мило било,
Па он гради орахове шајке,
Шајке лаке, орахове лађе,
У Зворнику у својему граду;
Па он шајке отиште низ Дрину,
А он с војском покрај Дрине сиђе,
На Тичару с војском Дрину пређе;
Изиђоше у Поља Лозничка,
Украј Дрине табор учинише
И Лозничка Поља притискоше: 120
Све је бијел чадор до чадора,
Коњ до коња, јунак до јунака,
Бојна копља кано чарна гора, —
Све с' вијају по пољу барјаци
Кано мрки по небу облаци;
Товни коњи, а бијесни Турци,
На алаје по пољу одлазе,
На Лозницу попријеко гледе.
Ту су Тўрци мудри и паметни:

Бише Турци үкрај воде Дрине,
 Бише Турци за петнаест дана,
 Не шћедоше заметати кавге.
 А кад своју одморише војску,
 Па се војска једно сустиже,
 Прије зоре и бијела дана,
 Лозници се граду прикучише,
 На Лозницу сложно ѡдарише;
 Прве Турци шанце освојише
 И по шанцу адет поставише:
 По бедену вргоше барјаке,
 А у шанцу амаз проучише;
 На Лозницу на град ѡдарише;
 Како Турци нагло ѡдаражу,
 За беден се рукам' привађају,
 Лозница се из темеља креће.

130

У граду су до три војводе:
 Прво јесте српска војвода
 Од Лознице Богићевић Анто,
 А друго је српска војвода
 По имену Милош од Потцерја,
 А треће је српска војвода
 Ја из Шапца Бакал Милосаве.
 Трчи Анто по бедену граду
 Кано соко по јелову грању,
 По бедену порећа барјаке,
 А Србине меће на бусије;
 Виче Анто грлом бијелијем,
 Виче Анто кô да соко кликће,
 Око себе Србадију рабри:

150

„О Србини, не бојте се, браћо!
 Пун'те пушке, а туците Турке;
 Нек је Турак' сто хиљада војске,
 Нас у граду двадесет стотина,
 Нека знate, разбићемо Турке!
 Не жалите праха ни олова,

160

У мене је задоста ћебане:
Да ложимо три мјесеца дана,
Да ложимо, војску би гријали, —
Цебане нам нестати не може“.

Стоји цика српскијех пушака,
Јаук стоји око град' Турака;
Црвен пламен свезан је за небо
А од оне ватре из пушака.
Бој чинише три бијела дана:
Ни престаше, нити сна имаше,
Ни сједоше, ни љеба једоше,
Нит' стадоше, нити воде пише;
Нагло Турци на град ұдарају,
Ништа Турци үспрегнути неће.

170

Бре какав је Поцерац Милошу,
И какав је Бакал Милосаве, —
Прије би се они помамили
Него би се Турцима предали!

Излијеће Поцерац Милошу,
Излијеће на горњу капију,
На ъогату коњу крилатоме,
Па сијече Турке око града;
Ту се Милош не зна уморити
Док под собом коња не озноји;
А кад ъогат под њиме сустане,
Он се онда ев' у град поврати,
Бога сјаше, дората үзјаше,
Па изгони дора на капију —
Све једнако Милош с'јече Турке,
Јер се Милош не зна уморити.

180

С другу страну, на доњу капију,
Излијеће Бакал Милосаве
На јагрзу коњу великоме,
Па сијече Турке око града;
Ту се Бакал не зна уморити,
Већ разгони Турке око града

190

200

Док под собом коња не умори;
 Кад јагрза у пјену учини,
 Тад се с коњем он у град поврати,
 С оног сјаше, а другог үзјаше,
 Па једнако он разгони Турке.
 Ко ће сили бож'јој одољети,
 Ко л' побити све цареве Турке?
 Све једнако бојак без престанка:
 Нити знаду кад им данак проће,   210
 Данак проће, кад ли ноћца дође —
 Све једнако магла од пушака.

Дан четврти кад је освануо,
 Ев' пошета Богићевић Анто
 По Лозници, по бедену граду;
 Анто гледа свуда око града
 Јесу л' Турци ишто үзмакнули;
 Турци нису ништа үзмакнули,
 Већ се граду ближе примакнули.

Кад то виђе Богићевић Анто,
 Препаде се Богићевић Анто,
 Па процвиље из грла бијела,
 Цвили Анто како љута гуја,
 Како љута гуја под каменом;
 Вели Анто: „Јаој, моја мајко!
 Мили бого, што ли ћу тијако?
 Сад ће Турци Лозницу үзети,
 Ми војводе главе погубити,
 Сиротиња муке допаднути;
 Ја не жалим, нит' се тога страшим   230
 Ми војводе што би изгинули,
 Али што ће наше јадне душе —
 Душе неће виђет божјег лица:
 Сиротиња с нас муке допада“.
 Ту му дође Потерац Милошу,
 Крвава му сабља до балчака
 И десница до рамена рука,

Сијекући око града Түрке;
 Милош тјеши Богићевић Анту:
 „Ја мој брате, Богићевић-Анто,
 Немој тужит, не плаши Србова,
 Еда бога и Богородице!
 Како смо се побили с Турцима,
 Ево има шест година дана,
 Бе гоћ смо с Турцим' ударили,
 Свагђе јесмо Турке разбијали:
 Добре коње у срму облисмо,
 У скерлет се чоху обукосмо,
 Све од Турак' што смо добивали;
 Еда и сад Турке разбијемо,
 Од Турака шићар добијемо!“
 Ал' бесједи Богићевић Анто:
 „А мој брате, Поцерац-Милошу,
 Досад смо се с Турцим' ударали:
 Кад на Турке огањ оборимо,
 Одмах почну Турци үзмицати,
 А сад Турци үзмакнути неће!
 Је ли бојак три бијела дана,
 Је ли ово ватра без престанка?
 Ништа Турци үзмакнути неће,
 Већ се ближе прикучују граду,
 На Лозницу нагло ударају:
 Сад ће Турци Лозницу отети,
 Ми војводе главе погубити,
 Сиротиња мuke допаднути.
 Слатки бого, што ли ћутијако?“
 Ал' ето ти Бакал Милосава,
 Кrvava му сабља до балчака
 И десница до рамена рука,
 Сијекући око града Түрке;
 Бакал кара обје војводе:
 „Не будал'те, двије војводе:
 Ил' сте луди, ил' сте се препали?
 Што се, болан, 'нако не владате
 Кô су с' старе војводе владале?“

240

250

260

270

Бе је вама дивит и хартија?
 Што ви ситну књигу не пишете,
 Не пишете, па је не шаљете
 Б'јелу Шапцу, Лазаревић-Луки,
 Комендату од Шапца бијела, 280
 Нек вам даде индат у Лозницу?
 Другу пиште — Чупићу пошљите,
 Трећу пиште шеру Парашници
 Голом сину Зеки буљубаши.
 Та они су на гласу јунаци,
 Њих се боје сви Турци Бошњаци;
 Ако нама од њих помоћ дође,
 Нека знате, разбићемо Турке“.

Кад то чуо Богићевић Анто,
 Та онда се пера осјетио. 290
 Узе Анто перо и хартију,
 Аркћу руке, писати не може,
 Веће даде Поцеру Милошу:
 „Нај ти, побро, Поцерац-Милошу,
 Нај ти, побро, перо и хартију,
 Књигу пиши, ја ћу говорити“.
 Узе Милош дивит и хартију,
 Милош пише, а говори Анто.
 'Вако Анто у књизи говори:
 „Господару, Лазаревић-Луко,
 Ја из Шапца српски коменданте!
 Или чујеш, болан, ил' не чујеш?
 Или за нас хајеш, ил' не хајеш?
 На Лозницу Турци ударили
 И прве нам шанце освојили
 И по њима адет поставили
 (По бедену ударили барјаке
 И у њима амаз проучили),
 А Лозничу града опасали;
 Нагло Турци на град ударају,
 За беден се рукам' приватају, 310

Лозница се из темеља креће,
Хоће Турци Лозницу узети.
Да ти видиш, Лазаревић-Луко,
Ја каква је сила у Турака
И какви су коњи у Турака!
Још да Турци пију рујно вино,
Рујно вино јал' бистру ракију,
Би нагнали своје добре коње,
Би Лозници на беден скакали;
Ал' не пију вина ни ракије,
Па уздама коње пометају.
Дај нам индат до нећеље прве;
Ако ли нам не дадеш индата,
Ја индата до нећеље прве,
Када буде у свету нећељу,
Ја ћу Турцим' предати Лозницу;
Бранити се више не можемо".

320

Оде књига Шапцу бијеломе.
Учи књигу Лазаревић Луко,
Учи књигу, грозне сузе лије;
Другу Луко на колену пише,
Те је шаље бијелој Лозници,
А на руке Богићевић-Анти
И свом поброј Бакал-Милосаву
И Милошу, крилу од Поцерја:

330

„Чујете ли, до три војеводе,
Браните се, не дајте Лознице
Ја у Турке, у проклете руке,
Не дај града без велика јада,
Без пролјева крви од Србина;
Неће проћи три бијела дана,
Стићи ће вам помоћ са свих страна,
Виђећете јада од Турака".

340

Оде књига бијелој Лозници.
Оде Луко друге књиге писат:
Прву пише, шаље у Љешницу

- Ев' из Борка Симеуну кнезу:
 „Симеуне, биоградски кнеже,
 Не распусти биоградске војске, 350
 У Љешници дочекаћеш мене:
 Лозница нам у невољи цвили,
 Ваља дават индат у Лозницу
 И србињске избављати душе
 Од Турака, из нечисте руке!"
 Другу пише, те Чупићу шаље:
 „О Чупићу, змају из Ноћаја,
 Војску купи, хајде у Љешницу,
 Лозница нам у невољи цвили!"
 Трећу пише, шаље Парашници,
 Голом сину Зеки буљубаши: 360
 „Голи сине, буљубаша Зеко,
 Дед' устани и голаће крени,
 Да си брзо у б'јелу Љешницу,
 Лозница нам у невољи цвили!"
 Трећу пише, те Катићу шаље:
 „О војводо, Катић-Симеуне,
 Деде крени твоје Прекодринце, —
 Ти си цаба господство добио,
 Сад ћ' у тебе срећу окушати; 370
 Да си брзо у Љешницу б'јелу,
 Лозница нам у невољи цвили!
 Онђе ћу те виђет код Лознице,
 Онђе ћу ти љебац поклонити".

- Кад Чупићу ситна књига дође,
 Чупић учи, грозне сузе лије,
 Главом маше, зубима шкргуће,
 Јер је Чупић тешко обольео,
 И тешко га болест обрвала,
 Па се коња држати не може. 380
 Викну Чупић слуге и дворане:
 „Чујете ли, моје вјерне слуге,
 Трч'те боље по богатој Мачви,

Поздравите моје буљубаше:
 Побра Луку, Јосиповић-Перу,
 С Богатића Ковић-Михаила,
 А од Дрине Бјелић-Игњатију,
 И поздрав'те Срдана Илију;
 Моји момци, лави одабрани,
 Јаш'те коње, хајте у Љешницу,
 Војску куп'те по богатој Мачви,
 Хајте листом у Љешницу б'јелу:
 Лозница нам у невољи цвили!"
 Буљубаше кад чуше Чупића,
 Сви скочише на ноге јуначке
 И по Мачви војску покупише,
 Без Чупића лавови одоше.

390

Луко купи око себе војску
 Ја по Шапцу и около Шапца,
 По Посављу око воде Саве,
 По Тавнави и по Поцерини;
 Намах Луко покупио војску.
 У Љешницу шанцу дојездише
 Једног сата а једног минута,
 Поглавице једно дођоше,
 У по с' ноћи онђе саstadtоше.
 Једнако је бојак на Лозници:
 Пушке праште, а топови гуде,
 Испод неба лијећу лубарде:
 Све баљемез баљемеза виче,
 А лубарда лубарду дозива.
 Ту Србињи спавати не могу;
 Уста Луко, пође по логору,
 Па он себе зове поглавице:
 „Чујете ли, српске поглавице,
 И ви, браћо, мали и велики,
 Послушајте што ћу бесједити:
 Ако бог да и Богородица
 Те се сјутра с Турцим' ударимо,

400

410

Дете, браћо, да се не издамо! 420
 Ко издао, издало га љето,
 Бијело му жито не родило,
 Стара њега мајка не виђела,
 Њим се мила сестра не заклела!
 Јоште, браћо, да вам ово кажем:
 Који би што у боју добио,
 Да добије везирево благо,
 Нека другу не даде исета, —
 Проклет био ко од њег' искао!
 Свако себе нек шићара тражи. 430
 Хајте, браћо, бијелој Лозници,
 Оно ј' тежак бојак без престанка!"

То рекоше на ноге скочише,
 Сви коњици коње посједоше,
 А пјешаци пушке докопаше;
 Све с' коњици по два поређаше,
 А пјешаци по два загрлише;
 Поглавице напријед пођоше.
 Из Љешнице у поноћи пошли,
 Па на Јадар воду ударише, 440
 Док Србињи Јадар пребродише;
 Први Србљи у Руњане дошли,
 Још посљедњи Јадар прелажаху,
 У Руњаним' ишчекат се хоће
 Код студене воде Теферича, —
 У руњанским зеленим шљивицим',
 Ту по ладу попадала војска:
 Ко с' угријо, водом с' разлађује,
 Ко је жедан, ладну воду пије,
 Ко водицу, ко љуту ракију; 450
 Пјешадија у пушке загледа,
 А коњици колане притежу,
 На Лозницу попријеко гледе.
 Опет Луко пође по логору,
 Стаде Луко разређиват војску,

Куд ће који үдрит поглавара;
 'Вако рече Лазаревић Луко:
 „О из Борка кнеже Симеуне,
 Ти үдари јунак од истока,
 Од истока са својега сента,
 Уза Штиру, уз воду студену;*
 А бимбаша, Катић-Симеуне,
 Ти үдари пољем од Липнице,
 Ту ћ' у тебе срећу окушати.
 Голи сине, Зеко буљубаша,
 Добро чувај брда и Гучева,
 Утећи ће у планину Турсци;
 А ја одо с мојом кумпанијом
 Откуда су понајтјешњи кланци,
 Од запада покрај воде Дрине.
 Ви мачванске, чујте, буљубаше,
 Чупићеви лави изабрани,
 Кад Чупића међу вама нема,
 Ви хоћете друмом ударити,
 Ево друмом најнапред на Турке —
 Ви најприје заметните кавгу,
 Нека буде сваколика кавга
 На онога Срдана Илију
 И нек буде срећа Срданова!“

460

470

То рекоше, па се посулише,
 Сваки своју страну разматраше;
 Ал' је мука на бој үдарити.
 Турсци бију једнако Лозницу,
 Три војводе по Лозници оде,
 Ев' погледа Милош у Руњане,
 Милош најпре Србе опазио,

480

* Овђе се познаје да је слијепац ову пјесму спјевао, јер Штира тече до Лознице од југа к сјеверу, а испод Лознице се савија, па иде готово управо к западу.

(Вукова примедба)

- Па дозивље Богићевић-Анту:
 „Побрратиме, Богићевић-Анто,
 Кака ј' војска по брдим' руњанским?
 Ако оно Турцим' индат иде, 490
 И још оно буде турска војска,
 Нико неће остат од Србина,
 Српска ће се свјећа утрнути;
 Ако л' оно буде српска војска,
 Тере нама сада индат стигне,
 Сад ћеш виђет јада од Турака.
 Деде узми дурбин од биљура,
 Не би л' војску на дурбин познао“.
 Узе Анто дурбин од биљура,
 У шљивике руњанске погледа, 500
 И познаде да је српска војска,
 И познаде Лазаревић-Луке;
 А кад позна Богићевић Анто,
 Он казује Милошу Поцерцу:
 „О Милошу, нама индат дође:
 Ево Луке, славна коменданата!“
 Онда рече Поцерац Милошу:
 „Побрратиме, Богићевић-Анто,
 Ти обуци све турске хаљине,
 И ти узми три-четири друга, 510
 Кроз турску се војску прокрадите,
 Па идите у руњанске башче:
 Ако Србља буде са јабане,
 Те не знаду откуд удрит ваља,
 Ваља тебе уредити војску“.
- Кад то чуо Богићевић Анто,
 Узе Анто три-четири друга,
 Обукоше све турске хаљине,
 Па на добре коње посједоше,
 Кроз турску се војску прокрадоше 520
 И одоше баш пред српску војску.
 Кад с' машише бруда руњанскога,

Од Турака нико их не виђе
 Разма један паша Али-паша;
 Али-паша Турцим' бесједио:
 „Јењичари, моја ћецо драга,
 Ен' утече градска поглавица,
 Од Лознице Богићевић Анто,
 Јал' утече, јал' по индат оде:
 Сад јуришом хајте на Лозницу,
 Готова је бијела Лозница!“

530

А кад, болан, Турци алакнуше
 И Лозницу града опасаше!
 Туку града са четири стране:
 С једне стране топовима туку,
 С друге стране бојним лубардама,
 С треће стране лагум поткопаше,
 А с четврте јуриш без престанка.
 Трчи Милош по Лозници граду,
 Око себе Србадију рабри:
 „Не бојте се, Србљи, браћо драга!
 Пушке пун'те а түците Турке,
 Сад ће нама лијеп индат стићи,
 Виђећете јада од Турака“. 540
 Какав огањ гори на Лозници,
 Црвен пламен до неба свезали!

Дође Анто српскоме логору,
 Опази га Лазаревић Луко,
 Пред Анту је Луко потрчао,
 Са Антом се у образ пољуби,
 Немају се кад за здравље питат,
 Веће рече Лазаревић Луко:
 „Како ј', брате Анто, у Лозници?“
 Анто проли сузе низ образе,
 Антонија нема шта казиват:
 „Видиш, Луко, како ј' у Лозници!

550

Сад су Турци ушли у Лозницу,
Па се сада колу по Лозници,
Већ потеџ'те ако бога знате!"
Онда Луко викну поглавице: 560
 „А Србињи, свак на своју страну!"
Па коњици коње посједоше,
А пјешаци пушке загрлише,
Па Лозници граду потекоше:
Најнапријед Срдане Илија,
И пред њиме Пурко барјактару,
Он пјешице свилен барјак носи,
Барјак носи, војсци калаузи,
А Илија за њим на Ђогату.
Најпре Турци виђеше Илију 570
 И пред њиме Пурка барјактара,
Па се Турци тада препадоше
Кад Илију за собом виђеше,
Па се Турци натраг окренуше,
Не би л' како узбили Илију;
На Илију огањ оборише,
Ал' Илија успрегнути не шће,
Већ подвикну кô да пије вино,
Па на Турке јуриш учинио;
Са свих страна Србљи ударише, 580
 Једнолико сложно ударише,
И на Турке огањ оборише —
Кано грозна киша из облака,
Тако с' просу пушка од Србаља.

Кад то виђе Поцерац Милошу,
Он на граду отворио врата,
Па из града јуриш учинио,
Са свих страна забунише Турке.
Боже мили и Богородице,
Кад се двије ударише војске, 590
 Једно српска, а друго је турска:
Стоји цика тананих пушака,

Стоји јаук рањених јунака;
 Ето гребу мачи гребештаци,
 Ев' шкргућу кости од јунака;
 Јека стоји убојних топова,
 Земља јечи, ведро небо звечи,
 А све зељош зељоша дозива,
 Виш' њих јарко помрчало сунце
 Од онога праха и олова!

600

Турци даше плећа, побјегоше
 Дрини води ладној на обалу:
 Ево паше на ноге скочише,
 А на добре коње посједоше,
 Дрини води ладној утекоше;
 Оставише убојне топове
 И цебану, што је за потребе,
 И бубњари бубњеве бацише,
 И свирачи свирале бацише,
 Побацаше зиле и борије,
 Погубише ситна ћиманета.
 Мили бого, чуда големога!
 Да се коме чуда нагледати
 Како српске сабље сијевају,
 Мртве турске главе зијевају!
 Ту не оста Србљин у дружини
 Који турске не одс'јече главе.
 Што Турака од сабље утече,
 На Дрину их воду наћераше.
 Колика је Дрина вода ладна,
 А на њојзи ниђе брода нема, —
 Ту је Турчин тада пребродио,
 Бе је који доспјети могао.
 Преко Дрине мало ко пријеђе,
 Камо чудо што у Дрини оста!
 Дрина вода не тражи тефтера,
 Веће ждере без броја јунаке.

610

620

Бого мили и Богородице!
 Откако је постала Лозница,
 Нису љепше Србљи задобили
 Него тада кад разбише Турке,
 Од Турака шићар задобише.
 Ова пјесма свјема Србињима,
 Од мен' пјесма, а од бога здравље!

630

Синак, синак! Мученик јасен,
 Чудотворни је у чудим дајеш
 У срђу чудотворе.
 Да Учите света проповеди,
 Крштеној речи прославите.
 Поки подвигу, а богу призови
 Јасеј јасеј из Терентија,
 Са Терентијем дајеш јасен.
 Ранито ћејти сејеје Крсту,
 Уз Ветиљу жеје спомену.
 На избачујујеје дравију,
 Поклонитејејеје крстују.
 И јасеј јасеј јасеј јасен.

10

Кад је броји на срдју разбогати,
 Оса је јасен, па јасену
 Ти јасен јасен јасен.
 — монументална композиција у близини града Јасеновца у близини града Јасеновца у близини града Јасеновца у близини града Јасеновца

УЗИМАЊЕ УЖИЦА

Турик датију каша, подјесеши
 Арици води људкој на штанд
 Као шира за њих стакниш
 А па ћећи једи прајданши
 Арици води људкој утишниш
 Османски убоње гасише
 И љубича, што је за пире
 И бобиши бубаши бубаши
 И спирчи спирчи Симаш
 Сораваше дреј и борбаш
 Погодиши српши погониш
 Арици води људкој утишниш
 А па ћећи једи прајданши
 Арици води људкој аришниш
 Каји курдешне кадије гасише
 Што Турик од љубије утечи
 На Арици да њима изненади
 Кадији да Арици води људкој
 А па љубије љубије утишниш
 Ту је Курдији тада изненади
 Ех, је љубије љубије изненади
 Погоди Арици је да љубије
 Погоди љубије љубије

В. Карадић је ову песму објавио само једном —
Беч IV, 1862, стр. 176: Узимање Ужица.

Санак снила Кучукова када,
Чудан санак, а у чудан данак,
У суботу уочи нећеље:
Бе Ужице тама попанула,
Крчагово ружом процавтило,
Пола плавом, а пола црвеном,
Вију вуци на Теразијама,
Са Татинца лајаше лисица,
Нешто пуца са малих Крушчица,
Уз Бетињу муње сијевају,

На Забуџју орли пролијећу,
Понајвише орли крстацићи,
И међ' њима тица кукавица.

10

Кад се била из сна пробудила,
Она оде млада на чардаке
Те казује Кучук-Заим-аги
Шта је млада у сану видила;
Но јој вели Кучук Заим-ага:
„Зло си снила, горе ће ти бити!

Што Ужице тама попанула,
 То ће Срби града освојити.
 Што је поље ружом процватило,
 Пона плавом, а пола црвеном,
 То су, кадо, крстати барјаци,
 А под њима бијели чадори,
 Под чадоре српске поглавице
 Пију вино и бистру ракију,
 Сутра јуриш хоће на Ужице.
 Што су вуци на Теразијама,
 Оно јесте Ваљевац Јакове
 И са њиме Ваљевска нахија.
 Са Татинца што лаје лисица,
 Оно јесте Лазаре Мутаве
 И са њиме Гружка и Морава.
 А што пуца са малих Крушчица,
 Оно јесте Милан од Бруснице
 И са њиме Рудничка нахија;
 Они вуку убојне топове,
 С њима наше обаљују куле.
 Уз Бетињу што с'јевају муње,
 Оно јесте од Тополе Борђе
 И са њиме ломна Шумадија.
 У Забучју орли што пролећу,
 Понајвише орли крсташићи,
 Оно јесте Ужичка нахија
 И са њоме ломно Драгачево
 И пред њима оборкнез Алекса.
 А што кука тица кукавица,
 Оно јестеproto Милутине
 Та од Гуче, села питомога;
 Са њим кажу тридесет попова
 И тридесет црни калуђера,
 Те се моле богу без престанка,
 Не би л' нашег освојили града".

20

30

40

50

ДИЛЕЖНА НАДІЯ СВІТЛЯ

Відсередини Кримської степу
 Кримського Турук-майдану
 Кожі драгоценній землі
 Невідчутило вітер чи хмара,
 Відчулося лише багатство
 Кия, що відродився. Струни присві
 йли Бога, як і стару релігію.
 Життя жиро. Світло відкривлося,
 На Кримській підстилі засипав
 Розсвітлена та заспівана присвітлює
 Тамо, там, тамо не відішов.

Це — стихи міт симетрією змінами. В цих уяв
 є чисто південні риси, схильності до південної краси.
 Але вони усунуті відчуттями, що вони єдині
 — скопії для всіх інших, але (якщо вони єдині)
 як (б) єдині (якщо вони єдині) і (якщо вони єдині)
 як (б) єдині (якщо вони єдині). Ці акції
 дійсно відповідають змінам до 1914 року (як
 Ол'янської Марії з її музею).

КНЕЗ ИВАН КНЕЖЕВИЋ

У србији појас ружом симпатијам,
 Када је ваном, и града љубашам.
 Јако је, кадау вратиши Јуријам,
 Јако је, кадаи бијали чакори,
 Јако је, кадаи српске Моглачам
 Јако је, кадау Јурију доколи.
 Сутра буриш ћош на Ужине,
 Јако је, кадау Јеврејам,
 Ово јесте Ђалевиц Јакови
 И са јаким Ђалевицом највија.
 Са Јаковицом што даје листија,
 Ово јесте Алану Јуткови
 И са јаким Гргићем и Морићем.
 А што туда са јаким Каракочијем,
 Ово јесте Јелди од Бруснице
 И са јаким Рударијем јакоја,
 Ово је, кадау јакоја јакоја.
 С јаким јаким јаким јаким
 У јакоја јакоја јакоја јакоја
 Ово јесте од Тешкој Јевреји
 И са јаким јаким Ђаројевијем
 У добрућију срди јакијијијијијији
 Јакоја јакоја јакоја јакоја
 Ово јесте Јакун јакун
 И са јаким јаким Јакуном јакуном
 И њим јаким јаким јаким јаким
 Ово јесте првоја Јакуном јакуном
 Јакоја јакоја јакоја јакоја

Ову песму В. Каракић је објавио три пута — а) Давидовићев Забавникъ за 1820 годину у Виени, стр. 165: Народна пјесма о кнезу Ивану Кнежевићу (из преко Арине из села Попова — имен. Попови) и Добријком робљу (1806); б) Липиска III, 1823, стр. 316: Кнез Иван Кнежевић; и в) Беч IV, 1962, стр. 194: Кнез Иван Кнежевић.

ије. Кулинскије оружаније које
имају снажнији врзак са људима дешавају
се уједно са оружаним борбама. Ако он
се уједно са оружаним борбама не симболизирају. И
тада је ово уједно и уједно и то што је њихова већина
која се симболизирају са људима који су њима
погодили. Симболизација је једна од најважнијих
форми којима људи изражавају своје ставове. Ако
је једна од тих форми којима људи изражавају своје ставове
који су њима погодили, тада је то један од најважнијих

Војску купи Кулин-капетане,
Крајишнике Турске невјернике
Који драгог бога не познају,
Не имају ни вјере ни душе;
Војску води на богату Мачву,
Куд го ћ пређе, свуда Србљу прети:
„Ако бог да те с' одовуд вратим,
Хоћу, море, Србље разредити,
Ви Кулина хоћете познати!“
Ришћанске га мајке проклињаху: 10
„Тамо ишћо, Кулин-капетане,
Тамо ишћо, амо не дошао!“

Кулин пређе сву Босну поносну,
Семберију земљу па до Дрине,
Дрину пређе, украй Мачве стаде,
Поред Дрине улогори војску,
Па Србију зове на предају;
Од Србије нико доћ му неће,

Већ Кулина у дубину маме;
 Више Кулин путоват не смије.
 Иван кнезке, Семберији глава,
 Он Кулину често одлажаше,
 Под чадоре принос доношаše
 Не би л' њему Србљи мирни били;
 И тешко се кнезе додворио,
 За свашта се умолит могаше.
 Мудар бјеше Кулин капетане,
 Виђе Кулин да је кнезе мудар,
 Па се Кулин с кнезом побратио:
 „Побрратиме, оборкнеже Иво,
 Ев' ти јеси Семберији глава,
 А ја јесам над Крајином турском;
 Од' сад, кнезе, да се побратимо!“
 То рекоше, па се побратише.

20

30

Иде Иво двору Поповима,
 Па кметове семберске дозива:
 „Не бојте се ропства од Кулина!“
 Оде Иван по својој нахији,
 Турској војсци таин да саставља.

А Кулин је Иву преварио;
 Једно јутро курва поранио,
 По Вакрсу, пред Светога Бурђа,
 С војском оде үз ту воду Дрину.
 Каде дође Јадру води ладној,
 У Добрићу селу освануо.
 Добрићане Србље дозиваše:
 „Од'те, море, коње приватајте!
 Праву рају нигда робит нећу,
 А с хајдуци како начинимо!“
 Сви у скупу Добрићани дошли,
 Онда Кулин викну на војнике,
 Турци бритке сабље повадише,

40

50

Добрићанске кмете исјекоше:
 Седамдесет и четири главе
 Што србињске исјекоше Турци;
 Па Илију кнеза уватише
 И Вилипа попа добрићкога,
 Бијеле им повезаше руке;
 А сав Добрић село поробише,
 Поробише, ватром попалише; 60
 Заробише триста робињица,
 Плијен гоне, а робиње воде.
 Савезана и попа и кнеза
 Кад ордији Турци дођераше,
 Обадва их на коле набише
 И ружном их смрти поморише;
 Под чадор'ма робље под'јелише.

Ето кнеже из нахије иде,
 Таин вуче у турску ордију
 Су својијех дванаест кметова. 70
 Кад се кнеже Турцима прикучи,
 Испод руке гледну по ордији,
 Ал' се турска војска ишарала:
 Бе је чадор, ту је и робиња.
 Виђе кнеже да је дошло робље;
 Колико је срца милостива,
 Трипут пада, па он обумира
 Гледајући јада ев' од робља,
 Низ образе грозне сузе лије:
 „Нуто, браћо, јада од Србије! 80
 Неће Турци јесу преварили,
 Те ришћанску славу погазили“.
 А кад Иван међу Турке уђе,
 Утр сузе, па се силом смије,
 Турски Турцим' бога називаше:
 „Добро ти сте, Турци, уранили
 И добар сте ловак үловили!“ —
 „Јесмо, кнеже, не може се љепше“.

Када дође Кулинову кнеже,
 Кулинову свилену чадору,
 Пред Кулином преклони се кнеже,
 Па му пође руци и папучи,
 Па му турски бога називаше,
 А Кулин му бога приваташе;
 Па се Кулин с мјеста помицаше,
 До себе му мјесто начињаше,
 Па му пружка каву са шећером.
 Ал' се Иван за невољу смије
 И Кулину 'вако говораше:

„Та Кулине, драги побратиме,
 Ни ћу сићет, ни ћу каве пити,
 Кад си мене тако преварио
 И без мене ловак үловио;
 Хоћеш мене үчинити исе?
 Ја без тебе што сам үловио,
 Све ћу, побро, тебе поклонити“.

Ал' бесједи Кулин капетане:
 „Побрратиме, оборкнеже Иво,
 Биће тебе исе кô и мене;

На поклон ти тридесет робиња!“

Кад то чуо Кнезевић Иване,
 Пред Кулином у земљу пољуби:

„Вала тебе, Кулин-капетане,

А на робљу и на дару твоме!“

Кад виђеше робиње остале

Та да Иван може помоћ робљу,
 Све из једног грла процвиљеше

И до бога тешко протужише,

Па кроз Турке јуриш үчинише,

Ивану се за скут уватише:

„О Иване, и отац и мајко,

Избављај нас какогоди знадеш,

Не пусти нас ти у турске руке!“

Која брати, а која очими;

Иван пође, а робље му не да.

Иван срцу одољет не може,

90

100

110

120

Сузе рони, а робиње тјеши:
 „Не бојте се, драге сестре моје,
 Ја ћу молит Србље око себе
 Не би ли вас како избавили“.

130

Оде Иван говорит Кулину:

„О Кулине, драги побратиме,
 Што ћу ти се нешто замолити,
 Хоћеш ли ме, побрно, послушати?
 Продај мене свеколико робље,
 Ишти пусто небројено благо“.

Ал' бесједи Кулин капетане:

„А мој побрно, оборкнеже Иво,
 Ти не можеш купит тога робља;
 Ја ћу искат што ти дат не можеш; 140
 Ти ћеш с робља изгубити главу“.

Ал' бесједи Кнежевић Иване:

„А мој побрно, Кулин-капетане,
 Ишти благо све жежено злато,
 Ишти блага колико ти драго,
 Ти не жали ни мене ни робља“.

Узе Кулин цијенити робље:

„Даћеш, Иво, пет товара блага!“

Иван пред њим у земљицу луби:

„Побратиме, Кулин-капетане, 150
 Ево тебе три товара блага,
 Даћеш мене свеколико робље“.
 То рекоше, па се погодише.

Узе Кулин бесједит Ивану:

„Хоћеш, побрно, сад водити робље?
 Кад ћеш мене донијети благо?“

Вели њему Кнежевић Иване:

„Хоћу, побрно, сад водити робље;
 Благо ћу ти донијет послије“.

Бесједи му Кулин капетане:

160

„Имаш, побрно, тврде јамце за се?“

Ал' бесједи Кнежевић Иване:

„Ја увијек по три јамца држим:
 Једног јамца — бога великога,

Другог јамца — моју тврду вјеру,
 Трећег јамца — преварит те нећу;
 Ако ли ми тима не вјерујеш,
 Ја имадем и друга четири,
 Сва четири господе Турчина:
 Дервиш-агу из града Зворника,
 Мул-Амета више Бијељине,
 И турскога млада књижевника
 Из цамије млада мұјезина,
 Четвртога агу Омер-агу“.
 Сва четири ту се додошише,
 За Ивана тако с' ујамчише
 Седмог дана да донесе благо.

170

Онда Иван покупио лађе,
 Па он стаде превозити робље;
 Турцима се не да превозити. 180
 Каде Иван све превезе робље,
 Узја Иван дору помамнога,
 Па он оде свом бијелу двору,
 А за њиме триста робињица.
 Када робље свом двору доведе,
 Испред двора посадио робље,
 Три товара љеба изломио
 И све јесте робљу разгодио;
 Па изнесе вина и ракије —
 Нарани их љебом бијелијем, 190
 А напоји вином и ракијом.
 Кад је Иван робље напојио,
 Онда Иван коња посједнуо,
 Па поведе све триста робиња,
 Одведе их шеру Бијељини.
 Кад доведе Бијељини робље,
 На конаке робље наредио,
 Па им даје ручак и вечеру;
 Слуге Иван посла на све стране
 По свој својој земљи Семберији,

190

200

А на село свако поручује:
 „Од свакога двора бијелога
 Нека овће дође старјешина;
 Која жена јесте удовица
 У својему двору старјешина,
 Нек' и она Бијељени дође;
 И која је жена нероткиња,
 Нек' и она дође Бијељини!“

Кад то чула земља Семберија,
 Сва Ивану по ријечи дође; 210

Кад се свијет слеж' у Бијељину,
 Онда Иван по народу пође,
 Низ образе грозне сузе лије,
 А оваке ријечи говори:
 „Ко не има од срца порода
 Ев' сад може срце отворити,
 Купит сина или милу ћерцу,
 Своју душу врћи у чистоту:
 Нерођено ј' боље нег' рођено;

А ко има од срца порода, 220
 Тај нек купи данас још једнога,
 Једног сина или милу ћерцу
 Зарад бога и заради душе;
 Који братац миле сеје нема,
 Сад је може за благо купити,
 Својој души мјесто уватити.
 Откупљујте, моја браћо драга,
 Избављајте те србињске душе
 А од турске од нечисте руке!“

Кад то чуше Сембери Србињи, 230
 Одмах сташе куповати робље,
 А Иван им стаде продавати.
 Неће Иван да цијени робља,
 Не би л' прије саставио благо.

Прода Иван триста робињица
 И састави два товара блага,
 А трећега саставит не може;
 Трећи товар узајмио блага
 Од Омера и од Мул-Амета.
 А кад Иван саставио благо,
 Носи благо Кулин-капетану.
 Кад је Кулин опазио благо,
 То Кулину врло мило било,
 Па Ивану кнезу говорио:
 „Вала тебе, Иво оборкнеже!
 Таког кнеза до Стамбola нема!“

240

Опет Иван Србље сакупио
 Пред бродачку пред бијелу црkvу,
 Па је Иван Србљем говорио:
 „Чујете ли, Србљи, браћо драга,
 Оно робље што сте куповали,
 Немојте га глади поморити,
 Већ све оно робље распустите,
 Нека иде куд је коме драго;
 То је, браћо, мала задужбина
 Откупити робље од Турака
 Па држати да код нас робује;
 Већ нек иде куд је коме драго!“
 Кад то чули Србљи свиколици,
 Онда они распустише робље;
 Оде робље куд је коме драго.

250

260

Благо Иви и Ивиној души!
 И то Иви нико не припозна,
 Ни Ивану когоди зафали,
 Акамоли да Ивану плати!
 Иван неће ни од кога плате,
 Ивану ће Ристос господ платит
 Када Иван буде на истини.⁴⁹

МИЛОШ СТОИЋЕВИЋ И МЕХО ОРУГЦИЋ

Тада је да се смеје Осман
да бара да се оправи се.
А кад је то већ увршено
деси биста Европе и царства.
Кад је то чини да се обичај
да хукачу према зиду.
На Немаје нико повод да
се тешко воле и обрњају
“Само ћуда до Солунског похода”

Оног Немаја Србима сада се
Прије браћенку пре бифлу сузе
На је Милош Стоићевић оправио
Милан Јако Србима буџетирао.
Оној једном када је се вратио
Немају да сада потешти.
Вади је тој родни докторски
Немаје када је сада врач
Тада је браћа и сестре
Србима сада да ће се
Највећи да је тој родни доктор
Вади је тој родни докторски
Када је браћа и сестре
Само ћуда до Солунског похода

Ову је песму В. Карадић објавио три пута — а) Виенна II, 1815, стр. 226: О смрти Мехе Орукчијића, којега је Милош Стоићевић, Поцерски Войвода, посјекао на мейдану 1809. маја; б) Липиска III, 1823, стр. 333: Милош Стоићевић и Мео Оругцијић; и в) Беч IV, 1862, стр. 226: Милош Стоићевић и Мехо Оругцијић. У Копитаревом преводу изашла на немачком у Hormayer's Archiv-у за 1818. г., стр. 144.

Закукала сиња кукавица
На главици више Бијелине;
То не била сиња кукавица,
Веће мајка Оругцића Меха.
Ако кука, јест јој за невољу:
Синоћ мајка оженила Меха,
А јутрос га на војску опрема,
Остаје му љуба нељубљена,
Нељубљена и незагрљена.

Мајка Меха на војску опрема
На Прудове Дрини валовитој,
С њиме иде паша Али-паша,
А за пашом сва остало војска.
Али-паша Меха сјетоваше:
„О јолдашу, Оругцићу Мехо,
Српска војска Дрину воду пређе,
И пред војском српске поглавице:
Прво јесте Лазаревић Луко,

10

Који Шапцем комендира градом,
 А на Луку турске мајке туже,
 Млого их је стари јев'јелио;
 А друго је српска поглавица
 Цинџар Јанко од Орида града,
 Који кавге по свијету тражи,
 Бе је кавга да се онђе нађе;
 А треће је српска поглавица
 Из Ноћаја Чупићу Стојане,
 Који није пријатељ Турцима;
 Четврто је српска поглавица
 Из Поцерја Поцерац Милошу,
 У кога је сабља Кулинова,
 Турцима је паше на срамоту,
 Бога трче, сабљом Турке с'јече,
 Не стиди се цара ни везира. —
 Оди мудро, не погини лудо,
 Сачувай се од душманске руке,
 А од Срба, турског душманина,
 Јер ти јеси Бијељини глава,
 А нијеси самој Бијељини,
 Већ си глава над по Босне славне!“
 Ал, бесједи Оругчићу Мехо:
 „Не будали, пашо Али-пашо!
 Ево има три године дана
 Откако је Кулин погинуо
 У Мишару, пољу широкоме,
 Сабља му се јесте огласила
 У некаква Поцерица Милоша,
 И ја одим и чету проводим,
 Куд гоћ идем за Милоша питам;
 Волио б' се с њиме једесити
 Нег' царево благо задобити:
 Да покајем Кулин-капетана,
 Да повратим сабљу Кулинову;
 Ако буде Милош прешо Дрину,
 Милоша ћу на мејдан зазвати,
 С њиме ћу се данас огледати,

20

30

40

50

Макар своју изгубио главу!"

Истом они у ријечи били,
Српске страже припазише Турке,
Отрчаше у логор, казаше 60
Под шаторе Лазаревић-Луки.
А кад чуо Лазаревић Луко,
Хитро скочи у шатору своме,
Пак припаса свијетло оружје;
Уста Луко, пође по логору,
Стаде дизат пјешце и коњике,
Пјешацима 'вако говораше:
„Србљи пјешци, браћо моја драга,
Притејките за ноге опанке,
Гарабиље пушке потпрашујте,
Па у равно поље излазите:
Силни Турици у поље дођоше,
Ваља, браћо, дочекати Турке
На шарене пушке гарабиље". 70

Кад пјешаци Луку саслушаше,
Сви притејку за ноге опанке,
Гарабиље пушке потпрашују,
На алаје у поље излазе;
Шарке пушке по средини носе,
А на Турке попријеко гледе 80
Као вуци на б'јеле јагањце.

Коњицима Луко говораше:
„Коњаници, моја браћо драга,
Ко је коњик, коње опремајте,
Сабље паш'те, колане притеј'те,
Па у равно поље излазите:
Силни Турици у поље дођоше,
Ваља, браћо, дочекати Турке,

По равну се пољу поћерати,
На св'јетлу се сабљу огледати;
Срамота је побјећ са мејдана!"

90

Од коњика најпре Милош чуо,
Па припаса свијетло оружје
А долеће до коња Ђогата,
До Ђогата ока шаренога,
Притеје му четири колана
А и пету ибришим-тканицу;
Када Милош Ђогу колан стеже,
Ту се Ђогат боју осјетио,
Па првијем закопа ногама,

100

Ногам' копа, а ушима стриже,
Милошу се живо срце смије;
Види Милош на коњу Ђогату
Бе ће тај дан мејдан отворити,
Након себе спомен оставити.

Друго чуо јунак од коњика
Чупић Стојан из села Ноћаја;
Скочи Чупић у шатору своме
И припаса свијетло оружје,

110

Па долеће до коња дората,
Који ваља кутије дуката,
А Чупића стоји без динара,
Јера га је Чупић задобио
Од Турчина Пејза Мехмед-аге,
Па га јаше Турком на срамоту;
Притеје му четири колана
А и пету ибришим-тканицу.

Треће чуо Богићевић Анта
Од Лознице, од бијела града;
Скочи Анта у шатору своме

120

И припаса свијетло оружје,
Па долеће до коња мркова,
Притеје му четири колана
А и пету свилену тканицу. —

Узде вргли, а на коње сјели.

- Луко силну искупљаше војску,
Искупљаше пјешце и коњике,
А војводе војске очекују.
Под Милошем смиром ћогат неће,
Већ Милоша забољела рука   130
Устежући виловна ћогата;
Кад с' Милошу веће додијало,
Он с' обазре на оба рамена,
'Вако рече двије-три ријечи:
„Браћо моја, пјешци и коњици,
Ви хајдете како ви можете,
А ја одо како ћогат хоће:
Богат ми је боја пожељео,
Моја десна засилила рука,
Рада се је с Турцима играти,   140
При појасу сабља ожедњела,
Пожељела крви од јунака:
Ја отидо да сабљу напојим,
Да напојим крви од Турака".
То изрече Потерац Милошу,
А ћогату попусти дизгене;
Тад се слеже ћогат преко поља,
А за њиме Чупић на дорату,
Доро ћогу не да одмакнути,
На сапи му главу наслонио;   150
За Чупићем Богићевић Анта
На мркову коњу виловноме,
Мрков не да дору одмакнути,
На сапи му главу наслонио.
Три војводе једно одоше,
Боже мили, срца слободнога,
Помислише на старе јунаке
Како ваља мријет на мејдану;
Њих тројица пред двадесет хиљада,
И далеко сусретоше Турке!   160

'Вако с Түрци кавгу заметнуше:
 Њих тројица три пушке бацише,
 Од Түрака двадесет хиљад пуче;
 Војводама бог и срећа даде,
 Ниједна им ране не зададе;
 Ал' војводе старе мејданције
 Више пушак' метати не шћеше,
 Већ трготе сабље од појаса,
 Сташе збијат Түрке у буљуке.
 А заосто Лазаревић Луко,
 Па се Луко пред логором креће
 Преко поља кано и планина.

170

Далек' бјеше Оругчићу Мехо,
 Далек' бјеше пред својом ордијом,
 На ћогату, коњу виловноме;
 Под њиме се ћогат помамио,
 Преко себе б'јелу пјену баца;
 Түрчин носи сабљу у зубима,
 Па се српској прикучује војсци;
 Да се Түрчин Срба докопао,
 Не би ни он главе изнесао,
 Ал' би доста јада починио
 И српскијех мајки уцв'јелио.
 Опази га Поцерац Милошу,
 Па говори Анти и Стојану:
 „Чујеш, брате, Анто и Стојане,
 Вас двојица Түрке узбијајте,
 Сад ће вама наша браћа доћи,
 Виђећете јада од Түрака —
 А ја одо на коњу ћогату
 Да повратим ону потурицу,
 Да нам каква квара не учини,
 Да србињске мајке не уцв'јели;
 Свака мајка рада виђет сина“.

180

190

- То изрече Поцерац Милошу,
 Трже сабљу у десницу руку,
 Лако пође, па Меха престижије,
 Па са сабљом њега повраћаше
 И овако њему говораше:
 „Стан’, Турчине, куд си насрнуо? 200
 Видиш, море, да си погинуо!“
 Ал’ се Турчин не да повратити;
 По равну се пољу поћераше,
 На чарку се збиља ишћераше.
 Двије војске стале те гледале
 Бе с’ јунаци по мејдану гоне,
 Па се ћешто из пушака туку,
 Један другом ране не задаје
 (Двије војске стоје те гледају
 Кој’ ће коме очи преварити); 210
 А кад мале пушке поизбаце,
 Обојица коње зауставе,
 Пушке пуне, са коња говоре,
 Један другом љуте јаде даје.
 ’Вако рече Оругцићу Мехо:
 „Море, влаше, из које си на’је?
 Како ли се зовеш по имену?
 Имадеш ли остарјелу мајку?
 Јеси ли се, море, оженио?
 Постаће ти мајка кукавица, 220
 Остаће ти љуба ѡдовица, —
 С киме си се данас поћерао!“
 Бесједи му Поцерац Милошу:
 „Што ме питаш, море, потурицо?
 Ја имена свога крити нећу:
 Ја сам с врха Шабачке нахије,
 Из Поцерја Поцерац Милошу,
 Код кога је сабља Кулинова;
 Стара ме се нагледала мајка,
 Младога ме мајка оженила, 230
 Вјерне сам се љубе наљубио,
 Турских сам се глава насјекао —

Свом сам срцу жељу испунио,
 Већ не жалим свијет пром'јенити.
 Веће, море, млада потурицо,
 Ти окле си, из кога ли града?
 Како ли се зовеш по имену?
 Је ли тебе у животу мајка?
 Да се ниси скоро оженио?
 Постаће ти мајка кукавица,
 Остаће ту љуба нељубљена, —
 С киме си се данас поћерао!“
 Бесједи му Оругџићу Мехо:
 „Ни ја, влаше, имена не кријем;
 Ја сам, море, испред Бијељине,
 По имену Оругџићу Мехо,
 Којино сам Бијељини глава,
 Панцирлија над по Босне глава.
 Ево има три године дана,
 Откако је Кулин погинуо
 У Мишару, пољу широкоме;
 Сабља му се јесте огласила
 У некаква Поцерца Милоша,
 И ја ходим, и чету проводим,
 Куд гођ идем, за Милоша питам,
 Волио б' се с њиме једесити
 Нег' царево благо задобити:
 Да покајем Кулин-капетана,
 И повратим сабљу Кулинову.
 Ала, ала, милом богу вала!
 Ето, влаше, сад се једесисмо
 У по поља св'јету на видику,
 Сад ћемо се, море, огледати!“
 Кад то чуо Поцерац Милошу,
 Главом ману, зубима шкргутну:
 „Ти си, Мехо, ј.. у ми ти нену!
 За ме питаш, а ја тебе тражим;
 Жена био тко ти побјегао!“

240

250

260

- Намјери се ћетић на ћетића,
Па насусрет коње потекоше. 270
 Трже Милош сабљу у десницу;
 Ђаше Милош дочекати Меха
 На десницу и на оштру сабљу,
 Нека виде војске обадвије
 Како ћетић од Србије с'јече.
 А кад виђе Оругцићу Мехо,
 Препаде се, да га бог үбије,
 Надалеко свог коња устави,
 Па потрже двије пушке мале,
 Нанишани обје на Милоша, 280
 Обадв'јема живу ватру даде,
 Обје пукле, остануће пусте;
 Ал' Милошу бог и срећа даде
 Ниједна му ране не зададе.
 А кад виђе Оругцићу Мехо
 Бе остале Милош на ђогату,
 Препаде се, срамота га било,
 Па он од стра' обје пушке баци,
 Даде плећа бјежат у ордију.
 Њега ћера Поцерац Милошу 290
 На ђогату коњу виловноме:
 „Стани, море, Оругцићу Мехо,
 Обазри се да се огледамо,
 Срамота је бјежат са мејдана;
 Није шала — двије војске гледе!“
 Ал' се Турчин не см'је обазрети,
 Веће бјежи с главом без обзира.
 Злу се Милош послу домислио:
 Он потеже пушку кубурлију,
 Пушици Милош живу ватру даде. 300
 Пуче пушка, запјева Милошу,
 Оругцићу на жалост одјекну:
 Враг догоди те Меха погоди.
 Поче Мехо дремат на ђогату,
 А Милош му стаде говорити:
 „Море, Мехо, је л' ти мало пића?“

Млогога сам тако напојио,
Па кад заспи, више се не диже!"
Ману Милош сабљом и десницом,
Према себе ѡдарио Меха
На довату по бијелу врату,
Уједном му одсијече главу.

310

Кад погибе Оругцићу Мехо,
Остали се препадоше Турци:
Од све војске погибе им глава.
Онда Србљи углас повикаше,
А на Турке сложно ѡдарише.
Да се коме стати нагледати
Како српске сабље сијевају,
Мртве турске главе зијевају.
Ту не оста Србин у дружини
Који Турске главе не одс'јече.
Од Србаља мало тко погибе,
Од Турака мало тко утече;
Изгибоше турске поглавице:
Погибе им хоџа из Стамбола,
Који благе р'јечи говораше,
Ког је царе био опремио
Да по земљи благе збори р'јечи
Не би л' како земљу умирио,
С њим погибе дван'ест поглавара;
Утече им паша Али-паша,
Утече им шеру Бијељини.

320

330

Весели се, под Цером Поцерје,
Којено си гн'јездо соколово!
Кад Србину буде за невољу,
У тебе се по соко излеже,
Те Србину буде у помоћи.
Весели се, Милошева мајко!
Ти која си Милоша родила!

340

Весели се, Поцерац Милошу,
Десна ти се посветила рука,
Која знаде погубити Меха,
Свим Турцима раброг поглавара,
А Србима свима душманина!
Весели се, Поцерац Милошу,
Дugo ти се име спомињало,
Докле текло сунца и мјесеца!

ЛУКО ЛАЗАРЕВИЋ И ПЕЈЗО

Луко Лазаревић је један од најзначајнијих српских писаца у првој половини XIX века. Његови радови су углавном поетски, али и прозаички. Једна од његових најпознатијих песама је „Луко Лазаревић и Пејзо“. Ако смо користили термин „импровизација“, то би овој песми било у потпуности прилагодено, иако је она написана у писаном језику. Песма је веома интересантна по свом садржају и стилу. У њој је приказан јасан разлика између свакодневног живота и његовог утицаја на људе. Овој песми је била веома популарна и уврштена је у свакодневни живот српских људи. Њен садржај је био свакодневан, али је још веома интересантан због његовог стила и садржаја.

Ову песму Вук Карадић је објавио два пута — а) Липиска III, 1823, стр. 370, и б) Беч IV, 1862, стр. 259. Оба пута под истим насловом: Луко Лазаревић и Пејзо.

Још ни зоре ни бијела дана
Али-паша Дрини води доће,
Доће паша и доведу војску,
Поред Дрине разапе шаторе,
Па се паша покрај Дрине шеће,
А титра се златним бузданом
Ко ћевојка зеленом јабуком,
У балчак се сабљи покуцкује,
А на Мачву попријеко гледи,
Па се паша и сам разговара:
„Док ми војска из дубљине доће,
Дрину воду пребродићу ладну,
Прегазићу сву богату Мачву,
Китог проћи и у Шабац доћи,
У дворове Лазаревић-Луке,
Хоћу њему назват добро јутро, —
Ал' у зб' час по ме, али по њга,
По једнога добра бити неће!“

10

То говори паша Али-паша,

То говори, ал' бога не моли,
 Веће мисли тако да уради.
 Ал' бесједи Пејзо Мехмед-ага:
 „Господине, пашо Али-пашо,
 Ев' у нашој Босни каменитој
 Има, пашо, тридест капетана,
 И имаде седам паша малих
 И велики паша учтуглија;
 У свакога има по ћевојка,
 У ког шћерца, у ког мила сеја,
 Рад је сваки да ми је поклони,
 Сваки жели да ме зетом зовне;
 Ал' сам богу јемин учинио
 Да с' Турској оженити нећу,
 Него ћу се оженити влахињом
 Из Поцерја главитом ћевојком,
 Којано је б'јела и румена,
 Која пије вино и ракију;
 Та њом ћу се јунак оженити,
 Влахињу ћу младу обљубити
 На срамоту Лазаревић-Луки
 И Чупићу, који Дрине чува!
 Веће, пашо, драги господине,
 Дај ти мене до два поглавара:
 Прво дај ми Осман-барјактара,
 Друго дај ми Тузлу капетана,
 И дај мене три хиљаде Турак'
 На хатима, а под миздракцима,
 Да ја пређем преко воде Дрине,
 Да прегазим сву богату Мачву,
 Да осванем у Поцерју славном,
 Да поробим села испод Цера,
 Да запалим цркву Петковицу,
 Па ћ' оданде удрити низ Тавнаву,
 Тавнаву ћу попалит до Саве,
 Уза Саву у Шабац ћу доћи;
 А ти хајде Шапцу бијеломе,
 Онђе мене хоћеш дочекати,

20

30

40

50

Онђе с', пашо, састати хоћемо!"

Кад то чуо паша Али-паша,
То је паша једва дочекао,
Па му даде до два поглавара:
Једно, прво, Осман-барјактара,
Друго даде Тузлу капетана,
Изабра му три хиљаде Турак'
На хатима, а под миздракцима,
Па овако Пејзи говораше:
„Пођи збогом, Пејзо Мехмед-ага!
Попалите села испод Цера,
Све мушкиње под мач ударите,
А женскиње под робље довед'те;
Док ми војска из дубине дође,
И ја хоћу Дрину пребродити,
Мачву прећи и сву поробити,
Китог проћи и у Шабац доћи:
Онђе, Пејзо, да се састанемо!"

60

70

Одатле се Пејзо подигао,
У по ноћи Дрину пребродио;
И ту Пејзи бог и срећа даде,
Српска њега не привиђе стража.
Оста паша Дрине чувајући,
Оде Пејзо у Поцерје славно.
Кад се д'јели срећа и несрећа,
Тавна ноћа од бијела дана,
У Поцерју освануше Турци
Код бијеле цркве Петковице,
Петковицу опколише Турци,
Игумана старца затекоше,
Три му ћака млада посјекоше,
А тројица у гор' утекоше;
Игумана жива уватише,
Намастирско благо покупише.

80

90

Како Түрци добро задобише,
Више Түрци у села не шћеше;
Игуману руке савезаше,
Па га түку перним бүзданом,
Пјешке ъєга поред коња гоне;
Па се Түрци паши повратише.

Кличе вила прије јарког сунца
Саврх Џера, високе планине,
Дозивати српскоме логору, 100
Украј Дрине шаницу Бадовинцу,
Из логора зове поглаваре:
Прво зове Лазаревић-Луку,
Друго зове Чупића Стојана:
„Жље заспали, српске поглавице,
Жље заспали, зао сан үснили!
Тешко су вас преварили Түрци,
Петковицу поробили цркву,
Исајију старца уватили,
Бијеле му савезали руке,
Намастирско одузели благо, 110
Три су њему ћака погубили,
А тројица у гору утекла.
Ви спавате, за то и не знate!
Је ли вама од бога гријота,
А од људи покор и срамота?
Бе је ваша вала и јунаштво?
Што чините, јер се не бијете?“

Кад то чуо Лазаревић Луко,
Он се пљесну руком по колену, 120
Скерлет-чоха пуче на колену,
Па се скочи, припаса оружје,
И повика Чупића Стојана:
„А на ноге, Чупићу Стојане,
Тешко су нас преварили Түрци:

Мачву прешли, очли у Поцерје,
 Петковицу поробили цркву
 Исаја заробили старца,
 А још може више јада бити;
 Већ мој брате, Чупићу Стојане,
 Ти припаши свијетло оружје,
 Па ти узми војске понајвише,
 Па се спусти покрај воде Дрине,
 Тврде страже покрај воде врзи,
 Да не може тица пролећети,
 Акамоли татар прокасати
 И од Босне књигу пронијети:
 Бојати се Осман-капетана
 Из Градачца, из бијела града,
 Да богате не пороби Мачве;
 Па кад дођеш шеру Парашници,
 Ти поздрави Зека буљубашу,
 Нек' устане Зеко буљубаша
 И нек' крене голаће јунаке,
 Поред Батра воде нек постави
 Тврде страже, све једну до друге!"

130

140

Чупић скочи, припаса оружје,
 Узе Чупић понајвише војске,
 Па се спусти покрај воде Дрине,
 Тврде страже на бродове баци.
 Када дође шеру Парашници,
 Он поздрави Зека буљубашу;
 Уста Зеко и голаће крену,
 Тврде страже покрај Батра баци.
 Да какви су голаћи јунаци!
 Убили би под облаком ждrala,
 Акамоли на зељи јунака!
 Како би их Осман преварио?

150

А кад страже тврде поставише,

- Стаде Луко пребијати војску: 160
 Узе себе четр'ест коњика
 И стотину младијех пјешака,
 И поведе Бакал-Милосава,
 И поведе Марка из Штитара:
 Милосава води ради дике,
 Ради дике и рад разговора,
 А Штитарца Марка рад јунаштва;
 И поведе Глувица Михаила,
 Који с'јече мачем без разлога,
 И поведе Гркињића Борђа, 170
 Когано је на сабљу отео
 Од Турака из ропства турскога
 И држи га као свога сина,
 Који Луку свлачи и облачи
 И свиленим опасује пасом.
 Пође с њиме четр'ест коњика
 И стотина младијех пјешака;
 Оде Луко уз ту воду Дрину,
 Да обиђе шанац у Љешници
 И у шанцу свога брата Буру, 180
 Свога брата Буру капетана,
 Да га млада не преваре Турци,
 А кад Луко Новом Селу био,
 Бе су Турци Дрину прегазили:
 Још се Турци повратили нису;
 Куд су Турци Мачву прегазили,
 На плочама траву однијели,
 Стаде ука Луке око пута.
- Јоште Луко пута истражује,
 А Турци се пољем помолише, 190
 Савезана игумана воде;
 Није шала, три хиљаде Турак',
 А у Луке четр'ест коњика
 И стотина Србина пјешака!
 Кад је Луко опазио Турке,

Препаде се Лазаревић Луко:
 „Мили бого, та што ћу тијако?!
 На злу ти се мјесту затекосмо,
 У равноме пољу широкоме,
 Бе не има ни трна ни грма! 200
 Нас је мало, а млого Турака:
 Да с' бијемо, разбит не можемо,
 Да бјежимо, утећ не можемо;
 Шуме нема да се заклонимо,
 Већ можемо лудо изгинути.
 Веће, браћо, стотина пјешака,
 Сваки своју пушку потпрашите,
 Покријте се по зеленој трави,
 Па пушака метати немојте,
 Нека за вас Тури и не знаду; 210
 Ми коњици одосмо пред Турке,
 Па ће Турци на нас ударити,
 Ми с' пред њима измаћи хоћемо,
 К вами ћемо Турке напустити;
 Ви гледајте сваки по једнога,
 Па на Турке огањ оборите,
 Са пламеном Турке забуните,
 А ми ћемо сабље повадити
 И у Турке јуриш учинити:
 Не би л' како Турке забунили,
 Не би л' старца од Турак' отели". 220
 Тако Луко Србље сјетовао.

Пјешаци се по трави покрише,
 Оде Луко су четр'ест друга,
 Коња лјути, а пред Турке иде.
 Како Турци опазише Луку,
 Одмах Турци Луку познадоше,
 Па говори Пејзо Мехмед-ага:
 „Ти си, курво, Лазаревић-Луко!
 Што сам ћео, то сам јдесио,
 С тобом ћу се, курво, огледати!" 230

Трже Түрчин сабљу димишћију,
Трже сабљу у лијеву руку;*
Али Луко Пејзе не познаје,
Него мисли да је Али-паша,
Па се њему јуначки јављаše:

„Ја сам, курво, пашо Али-пашо!
Жена био, ко ти побјегао!“

Трже Луко сабљу у десницу,
Један другом добра коња пусти;
Доиста се ударити ћаху,
Ал' Србини не дадоше Луки,
Већ с' утјече један пред другога,
Да Србима Луко не погине,
Србима је жао поглавара;
Утече се Бакал Милосаве
На јагрзу коњу високоме,
Па говори Лазаревић-Луки:

„Побратиме, Лазаревић-Луко,
Ја ћу за те на мејдан изићи,
Ти ћеш мене прије покајати“. 250

Трже Бакал сабљу у десницу,
Па полеће Пејзи Мехмед-аги,
Ал' тек што се коњи сусретоше,
А јунаци да с' сабљам' ударе,
А Бакала срећа изневјери:
Под Бакалом јагрз посрнуо,
Паде Бакал пред коња у траву,
Бакал паде, а Пејзо допаде
Да Бакалу одсијече главу; 260
Ал' се Бакал и пјешице брани
Бритком сабљом и десницом руком,—
Бјежи Бакал около јагрза.

Када виђе Лазаревић Луко

* Кажу да је Пејзо био шуваклија.

(Вукова примедба)

Бе ће Турчин посјећи Бакала,
 Скиде Луко пушку крцалинку,
 Којано је обљевена златом
 Од јалмана до горњег нишана,
 На којој је тридест белензука
 Све од чиста жеженога злата,
 Паразлама од тридесет дуката;
 На којој је до дванаест слова,
 Свако слово у крв' окаљено,
 На јуначко тело нам'јењено, —
 Она бије сваку амајлију;
 Па је Луко онда говорио:
 „Та не бој се, брате Милосаве,
 Тај те Турчин ље погубит неће,
 Нит' ће виђет буле ни матере!“

Крцалинки живу ватру даде,
 Пуче шара, пуста остат неће,
 Те погоди Пејзу Мехмед-агу,
 Погоди га под грло бијело,
 Закла Пејзу као јагње б'јело;
 Пејзо паде са коња у траву,
 Ал' долеће Осман барјактару
 С голом сабљом у десници руци
 Да Бакалу одсијече главу,
 Па му не да јагрза үзјати:

Бакал бјежи око коња свога,
 Па се Бакал и пјешице брани.
 Ал' би њега Турчин погубио,
 У Бакала вјерна слуга бјеше,
 Павлић момче из града Мостара,
 Когано је Бакал одранио
 Уз колјено кô рођеног сина
 Зарад бога и заради душе,
 Павлић собом заклоња Бакала,
 Заклоња га собом и вранчићем;

Младо д'јете, одвише слободно,
 Трже Павлић двије пушке мале,
 У Османа обје окренуо:

270

280

290

300

„Стан', Турчине, куд си насрнуо?
 Нећеш згубит мога господара
 Док је моје на рамена главе!“
 Обје пукле, Османа згодиле,
 Синцирли га зрна ѡдарила,
 У Осману срце истргала.

- Кад падоше двије поглавице, 310
 Онда Турци натраг устегнуше;
 У то доба Бакал Милосаве
 Узја коња, па поћера Турке,
 Ал' повика Тузла капетане:
 „Јао, Турци, моји јењичари,
 Нема Лука већ четр'ест друга,
 А нас има три хиљаде равно,
 Ето јако што се од нас ради!
 Јалах, кардаш, јуриш на душмана!“
 Тад се Турци опет повратише,
 На коњике српске јуриш чине, 320
 Србљи сташе пред њима бјегати:
 Та не бјеже да Турцим' утеку,
 Веће маме Турке на пјешаке.
 А кад Србљи Турке домамише,
 Намах пуче од стотине Срба,
 Намах пуче стотина пушака,
 Мртвих паде стотина Турака,
 Погибе им Тузла капетане;
 А Србињи онда јуришише,
 Турци сложно огањ оборише, 330
 Под Штитарцем убише ћогата,
 Под Борђијом убише дората —
 Ево Борђа пјешице измаче,
 А Штитарца ћогат притиснуо;
 На Штитарца Турци долећеше,
 Лежећива да га посијеку.
 Јадан Марко лежећи се брани:
 Бритком сабљом и лежећи маше,

- Око себе рашћерује Турке.
Доиста би Марко погинуо, 340
Ал' опази Глувац Михаило
Бе су Марка забунили Турци,
Трже мача Глувац Михаило,
Па кроз Турке јуриш учинио:
Док до Марка путе просијече,
Седамнаест Турак' посијече;
С друге стране Пушкибрк Остоја:
Док Остоја путе просијече,
Десет турски глава одсијече;
Те Штитарца с коњем опростише. 350
Кад се Марко ногу докопао,
Кано соко крила на планини,
Па поћера Турке на алаје, —
Све разбише Турке на алаје,
Даше Турци плећа, побјегоше,
А на Дрину воду нагазише,
Одведоше Исајју старца.
Од Турака млого и утече,
А млого их и онђе остаде;
Седамнаест погибе Србина, — 360
Оста мејдан Лазаревић-Луке.

- Како Турци Дрину пребродише,
Али-паша далеко их виђе,
Мало ближе пред њих истрчао:
„Јала, кардаш, како ј' у Србији?“
Турци њему невесело веле:
„Али-пашо, сиња кукавицо,
Никако је у Србиј' по Турке!
Колико смо тебе говорили
Да не шаљеш војске преко Мачве! 370
Та ће ти је Пејзо Мехмед-ага,
И ће ти је Осман барјактару,
И ће ти је Тузла капетане,
Које Босна никда стећи неће?

Погуби их Лазаревић Луко
 Су својијех четр'ест коњика!
 Још да бјеше Чупићу Стојане,
 Не би тебе гласник Дрине прешо,
 Нит' би имо ко глас донијети
 Да ти каже каконо је било".

380

Откако је свијет постануо
 Није Србин Турке дочекао,
 Мало Срба а много Турака,
 Разма тада Лазаревић Луко
 Што дочека Турке код Новога,
 И погуби Пејзу Мехмед-агу
 О Крстову дану јесењему.
 Ова пјесма свима Србињима,
 Од мен' пјесма, а од бога здравље!

ХВАЛА ЧУПИЋЕВА

Слава Господу Нашему Јесу Христу
И Светим апостолим Петру и Павлу
И свим светитељима и светим маченицима
И свим светим људима и свим мъжима

Слава је свима који живе
Слава је свима који умре
Слава Јовану и Петру Чупићу
Рату је тада донесен је души
Да ће један Чупић да је његов
И једини Јован Чупић је
Слава Крсту Јеванђелју
Ова пјесма је из Србије
Слаткија је она, а је била највећа

Вук Каракић је ову песму објавио два пута —
а) Липиска III, 1823, стр. 385: Вала Чупићева, и
б) Беч IV, 1862, стр. 287: Хвала Чупићева.

Митровић је био чудесан љубавник и
имао је велики утицај на свакога ко га је
познавао. Једнога дана, када је
посетио једну српску село, је
уочио да је у једном селу веома
добротворан и љубаван. А
у другом, једном селу, је
очекивао да ће се уочити да је
тамо је уважаван и поштован.
Само је уочио да је у једном селу
које је удаљено од свих других, као
да је удаљено и од света.

70

Често књиге земљу прелазише
Од Тополе, села поносита,
Од онога Петровића Борђа,
Од Борђије, од Србије главе,
На господу и на војеводе,
На кнезове и на буљубаше:
„Весел'те се, ћецо Србадијо!
Амо Турке јесам поб'једио
На нашему шанцу Делиграду
Разбио сам царску султанију;
Ал су Турци брижни и срдити,
Отишли су земљи по ћенару,
Невјерници јесу свагда Турци,
Чувајте се од Босне поносне,
Отуда ће Турци ударити,
Чувајте се, да вас не преваре!“

10

Прву књигу Шапцу граду послало:
„Попе Луко, моја десна руко,
Добро чувај Посавине славне,

Посавине и Тавнаве, Луко,
 Да ми Түрци роба не одведу —
 За роба ћу тебе погубити!“
 Другу пише те у Јадар шаље,
 У Лозницу Богићевић-Анти:
 „Војеводо, Богићевић-Анто,
 Учувай се од града Зворника,
 Да тебека Турци не преваре;
 Добро чувај Лознице и Јадра,
 А од Јадра не пусти робиње —
 За роба ћу тебе погубити“. 30

Трећу пише, у Поцерје шаље,
 Свом посинку Поцерцу Милошу:
 „Мој посинко, Поцерац-Милошу,
 Добро чувај Цера и Љешнице,
 Да тебека Турци не преваре,
 Из Поцерја роба да не воде —
 За роба ћу тебе погубити“. 40
 Књигу пише, те је шаље Борђе
 Ев' Чупићу, змају из Ноћаја:
 „Ој Чупићу, змају из Ноћаја,
 Извуци се, море, иза бара,
 Па се свагда украй Дрине нађи;
 Добро чувај Мачве и Подриња,
 Да тебека Турци не преваре,
 Да из Мачве роба не одведу —
 За роба ћу тебе погубити“. 50

Г Кад Чупићу ситна књига дође,
 Учи књигу Чупићу Стојане,
 Другу Стојан на колену пише,
 Те је шаље у село Тополу,
 А на руке Петровићу Борђу:
 „Ој ти Борђе, од Србије главо,
 Ја с' не бојим цара силенога, —
 Пуст' их на ме ако су ти тешки!
 Турци на ме ћударит не смију,

Док ј' у мене мојих капетана
 И момака, лава одбранијех,
 Кој' б' на ватру живу ударили:
 Док ј' у мене првог капетана,
 Капетана побратима Луке, 60
 Он с' не боји једнога везира;
 Па док ми је другог капетана,
 Капетана Ковић-Мијаила,
 Он с' не боји другога везира;
 Па док ми је трећег капетана,
 Да од Арине Бјелић-Игњатија,
 Он с' не боји трећега везира;
 Па док ми је Срдана Илије,
 Кој' с малијем боја бити неће
 Веће жели да на трумпу удри, 70
 Он с' не боји четвртог везира;
 Па док ми је голог сина Зеке,
 Голог сина Зеке капетана,
 И његових голаћа јунака,
 Он с' не боји петога везира;
 Па док ми је слугу одбранијех,
 Одбранијех, лава избранијех,
 Кој' на ватру смију ударити:
 Та док ми је Сићића Маринка,
 И док ми је Шуманца Васиља, 80
 Па док ми је Латковић-Јована,
 И док ми је Нинковић-Јовице,
 Па док ми је Кара-Мијаила,
 Ето Кара из луга Китога,
 И док ми је Шиша Мијаила,
 И док ми је Борђе с Бјелотића,
 Па док ми је Гацуљић-Стјепана,
 Он без кавге ручати не може,
 И док ми је Качкина Стевана,
 И док ми је лава одранога 90
 Кога гојим у двору мојему
 Од Сријема писара Андрије;
 Па док ми је мог коња дората,

И док ми је сабље мацаркиње,
Ја б' на цара јунак ударио,
Лави би му чадор бастисали;
Бога молим да ударе Турци!"

Оде књига Петровићу Борђу,
Учи књигу Петровићу Борђе,
И то Борђу врло мило било,
Од милине на ноге скочио,
И 'вако је Борђе говорио:
„Вала, синко, Чупићу Стојане!
Нисам знао што под скутом држим:
Кад без мене можеш војевати,
Сад ја, синко, могу почивати;
Да би тако, Стоко, и не било,
Доста мене што говориш рабро!"

100

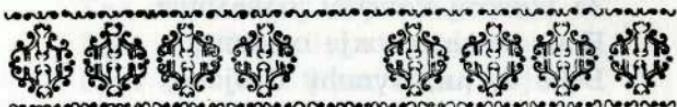

БЈЕЛИЋ ИГЊАТИЈЕ

Вук Бјелић Игњатије
богат српски пјевач и композитор

Следи текст најпознатије песме
Бјелића Игњатија, коју је компоновао
и пјевач Јован Јовановић Змај.
Песму је Вук Карадић објавио
у првом броју часописа „Србина“
и под њом имао ову ноту. Алијако
као сваког другог пјевача, Бјелић
се и даље уважава као композитор,
а не само као пјевач. Све је то заслуга
доброг музичког стваралачког рада.

Ову песму Вук Карадић је објавио само једном
— Беч IV, 1862, стр. 273: Бјелић Игњатије.

Учитец Учитец у некој је на
Србима био када је њих је се
што је уз тоје да се се
важио да је већ већи први
и највећи од свих, тако да је
желела да учини га да је
и око њега уједиши. Иако је је
и чинио, било је још већи
да и уз тоје да се се
треба да се се

Протужио Бјелић Игњатије
Уз колено славном господару,
Господару Чупићу Стојану:
„Господару, Чупићу Стојане,
Ево има шест година дана
Како тебе дворим, господару,
Боље т' служим него баба мога,
А одсад те ја служити нећу:
Ви с Турцима мира учините,
Једни другим вјеру задајете,
Ви Србиње своје позајтите,
Не дате им ићи у Турчију
Ни Турака бити ни робити;
У Турчина тврде вјере нема,
Све нас Турци на вјери харају.
Јуче су нам жалост учинили,
Ев' Шуманца Мићу погубили,
Уцв'јелили и оца и мајку,
И украдли коња испод мене,
И на коњу одн'јели оружје,
Мноме јесу учинили спрдњу:

10

20

За живота коња м' одведоше,
 И од мене оружје однеше.
 Веће чу ли, Чупићу Стојане,
 Дај ти мене, ако бога знадеш,
 Да ја идем у земљу Турскују
 Не би л' своју покајô срамоту.
 Ако ли ми ти то дати нећеш,
 Вјера моја тако ми помогла,
 Нећу служит тебе, господару,
 Ни ћу служит цара ни ћесара,
 Већ ћу узет пушку по средини,
 Па ћу одбећ гори у хајдуке
 Не би л' своју покајô срамоту
 Ил' не би ли изгубио главу;
 Под срамотом овом остат нећу!"

30

ГАл' бесједи Чупићу Стојане:
 „Буљубаша, Бјелић-Игњатије,
 Да не чиним мира са Турцима,
 Нит' да држим вјере у Турцима:
 Купи друштво по богатој Мачви,
 Па ти иди те покајô срамоту;
 Ходи мудро, не погини лудо,
 И по Мачви избирај дружину,
 Не остави Чоњаге Живана!
 А кад друштво покупиш од Мачве,
 Ти позови новога бимбашу,
 Та новога Катић-Симеуна,
 Нек покупи своје Прекодринце,
 Који знаду стазе преко Дрине,
 Па ако ћеш мене послушати,
 Не остави голог сина Зеке,
 Голог сина Зеке буљубаше:
 Зеко знаде по Босни каменој
 Бе се може добит, ће л' изгубит,
 На багазу ће дочекати.
 А кад, Игњо, друштво сакупите,

40

50

Тад сви Зеку у образ љубите,
Нек вам Зеко буде старјешина,
Што го ћ рече Зеко, послушајте!"

60

Кад то чуо Бјелић Игњатије,
Капу скиде, на земљу је баца,
Па Чупића у руку пољуби,
Ниже руке у четири скута
И пред Стоком у земљицу чарну;
Па му 'вако Бјелић бесједи:
„О вала ти, слатки господару,
На твом дару, на слаткој бесједи!"
Узе Бјелић шару за средину,
Па он зађе по богатој Мачви,
Те накупи двадесет Мачвана
И пред њима Чоњагу Живана,
Оде с друштвом Дрини на обалу,
Па он пише књигу на колену,
Те је шаље новоме бимбashi:
„Господару, Катић-Симеуне,
Да си брзо к мени води Дрини,
Доведи ми неколико друга,
Да идемо у земљу Турсију
Да срамоту моју покајемо,
Данас моју, ја ћу сјутра твоју!"

70

80

Кад то чуо Катић Симеуне,
Хитро скочи, припаса оружје,
Па накупи двадест Прекодринац',
И поведе Прекодринца Раду,
Радивоја, старога курјака,
Који добро пушком бити знаде,
Коме пушка назалуд не пуца;
Води друштво Бјелић Игњатија.
А кад Игњат Симу опазио,
Пред њим скочи на ноге лагане,

90

Руке руче, у лица се љубе,
 Па једно друштво саставише,
 Све се друштво редом изљубило,
 Нерођена браћа кô рођена.
 Ту се њима мало учинило,
 Већ сају шаљу Парашници,
 Голом сину Зеки буљубаши:
 „Да наш брате, Зеко буљубаша,
 Да си брзо Дрини валовитој, 100
 И поведи голаћа јунака,
 Да идемо у земљу Турхију
 Да срамоту нашу покајемо
 И Шуманца Мићу осветимо!“
 Саја је Зеку застанула
 У меани, ће он пије вино.
 Када Зеки таки хабер дође,
 Тога Зеко једва дочекао,
 Па потеже пушку од појаса,
 Својој пушци живу ватру даде. 110
 Кад Зекина пуче пушка мала,
 Аваз оде по свој Парашници,
 Сви голаћи пушку познадоше
 Да је пушка Зеке буљубаше,
 Сви голаћи Зеки дотрчаше
 Под оружјем и под свом оправом,
 Долеће их четири стотине.
 То се Зеки много учинило,
 Уста Зеко одбирали друштво,
 Ев' изабра деведесет брата, 120
 А триста их натраг повратио.
 Оно триста сузе пролевало,
 И овако Зеки говорило:
 „Господару, Зеко буљубаша,
 Што смо гори, те нас на бој нећеш?“
 Ал' бесједи Зеко буљубаша:
 „Нисте гори, већ мени једнаци;
 Ко ће, море, чуват Парашницу?“

Узе Зеко шару за средину,
А за њиме деведесет друга 130
Па он оде Дрини на обалу.
Кад га вид'ле двије поглавице,
Пред Зеком су на ноге скочиле,
Руке руче, у лице се љубе,
Па међу се Зеку посадише,
А једно друштво саставише;
Ту се саста сто и триест друга.
Онда рече Бјелић Игњатије
И бимбаша Катић Симеуне:
„Да наш брате, Зеко буљубаша,
Одсад нама буди старјешина;
Што гођ речеш, тебе ћемо слушат,
А води нас на тјесне богазе
Бе би какве дочекали Турке,
Да срамоту нашу покајемо!“
Онда рече Зеко буљубаша:
„Ако мене, браћо, услушате,
Биће доста меса и гавраном
И у гору зелену курјаку!“ 220

То рекоше, на ноге скочише,
Докопаше пушке по средини,
Валовиту Дрину пребродише,
Машише се пусте Семберије.
У пустини обрасла је трава,
Та добри би коњи посустали,
Јер се трава газити не даде;
Зеко пође, па с друштвом почива,
Неће свога друштва да умори,
Док прегази пусту Семберију,
Пак се маши луга посавскога,
Лугом прође село Црљеново, 160
А кад прође село Црљеново,
Те је био покрај воде Саве
И на Сави скеле Суботишта,

- У по луга сједе почивати.
 Ту спртише торбе пртењаче,
 Отворише дрвене чутуре,
 Све два и два сјеше ужинати,
 А заједно до три поглавице.
- Онда рече Зеко буљубаша: 170
 „Да мој брате, Бјелић Игњатије,
 Господару, ти Катићу Симо,
 Куда ћемо, на коју ли страну?
 Да би ишли Брчко поробити,
 Далеко је бежат низа Саву;
 А да би се натраг повратили,
 Бијељину би ми поробили,
 Бојати се војске од Турака,
 Па можемо лудо изгинути
 На јаменој скели Суботиште. 180
 Кад сам гође на њу долазио,
 Та на њој сам шићар задобио,
 Све по једног друга оставио,
 Она ми је срећна и несрећна,
 Нека знате и сад ће остати,
 Останути који гође брата;
 Да радимо да не оставимо.
 Веће, браћо, стотина голаћа,
 Није л' мајка родила јунака
 Да се испне на највише дрво, 190
 Да погледа друму суботишком
 А на скелу прооде ли Тури,
 Да л' на скелу, јал' са скеле, браћо;
 Суботиште нигда није празно".
 Сви јунаци ником поникоше,
 Не пониче Чоњага Живане,
 Веће узе пушку за средину:
 „Ја ћу ићи близу друма, Зеко,
 (Па се крај њег' на дрво попео)
 Како могу виђет на све стране, 200
 Све ћу теби казат одистине".

Заскака се Чоњага Живане
 Како љељен од три годинице,
 Па он оде друму суботишком,
 Украј друма на дрво се пење,
 Па погледа на обије стране:
 Али Турци, цареве ичаге,
 Ал' промичу на скелу јамену,
 И насилу рају поћерали,
 Раја гони коње и коморе,
 Јера тада од Босне везире
 С Нијемцима, брате, трговаше,
 Из Њемачке рану узимаше,
 Чим ће везир своју ранит војску.
 Ту је млого св'јета и комора,
 Млого Турак', цареви ичага:
 Једни истом Саву прелажаху,
 Други топрв на Саву долазе.

210

Кад то виђе Чоњага Живане,
 Он се врати, па казује Зеки.
 То је Зеко једва дочекао,
 Па устаде на ноге лагане
 И овако друштву бесједио:
 „Чујеш, брате, Бјелић-Игњатије,
 Како ћемо ударит на Турке?“
 Ал' говори Бјелић Игњатије:
 „Сјетуј, Зеко; ти си старјешина!“
 Онда Зеко поче сјетовати:
 „Господару, Катић-Симеуне,
 Е ти јеси господством најстар'ји,
 Узми друштва, па ти друма чувај:
 Господски су пути и друмови,
 А хадучки тијесни богази!
 А ти брате, Бјелић-Игњатије,
 Твоја кавга, за тобом смо пошли,
 Ти удари са својом дружином,
 Иди, Игњо, лугом зеленијем

220

230

Уза Саву, уза воду ладну,
Ти ћеш најпр'е ударит на Турке!
Ако Турци почну бежат млади, 240
Неће Турци бежат низа Саву,
Нит' ће Турци друмом широкијем:
Знаду Турци, на друму ј' бусија,
Већ ће Турци побјеђ уза Саву;
Ја ћу моју дружину узети,
Па ћу засјест Турке од запада,
Не дам њима уза Саву проћи".
Мучно било Катић-Симеуну,
Јер у њега цигло двадест друга;
Заплака се Катић Симеуне 250
Голом сину Зеки буљубаши:
„Дај ми, Зеко, дружине у зајам!"
Зеко даде тридесет голаћа,
Та даде му, ријечи не рече.
У Игњата двадесет Мачвана,
Ваља њему најпре ударити,
Ал' је страшно са мало дружине,
Веће Игњат Зеки бесједио:
„Дај ми, Зеко, у зајам дружине!"
Даде Зеко, ријечи не рече, 260
Даде Игњи тридесет голаћа.
Зеко узе понајмање друштва,
Понајмање, тридесет голаћа.
Оде Симо друму са дружином,
Симо оде су педесет друга,
Оде Бјелић право од истока
Уза Саву са педесет друга,
И овако Зеко бесјеђаше:
„Нико пушке прије да не баца
Док не пукне пушка Бјелићева, 270
Па остали на глас полетите,
Са свих страна Турке забуните;
Мало Србља има са Турцима,
Ту хоћемо душу потопити,
Све гледајте, Србља не удрите,

Та чувајте, браћо, не шал'те се!"

То рекоше, па се растадоше.

Оде Зеко засјест од запада

Да не беже Турци уза Саву.

А кад Симо на друм изашао,

Враг му не да бусије чувати,

Веће Симо друмом путоваше,

Па на Турке често извирује

И дружини својој проговара:

„Браћо моја, педесет јунака,

Да ми, браћо, Зеке не слушамо,

Већ да прије ѡдримо на Турке

Не би л' више добили шићара".

Ал' бесједи тридесет голаћа:

„Господару, Катић-Симеуне,

Кад смо ћели унаточ радити,

Јера си нас од Зеке искао?

Ми нећемо ѡдрит прије Зеке".

Ал' не слуша Катић Симеуне,

Већ се ближе Турцим' прикучује.

У то доба Турци привиђеше,

Привиђеше Симу и бусију,

Па се, болан, Турци узодаше,

Сташе своје потпрашиват пушке

И оружје себи привлачiti.

Када виђе Катић Симеуне

Да су њега привиђели Турци,

Викну Симо Прекодринца Раду:

„Земљи падај, старац Радивоје,

Земљи падај, пушци огањ даји,

Веће су нас привиђели Турци,

Ти назалуд пушке бацит нећеш!"

Земљи паде старац Радивоје,

Земљи паде, шарци ватру даде;

Када шара пуче Радвојева

Оде аваз на четири стране,

280

290

300

310

Познадоше у земљи Њемачкој
 Да је пушка Прекодринца Раде.
 Бе је гледб, Раде ударио:
 Ев' погоди Мұлұ евендију,
 Удари га међу обје очи:
 Чело прште, очи искочише,
 Мртав паде Мұла евендија.

- А кад чуо Бјелић Игњатије 320
 Да је Симо прије ударио,
 Ево Игњо с друштвом похићео;
 Кад је близу Турцим' долећео
 Викну Бјелић Црљеновца Перу:
 „Земљи падај, харамбаша Перо,
 Земљи падај, пушци огањ даји,
 Јер ти пушком промашити нећеш!“
 Петар паде, ријечи не рече,
 Земљи паде, пушци ватру даде,
 Бе је гледб, Петар ударио:
 Ев' погоди агу Омер-агу 330
 Из Брчкога, што је Брчком глава,
 Удрио га под грло бијело,
 Закла агу кô и јагње б'јело,
 Мртав паде земљи Омер-ага.
 Када пушка пуче Перишана,
 Оде аваз на четири стране,
 По Њемачкој пушку му познају,
 Онда Бјелић викну на дружину:
 „Сродна браћо, огањ оборите,
 А на Турке јуриш учините!“ 340
 Од истока Игњат ударио,
 А од друма Катић Симеуне,
 Турци мртво огањ оборише,
 Србињима бог и срећа даде,
 Ту од Срба нико не погибе,
 Разма Симин у његову друштву.

- Турци даше плећа, побјегоше
Уза Саву воду валовиту.
Ками мајци да утећи хоће:
Дочека их Зеко буљубаша; 350
Каде Зеко на њих подвикнуо,
Црвен пламен за небо свезао,
Све са горе одлијеће лишће, —
Ту се Турци забун учинише,
Од стра' сташе у Саву скакати;
Више Турак' добит не могаше;
И Србињи од стра' поскакаше,
А у Саву воду валовиту.
Турци вичу: „Богом сестро, Сава,
Прождери нас, не пусти нас Зеки!“ 360
Кад се Срби стадоше гушити,
Зеко бјеше срца жалостива,
Трчи Зеко покрај воде Саве,
Па он с брда дугу пушку пружа:
„Србадијо браћо, не топ'те се!“
Сви голаћи Сави полећеше
И Србиње по Сави ваташе;
Бог им даде Србље поваташе,
Поватали, на суво извели;
А Турака ни ватат не ћеше. 370

- Од Србиња нико не погибе
Разма момче Катић-Симејна;
Од Турака нико не утече,
Разма један ев' Асан Ђевојка,
Он утече путем пријекијем
Без сарука и без коња свога
И без свога свијетла оружја,
Да казује каконо је било.
Сава много прождрије Турака,
А двојици што најпр'е убише, 380
Омер-аги, Мули евендији,
Њима Бјелић одсијече главе.

Покупише шићар од Турака,
Доста пуста задобише блага,
Цијел' товар везиреве каве,
Четрдесет коња задобише,
Под такумом и под хаљинама,
Под пушкама и под кубурарама,
Све турскијех добријех бињака.

Поглавице коње посједоше,
Мртва оног Срба понесоше,
Не хћеше га браћа оставити;
Узаједно шићар понијеше,
Па одоше шеру Парашници.

390

Кад дођоше шеру Парашници,
На весеље огањ оборише,
Сам је Чупић на радост дошао,
И Зеко му пешкеш учинио,
Учинио једну страну каве,
Другу страну Лазаревић-Луки.
Кад сједоше, шићар подјелише
На добријех сто тридесет јунака,
Сваком дође све по литра злата.

400

Откако је гавран поцрнио,
Није нико брже покајао,
Него Бјелић што покаја Мићу
И својега коња испод себе,
За једнога четр'ест добио;
А на Мићин гробак доносио
Тузлелина Муле русу главу
И из Брчког главу Омерову,
Па је Игњат Мићи бесједио:
„Брате Мићо, није по те криво“.

410

СТАНИЋ СТАНОЈЛО

Уз море се сада више
не смејеју љубавници
И већ су се уважавају
Само је Чарачић да је један
И ће се њега љубавници уважавати
Учешће је у љубави чак и
Другу сејаше љубавишићи људи
Кад ће љубавници сејаше људи
Ма је обичај да љубавници људи
Свакога када се љуби људи

Уз море се сада више
не смејеју љубавници
Сам је Чарачић да је један
И ће се њега љубавници уважавати
Учешће је у љубави чак и
Другу сејаше љубавишићи људи
Кад ће љубавници сејаше људи
Ма је обичај да љубавници људи
Свакога када се љуби људи

Свакога је љубавишић
Вади љубав ћија је љубавишић
Биса Ћелебић је љубавишић
И љубавишић је љубавишић
За љубавишић је љубавишић
А је љубавишић је љубавишић
Руђулара Милојко је љубавишић
И је љубавишић је љубавишић
На је Јованка Милојко је љубавишић
Любомир Јовановић је љубавишић

Ову песму Вук Каракић је објавио само једном —
Беч IV, 1862, стр. 330: Станић Станојло.

И Станићају је, због тога да
Опакојају жаду жаду
Кадошто је земају јаду
Свакијунетају јаду, а када је
Ладоју јаду, а када је
Да је, Медитомају јаду
И да је, Гаду је, да мада јаду
Две највеће моје пунке јаду
Да, фаринају јаду, а јаду
Ако дади јаду, а јаду
Да је, и јаду, а јаду
И да, јаду, а јаду
А јаду, јаду, а јаду
Надају јаду, а јаду
У јаду, јаду, а јаду
Да је, јаду, а јаду
И јаду, јаду, а јаду

Jош зорица не забијељела
Ни Даница лица помолила,
А од дана ни помена нема,
Кличе вила из Посавља славна
Из зелена луга посавскога,
А Станојла зове харамбашу:
„О чујеш ли, Станићу Станојло,
Турци су ти жалост учинили,
Јер су твога брата погубили,
Мила брата, нејакога Гојка,
Погуби га Омер Белегија
И однесе он Гојкову главу,
Однесе је бијелу Зворнику,
Онђе добре даре задобио,
Задобио себи агалуке.
Ал' се јесте тешко замислио,
На дивану Турцим' говорио:
„Јадни ће ми бити агалуци!
Залуду сам Гојка погубио,
Кад је змија друга останула,
А Станојло Станић харамбаша,

10

20

Он ће брата Гојка покајати;
 Ал' што бог да и срећа јуначка,
 Оћу њега јунак потражити".
 Пак је Омер с четам' отишао;
 Веће брате, Станићу Станојло,
 Оди мудро, не погини аудо,
 Учувай се Омер Белегије!"

Кад то чуо Станићу Станојло,
 Проли сузе низ бијело лице,
 Па Станојло 'вако говорио:
 „Брате Гојко, зелена јабуко,
 Ал' ми нејак ти погибе, брате!
 Већ те, Гојко, никда виђет нећу;
 Ја ли ћу те брзо покајати,
 Ја л' ћу своју изгубити главу!"
 Па Станојло на ноге скочио,
 Седефлију пушку загрлио,
 А дружини својој говорио:
 „А на ноге, седам брата мојих,
 Седам брата, горскијех хајдука,
 Да идемо потражит Турака,
 Не би л' брата покајао Гојка:
 Ако ли га брзо не покајем,
 Оћ' у мени живом срце пући!"

За њим пође до седам хајдука,
 А до њега Банџетићу Раде,
 Младо д'јете, ал' је змајевито.
 А Станојло оде Бијељини
 И оптражи турске кованлуке,
 Не би ли ће десио Турака,
 Ал' их никђе десити не може,
 Чувају се Турци од хајдука.
 Станојло се ману до Обарске;
 А кад био на воду Дашичицу,

30

40

50

Онђе Стако деси два Турчина:
Бијељинца Омера Исмића
И Османа млада Амиџића.
Кад Станојло опазио Турке,
Онда рече Банџетићу Раду: 60
„Гледај, Раде, Амиџић-Османа,
Ја ћу гледат Исмића Омера;
И ти, Раде, ев' не мећи пушке
Док најприје моја пушка пукне;
Ти ћеш, Раде, намирит Османа,
Ако л' мени Омер и утече,
Ја ћ' Омера ћерат Бијељини;
А ви, браћо, остала дружино,
Ви ниједан за мном не трчите!“

То изрече Станићу Станојло, 70
То изрече, црној земљи клече,
Својој јунак шарци ватру даде,
Пуче пушка кô гром од небеса,
Сви се пусти лузи проломише.
Бе Станојло гледô, ударио,
Баш Омера погоди у прси,
Међу пуца, ће му срце куца,
Синџирли га зрна ударише,
Разбише му срце наседмеро,
Мртав Омер паде у травицу. 80
Онда Раде пушци ватру даде,
И погоди Амиџић-Османа
Баш у чело међу обје очи,
Бе Осману мелем требат неће, —
Чело пуче, очи искочише,
Осман мртав паде крај Омера;
А Станојло мача повадио,
Обојици главе одсијече,
Украј друма обје наби Стако,
Наби обје на глогово коле. 90
Па Станојло пође пред дружином,

Отлен пође, па пјесму запјева,
 А чудну је пјесму запјевао:
 „Ao, Стано, Станојлова мајко,
 Гојка ти је Стако покајао,
 За Гојка сам двојицу убио,
 Ев' Османа и Исламић-Омера;
 Веће, Стано, иди Бијељини,
 Те с' састани с Омеровом мајком,
 Једна другој јаде изјадите,
 Како којој јесте без срдаща!“

100

Пак Станојло оде у Гојсевац,
 У Гојсевцу паде на даниште,
 Леже с друштвом санак боравити;
 Чува Раде страже од Турака.
 Затим мало постајало вр'јеме,
 Ал' ето ти три Турчина млада;
 Кад их виђе Банџетићу Раде,
 Он допаде, пробуди Станојла:
 „Устан' горе, драги харамбаша,
 Ти си реко да с' Гојка покајо,
 Ал' га јоште покајао ниси:
 Ев' нам Турци и на ноге иду,
 Већ устани да их поватамо!“
 Кад Станојло иза сна скочио,
 Те он јунак опазио Турке,
 Он је своме друштву говорио:
 „Потеците са четири стране,
 Те ви Турке живе поватајте;
 Ако бог да, те их поватате,
 Сав ћу вама шићар поклонити,
 Вама шићар, мени турско здравље!“
 Кад то чуло до седам хајдука,
 Потекоше, Турке оптекоше,
 Оптекоше па их поваташе;
 Од њи св'јетло отеше оружје,
 Бијеле им повезаше руке,
 Пред Станојла на данак их воде.

110

120

Харамбашу кад виђеше Турци,
Сузе роне, Станојлу се моле:

130

„Хармабаша, поклони нам здравље,
Узми благо колико ти драго!“

Ал' Станојло њима говорио:
„Та шта ће ми ваше пусто благо
Када нема мога брата Гојка?“

Онда рече Банџетићу Раде:
„О Станојло, српска харамбашо,
Кад смо Турке живе поватали,
Да их Шапцу граду одведемо,

Коменданту Луки поклонимо,
Луко ће нам за добро примити.“

Ал' бесједи харамбаша Стако:
„Од Луке се пустит могу Турци,
У Турака доста пуста блага,
Па нам опет могу додијати.

Ја их нећу водит Шапцу граду,
Веће ћу их овће оставити.“

Па Станојло мача повадио,
Све тројици главе одсијече;
Па на турске коње усједоше
Отидоше шеру Парашници.

140

150

Кад дођоше шеру Парашници,
Те је Зеко видио Станојла,
У б'јело га лице пољубио
И овако њему говорио:

„О Станојло, моја десна руко,
Кад си тако брата покајао,
Нико тебе омразит не може,
Омразити богу и народу“.

И Станојло своје друштво врже
У механе, стаде дават вино,
Друштво поји за нећељу дана. —

Ова пјесма свјема Србинима,
Од мен' пјесма, од бога вам здравље!

160

ЛАЗАР МУТАП И АРАПИН

Ову песму Вук Каракић је објавио само једном —
Беч IV, 1862, стр. 295: Лазар Мутап и Арапин. Вук
је Вишњићеве песме објављивао промишљено и
веома штедљиво, на првом месту из разлога што
су то биле ако не једине а оно несумњиво најбоље
оригиналне песме о савременим догађајима. Тако
је, у својим издањима, 1815 објавио само четири,
1823 додао још пет, а 1862 првој и другој руковети
придружио и преостале четири.

Да смириши је љубавију људи
И љубавију људи љубију људи
Любовију људи љубију људи
У љубавију људи љубију људи
Слободнију људи љубију људи
Недавнији људи љубију људи
Моји људи љубију људи људи
Лиједи људи љубију људи људи
Давнији људи љубију људи људи
Одјаснији људи љубију људи људи
Вано и је близији људи љубију људи
Браћији људи љубију људи људи

Kњигу пише црни Арапине
Из ордије цара силенога,
Од Видина, града бијелога,
Те је шаље у земљу Србију,
У Тополу, село поносито,
Црном Борђу, од Србије глави:
„Чујеш море, каурине Боко,
На те јесте царе пратијо,
Ти си цара за срце ујео,
Србију му земљу освојио,
Оборио мечет' и мұнаре,
Повисио цркве и олтаре;
Исјеко си ходе и мұфтије.
Још си већи зулум починио:
Исјеко си паше и кадије;
Још си већи зулум починио:
Туркиње си млоге покрстио,
Имена им српска нађенуо,
За Србљина млогу удомио.
А ти знадеш, каурине Боко,
Да то турска вјера не подноси.

10

20

Проћ' се тога, каурине Боко,
 Проћ' се тога, дај цареву рају!
 Ако ли се тога проћи нећеш,
 Да цареве земље не газимо,
 Да цареве раје не терамо,
 Изиђи ми на мејдан јуначки
 У широко у Поље Видинско,
 Или за се пошли замјеника!
 Пак да знадеш, каурине Боко,
 Ако мене суђен данак нађе,
 Цар већ на те више војштит неће,
 Остаћ' твоја сва земља Србија,
 Остаћ' твоја одсад довијека;
 Ако л' тебе суђен данак нађе,
 Царска земља кô што је и била.
 Ако ли ми изиђи не смијеш,
 Послађу ти везак и преслицу,
 Те ми преди гађе и кошуљу
 А намјесто моје наручнице;
 Пак ћу силну војску подигнути,
 Са војском ћу рају прегазити,
 И теби ћу у Тополу доћи,
 Б'јеле ћу ти дворе попалити,
 Тебе хоћу жива ұватити,
 Везаћу ти руке наопако,
 Везана те у Стамбол пратити,
 Те ћу тебе цару поклонити.
 Тако ће се земља умирити".

30

40

Дође књига Петровићу Борђу.
 Учи књигу Петровићу Борђе,
 Књигу учи, грозне сузе рони,
 Пак од јада на ноге скочио,
 И ишета из бијела двора,
 Ниже двора у зелену башчу,
 Пак се спусти на зелену траву,
 Мисли мисли Петровићу Борђе:

50

„Моја мајко, што ли ћу ти јако?

Ја сам први кавгу заметнуо,

Црвописак на душу үзео:

60

Куд ће моја душа и тијело?

Да б' Арапу на мејдан изишћо,

Може мене субен данак наћи,

А очима ни виђети нећу

На коме ће земља останути;

Да би послоб за се замјеника,

Не знам данас кога ћу послати.

Да би послоб Лазаревић Луку,

Лука није срећан на мејдану.

Да би послоб Чупића Стојана,

70

Чупић јесте срећан на мејдану,

У њег' би се могоб поуздати,

Боље у њег' нег' у десну руку;

Ал' кад пошљем Чупића Стојана,

Ко ће чуват Мачве и Подриња

Од Турака, проклетих Бошњака?

Да би послоб посинка Милоша,

Ко ће чуват Јадра и Поцерја

Од проклетих Турак' Зворничана?

Да би послоб Вељка харамбашу,

80

Ко ће чуват Бање и Косова*

Од Турака лјутих Арнаута?

Тог ни једног послати не могу.

Имаде ми ъетић Цинцар Јанко,

Ал' још није рана преболео;

Чарапићу Васо, грдна рано,

Лудо ти ми на граду погибе!"

Мисли Борђе мисли на све стране,

Мисли мисли, па на једно смисли,

Брже пише једну ситну књигу,

90

* По овоме се види да слијепац Филип није знао где је Бања; али то није чудо, јер сам ја читao на њемачком језику како учен Нијемац прекрасно описује Зрињијеву јуначку смрт у Сигету, па каже да је *Сигет на утоку Мориша у Тису*. (Гаје је Сигет *Сегедин!*)

Те је шаље Чачку бијеломе
 А на руке Мутапу Лазару:
 „Десно крило, Мутапе Лазаре,
 У које ти доба књига дође,
 Да си брже к мени у Тополу;
 Ти не жали до четири коња,
 Да б' под тобом коњи поцркали,
 Ја ћу теби коње потпунити“.

Оде књига Чачку бијеломе.
 Истом Лазар за вечеру сјео,
 Јоште прве чаше не попио,
 Већ је држи и богу се моли,
 А књига му паде на колено.
 Кад је Мутап књигу сагледао,
 Пуну чашу на синију баци,
 Па узима ону ситну књигу;
 А кад виђе што му књига каже,
 Брже викну своје вјерне слуге:
 „Слуге моје, итро поитајте,
 Опрем'те ми дору од мејдана,
 Нове њему плоче пром'јените,
 Ситнијем га клинцима поткујте;
 Измијите га ћулсом и сапуном,
 Оседлајте седлом сребрнијем,
 Зауздајте уздом позлаћеном;
 С двије стране мећ'те у дората,
 Мећите му до двије гадаре,
 О ункашу балту оковану;
 Док с' обућем и узмем оружје!
 Ево има три бијела дана,

Кад ја легнем, чудан санак усним,
 Чини ми се у кавзи ћу бити;
 Господар ме Петровићу Борђе
 Врло брзо своме двору зове.
 Бог ће дати да ће добро бити!“
 Пак се Лазар поче облачити:
 Он обуће свилу и кадифу,

100

110

120

И припаса све сретно оружје
 Са којим је на бој ударао
 И здраво се натраг повраћао. 130
 А слуге му дора изведоше,
 Изнова му плоче пром'јенили,
 А новијем клинцим' потковали:
 Измили га ђулсом и сапуном,
 Оседлали седлом сребрнијем,
 Зауздали уздом позлаћеном;
 С двије стране вргли у дората,
 Метнули му до двије гадаре,
 О ункашу балту оковану;
 Кад дорату потегли колане, 140
 Трипут дорат увртетен скочио
 И првијем ногам' закопао:
 Знаде дорат да ће путовати,
 А на кавгу на мејдан изићи.
 Пак се Лазар ману на дората,
 И заиска чашу са синије,
 Са дората попи чашу вина.

По вечери три сата проћоше,
 Нит' бијаше зв'језде ни мјесеца,
 Али Мутап и по мраку види, 150
 Кано звјерка курјак у поноћи.
 Кад полеже дорат преко поља,
 Кано зв'језда преко ведра неба:
 Веле људи да је дван'ест сати
 Од Тополе до бијела Чачка,
 Мутап Лазар за два сата дође.
 Кад на страже Борбине удари,
 Стражани га једва дочекаше,
 До б'јела га двора допратише,
 Пред авлијом Лазу уставише, 160
 Отрчаше у дворе Борђији,
 У ложницу Борђа пробудише:
 „Господару, теби Мутап дође!“

Борђе скочи из меке постеље
 И без капе и без свог појаса,
 Без чизама и без јеменија;
 Без оружја, у танкој кошуљи,
 Од радости пред Лазу изиће.
 А кад Лазар Борђа опазио,
 Пред њим дору коња одсједнуо, 170
 Капу скиде, Борђу к руци поће,
 Ал' му Борђе десне не да руке,
 Већ га Борђе загрли рукама,
 Па Мутата у образ пољуби,
 И Борђе му 'вако одговори:
 „Добро дошћо, мој сиви соколе!“
 Па га узе за десницу руку,
 Уведе га у бијеле дворе,
 Пак му даде прву чашу своју:
 „Напиј ми се, мој сиви соколе!“ 180
 Али Лазар вина пити неће,
 Веће Борђу Лазо говорио:
 „Што ме зовеш, славни господар?“

Тад му Борђе стаде говорити:
 „Знадеш, Лазо, знадеш, мили сине,
 Мене Арап на мејдан позива
 Ев' под Видин у Поље Видинско,
 Али за ме иште замјеника;
 Би л' се, Лазо, у се поуздао
 Да Арапу на мејдан изиђеш, 190
 А да мене, сине, замијениш?
 Ако бог да те ти здраво дођеш,
 Нећу знати што ћу теби дати:
 Честита ћу тебе учинити
 Кâ и сина нејака Алексу;
 Ако ли те суђен данак нађе,
 Л'јепо ћу ти име опојати,
 Дуго ћу те, синко, спомињати“. 120

Мутап Лазар Борђи проговори:

„Господару, Петровићу Борђа,

200

Би се јунак у се поуздао,

Нити би се Арапа препао,

Арапу би на мејдан изишћо,

Али немам коња за мејдана;

Дорат ми је тешко остарио,

Остарио, па је отешчао,

У Турака с' врло добри коњи,

А на коњма Турци бињације“.

Ал' бесједи Петровићу Борђа:

„Имаш, синко, коња за мејдана:

210

Из мојијех седам стотин' коња

Избер' коња кога теби драго!“

У поноћи св'јеђу зажегоше,

Па одоше коње пробирати.

Мутап Лазар коња наћ не може,

Ту за њега коња не бијаше:

„Немаш, Борђа, слатки господару,

Ти не имаш коња за мејдана,

Већ ћу ићи на дорату моме.

Веће Борђа, слатки господару,

220

Дај ти мени седам стотин' Срба

На хатима а под миздрацима

И под свијем турским хаљинама,

Да чувају страже од Турака

Док с Арапом мејдан подијелим:

У Турака никда вјере нема,

Могу мене опколити Туџци,

Па у руке жива уватити;

Нек' чувају мене од Турака“.

То је Борђа једва дочекао,

230

Изабра му седам стотин' Срба,

Све под турским св'јетлим хаљинама,

На хатима а под миздрацима.

Заће Борђа сваког даривати,

Сваком даде по триест дуката,

А Мутапу не шће ни бројити,

Четири му цепа напунио.

Одатле се Лазар подигао
И за њиме седам стотин' Срба,
Лијепо их Борђа испратио.

240

Да вам кажем кога дана поће:
У суботу на Светог Лазара
Пред Ристово пред Цвјетоносије;
Да вам кажем кога доба поће:

Прије зоре и дана бијела,
Кад с' Даница роди од истока.

Од Тополе нико га не виђе
Са својијех седам стотин' друга.

Заведе их Лазар у планине
Од свијета, куд га виђет неће,

Куд с' не чује вашке ни кокота.
Мудро Лазар води своје друштво,

Јер се боји турских пријатеља,
Да не кажу црну Арапину.

Води Лазо друштво седам дана,
Нитко Лаза привиђет не може

Разма бога и горе зелене.
А кад било на Велики петак,

Те с' угледа то Поље Видинско,
По Видину куле пребијеле,

Између кула високе џамије,
Онда Лазар мудро уредио:

Своје друштво по гори сакрио,
И суботу онђе преданио;

Од Турака нико га не виђе.
Кад је било на Ваксрење

Прије зоре и бијела дана,
Мутап Лазар друштво сјетовао:

„Моја браћо, седам стотин' Срба,
Добро коњма притећ'те колане,

Сваки свога добра коња сакриј,
Нека коњи под серсаном стоје,

А и ви се по гори покријте,

250

260

270

Па гледајте преко поља равна,
 А ја одо на моме дорату
 Преко равна Поља Видинскога
 На биљегу, ће је Арап реко.
 Ако буде црни Арап дошћ,
 Те се с њиме по пољу поћерам,
 Ја ћу бежат пред Арапом црним,
 Ви гледајте добро по дурбину,
 Нећу бежат да утчем њему,
 Веће ћу га мамит од Турака,
 Ближе ћу га вама прикучити.
 А када се, браћо, ја окренем,
 Те се оштрим гвожђем огледамо,
 Ви гледајте, мене познајите:
 Ако падне са Арапа глава,
 А ви онда коње посједните,
 Па у поље к мени потеците,
 И по једну пушку избаците,
 А србињски углас подвикните
 Не би л' како Турке поплашили,
 Да менека не увате Турци.
 Ако л' моја падне руса глава,
 Ви се онда јављати немојте,
 Већ готове коње посједните,
 Па бежите у земљу Србију,
 Беж'те, браћо, не гините лудо!"

280

290

То изрече војвода Лазаре,
 Пак посједе виловна дората,
 Оде право преко поља равна,
 Као звјезда преко ведра неба.
 Када Лазо на биљегу дође,
 Али Арап прије бјеше дошћ,
 И извео седам хиљад Турак':
 Све попели по пољу шаторе,
 Приставили кавене ибрике,
 А просули сребрне филџане,

300

А стоје им коњи под седлима
Повезати, зопча устакнута;
Арап шатор с краја разапео,
Под шатором пије рујно вино,
Пред шатор је копље ѡударио,
А за копље свезо бедевију;
Често Арап гледа преко поља,
Кад ће му се Борђа помолити.
Прије Турци Лазу опазише
Од онога црна Арапина,
Дотрчаше Турци Арапину,
Па овако њему говораху:
„Арап-ага, ето иде Борђа,
А не води момка ниједнога,
Нека знадеш, на предају иде,
И он теби носи млого благо“.

310

Кад то чуо црни Арапине,
И тро скочи, припаса оружје,
Пак посједе сурју бедевију,
И на сусрет потече Лазару;
А остали Турци устадоше,
Устадоше, па се поређаше,
Те гледају Лазу и Арапа,
Кој' ће коме очи заварати.
Кад се Арап прикучи Мутапу,
Поче њему Мутап говорити:

„Море курво, црни Арапине,
Јер се мени не даш одморити?
Ја сам јунак труđан и уморан.
Та мејдан се тако не дијели,
Већ јунаци од коња одјашу,
Па се онда обадва рукују
И по једну чашу пију вина,
Један другом док опрости крвцу.
Та ласно је кавгу заметнути,
Ал' је тешко крвцу опростити“.

330

340

Ал' то Арап ни слушати неће,
 Већ потеже сабљу димишћију,
 На Мутапа јуриш учинио;
 Ал' га Мутап не шће дочекати,
 Већ окрену помамна дората, 350
 Пак побјеже преко поља равна,
 А за њиме Арап на кобили.
 Сва ордија турска ев' усталла,
 Пак се смију и рукама пљешту,
 И међ' собом турски говораху:
 „Ала! ала! јада од хајдука!
 Како Борђе пред Арапом струже!“
 Ал' не бјежи Лазо да утече,
 Већ Арапа мами од Турака.
 Кад га Лазо далек' измамио 360
 На помолу својим Србињима,
 Онда Лазо окрену дората,
 А потрже сабљу димишћију,
 Иза себе удари Арапа,
 Иза себе преко л'јеве руке,
 На довату по црноме врату,
 Уједноч му одсијече главу:
 Паде глава у зелену траву,
 Остаде му тело на кобили,
 Мртва глава из траве говори: 370
 „Богом брате, Петровићу Борђе,
 Твоја земља и твоја Србија!
 Немој мене више ударати,
 Чини ми се, могу пребољети“.
 Да вам кажем ког' сата погибе:
 У нећељу на Вајсбреније
 Кад се рађа сунце од истока.

А кад виђе седам стотин' Срба
 Бе погибе црни Арапине,
 Сви на добре коње посједоше, 380
 А у поље равно истрчаше,
 Пламенито грлом подвикнуше

И по једну пушку избацише,
И Лазару брже долећеше.
Кад то вид'ли Турци Видинлије,
Сви пјешице граду побјегоше,
Оставише распете шаторе,
Оставише коње повезане,
Пристављене кавене ибрике
И просуте сребрне филџане; 390
Ал' Србињи нагло ударише,
Од појаса сабље повадише
И у Турке јуриш учинише.
Да је коме стати па гледати
Како српске сабље сијевају
Како турске главе зијевају!
Видинлије с' Турци препадоше
И на граду затворише врата,
А са града пукоше топови.
Ту не оста Србин у дружини 400
Који турске не одс'јече главе.
Пак се Србљи пољем повратише
И све турске коње поваташе,
Оборише све турске шаторе,
У терћије шаторе савише;
Покупише кавене ибрике,
Покупише сребрене филџане;
Сваки Србин десет коња доби.
Мутап узе Арапову главу,
Дорату је у зобницу баци, 410
Пак дората у поводу води,
Арапову јаше бедевију.

Одатле се Лазар подигао,
Оде право у земљу Србију
Пјевајући, коња играјући.
Када дође у село Тополу,
Далеко га Борђе опазио,
Пред њега је брже истрао:

Руке руче, у лица се љубе;
 Мутап узе од Арапа главу,
 И он рече Црноме Борђију:
 „Господару, Петровићу Борђе,
 Нај ти даре црног Арапина,
 Арап ти је јабуку послао!“
 Па пред Борђа русу главу баци.
 Кад је Борђе главу сагледао,
 Онда Борђе весеље учини
 И изврже тридесет топова.
 Оде абер по земљи Србији,
 Сви Србини весеље чинише,
 На градов'ма пущаше топови,
 Јер је Лазар посјеко Арапа,
 Србинима свима дика јесте.
 А кад чули Тури Босанлије,
 И они су весеље чинили,
 Са градова бацали топове,
 Јер Босанци млидијау Тури
 Да с' Србија земља умирила.

420

430

Не зна Борђе шта ће Лази дати,
 Већ га пита: „Ишти, сине Лазо,
 Ишти, сине, небројено благо,
 Ишти, сине, шта је теби драго!“
 Али Мутап на благо не гледа,
 Веће Борђа у руку пољуби:
 „Господару, Петровићу Борђе,
 Даћеш мени што је теби драго;
 Даћеш мени слободу јуначку,
 Да ми нико судити не може
 Осим бога и тебе једнога“.⁵⁰

440

ДОПУНЕ И НАПОМЕНЕ

Додаток Відповідь автора уважної та добросовісної
до Академії Наук України "Про ці фальшиви, які він зробив її"
також № 10.

Відповідь аудитору та фахівців-експертів по цим відомим
злочинам була зроблена в писаному виразі. Їхній висновок
такий, що вони відмінили докази злочину, які були зроблені
автором у згаданих вище випадках, та встановили, що
зроблені вони були за допомогою фальшивих даних, які
бувши зроблені засобами, які не піддаються перевірці, є
зловживанням. Але автор відповів на це, сказавши: "Я
зробив ці злочини, які вони зробили мені". Це було зроблено
автором у згаданих вище випадках, які були зроблені засобами,
які не піддаються перевірці. Це було зроблено зловживанням.
На згадки засобами, які вони зробили мені, які зловживанням.
Будь-які зловживаннями, які вони зробили мені у підпільництві,
які зловживаннями, які вони зробили мені у підпільництві, які зловживаннями,

ЗИМОГАН И БИЧВОД

СОЛНЦЕВЫЙ ДЕНЬ

Босанског турске и фрањевачке хронике из тих година крцате су вестима о разним епидемијама. „Споменуте године, године 1781 помрије много несташне ајеце и много породиља... Године 1782 појавише се оспице. У споменутој години је помрло много ајеце од оспица. Куга се показа о Илијину-дне... затим престаде, зато што ајеца од оспица мру, јер не могу бити двије ватре на једном мјесту“ — бележи летописац Мула Мустафа Башескија. А фрањевац Мијо Батинић каже: „Тожде лето (1763) бист на Босни куга и помори без числа градове турске и христијанске маале и села“. „На 1763 лето месеца августа шести дан како удари асталук у Гацко, горко помори, ко се разболе мало преболе“. „1764 куга мораше по свету, ни оста дете, ни жена, ни чоек, све помори. Бежаше у планину чељад, дође куга у планину, па помори, нема ко копат“. — По једном рачуну, у Босни је у XVIII веку било 28 епидемичних година, а појединачне пошасти трајале су по неколико лета без прекида. [Д-р Ристо Јеремић: *Прилози историји здравствених и медицинских прилика Босне и Херцеговине*, стр. 18, 20, 21.]

¹ Година Вишњићева рођења утврђује се по томе што је Лукијан Мушицки чуо од Филипа 1817 да му је тад било 50.

² Босанске (турске и фрањевачке) хронике из тих година крцате су вестима о разним епидемијама. „Споменуте године, године 1781 помрије много несташне ајеце и много породиља... Године 1782 појавише се оспице. У споменутој години је помрло много ајеце од оспица. Куга се показа о Илијину-дне... затим престаде, зато што ајеца од оспица мру, јер не могу бити двије ватре на једном мјесту“ — бележи летописац Мула Мустафа Башескија. А фрањевац Мијо Батинић каже: „Тожде лето (1763) бист на Босни куга и помори без числа градове турске и христијанске маале и села“. „На 1763 лето месеца августа шести дан како удари асталук у Гацко, горко помори, ко се разболе мало преболе“. „1764 куга мораше по свету, ни оста дете, ни жена, ни чоек, све помори. Бежаше у планину чељад, дође куга у планину, па помори, нема ко копат“. — По једном рачуну, у Босни је у XVIII веку било 28 епидемичних година, а појединачне пошасти трајале су по неколико лета без прекида. [Д-р Ристо Јеремић: *Прилози историји здравствених и медицинских прилика Босне и Херцеговине*, стр. 18, 20, 21.]

Како су се у Србији памтиле епидемије које су долазиле из турских крајева и какве су се мере противу њих предузимале говори нам Караборђево писмо Проти Матији од 17. фебруара 1812:

„Благородни Г. оче Прото и Г. Войвода Евреме
Здравствуйте!

... Вами препоручујем да како ово писмо примите таки докле је Ваша команда тврде и честе страже А наредите и сасвимъ границу затворите са турцима, што се овамо понесе ниша да се неприма а одовуда у турску који понесе све у беглук узети, зашто се у Стамболу и у турской велика болестъ појвила чума зато тврдо затворите ћоно рећи ни птица да непрође нити који да се састае са онимъ людима који су у турцима за живот, који би се такови уватио свой животъ оће изгубити А и она Старешина под којомъ се командомъ то наће оће каштикованъ бити, зато што тврђе можете стегните, сохрани Боже да такова болестъ у Сербију неби прешла“.... [Голубица V, стр. 193-194. — Напомена: запете су наше.]

А један много старији запис вели: „Године 1739 бист куга по Сервији, много претерпе и терпи јадна Сервија и Мачва“. [Д-р Ристо Јеремић: Здравствене прилике у југословенским земљама до краја XIX века, стр. 17.]

- Лукијан Мушицки: Филип Вишњић 1817, дело: О Првом српском устанку — необјављена грађа стр. 96, Београд 1954.
- а) Лукијан Мушицки — наведено дело; б) Свеоци народног предања око гроба Филипа Вишњића, стр. VII, Илок 1887; в) Вук Ст. Карадић: Српске народне пјесме, књ. IV стр. XII, Београд 1896.
- За ово и остала Вишњићева путовања треба погледати приложену карту.
- Мехо Оругчић помиње се у Вишњићевој песми *Милош Стојићевић и Мехо Оругчић* (двојоб); Мула Ахмед у Кнез-Ивану Кнежевићу; Осман Амиџић у *Станићу Станојлу*; Омер Исмић у *Станићу Станојлу*; Глибанс-барјактар у *Боју на Чокешини*; Омер-ага из Брчког у *Бјелић Игњатију*; Дервент-капетан у *Боју на Миша-*

ру; Дедо од Градачца у *Боју на Мишару*; Осман-барјактар у песми *Луко Лазаревић и Пејзо*.

- ⁷ Карачић: Српске народне пјесме, књ. IV, стр. XII.
- ⁸ Наведени *Свеоци*, причања Симе Станишића, Милана Бемерлића, Чеде Радишића.
- ⁹ Али-паша Видарић помиње се у песмама *Милош Стојићевић и Мехо Оругчић, Бој на Лозници*, *Луко Лазаревић и Пејзо*; капетан Мехмед Видарић у *Боју на Салашу* и *Боју на Мишару*; Хасан-барјактар у *Боју на Чокешини*; Дервиш-ага у *Боју на Чокешини*; Омер Белегија у *Станићу Станојлу*; Куллин-капетан у *Кнез-Ивану Кнежевићу, Боју на Мишару* и *Милошу Стојићевићу и Мехи Оругчићу*; Тузла-капетан у *Луки Лазаревићу и Пејзи*; Мула ефендија из Тузле у *Бјелић Игњатију*; Мула Сарајлија у *Боју на Мишару*; Синан-паша Сијерчић у *Боју на Мишару*.
- ¹⁰ Наведени *Свеоци*, поручник Бемерлић стр. V, земљорадник Радишић стр. VII.
- ¹¹ Наведени *Свеоци*, стр. VIII.
- ¹² Сима Сарајлија пева у *Сербијанци* (част III, стр. 74 - 75, Липиска 1826) како је Филип Вишњић, видевши забринуту војску и војводе, рекао Луки Лазаревићу у Бадовинцима да се не стара како ће дочекати Турке. Нека само скупи оваквих сто слепаци, па нека их посади на неуке ждрепце и сваком у руку дâ сабљу и упути их у правцу Турака, па ће видети шта ће бити; а потом, нека за њима груну остали. То осоколи и војводе и војску.
- ¹³ У тим смутним и суровим временима злочин сваке врсте био се невероватно размножио. Било га је много и у Србији. Ни просјајци нису поштеђивани. Устаничке власти злочине су свирепо сузбијале. У Караборђевом *Деловодном протоколу* налазимо упутство за једну такву пресуду: „За Петка, кои-е слепце поарао, я налазим за добро да сазове (те) вилает, пак да му очи извадите“... [Дѣловодній протоколъ, № 887, Београд 1848.]

¹⁴ Каснијим пребеглицама, из 1812 и 1813 године, устаничке власти дају привремено земљу у старим насељима и налажу им да најесен одлазе у стална боравишта, у Лешницу: „... и да закаже дошаљцима, кои се нису одселили, да одлазе у Лешницу, да сваки себи како за кућу мѣсто увати, тако и за ливаде и за бащине, и да летос куће граде, а у есен одма да се одселе“. [Дѣловодній протоколъ, № 1347 од 21 априла 1813 г. и друга писма упућена Чупићу и Луки Лазаревићу.]

„Писато воиводи Сими Прекодринскому и кнезу Ивану, и явљено им, како смо писали Г. Луки Лазаревичу Команданту, да сви дошаљци онде пребуду, где се кои и застао, то ест Прекодринци нѣгови люди, и да чине сав кулук народны, што и старинци чине, а кад буде време воеванию, они ће сви к нѣму доћи, тако да их он неби ништа задевао“... [Дѣловодній протоколъ, № 1165 од 9 марта 1813 г.]

„Писато воиводи Сими Прекодринскому, да истреби и побије оне лопове, кои харају Мачване и своеље, и тако да то соверши да неби било херђави и зли люди међу нѣмима, ако мисли да носи на себи старество и да му се чест неповреди“. [Дѣловодній протоколъ, № 1666 од 27 јуна 1813 г.]

¹⁵ Карађорђево писмо од 8 октобра из Лознице:

„Благородни Господару Милане Обреновићу и Господару Миленко Стойковићу и Господару Петре Феодоровићу Здравствуйте!

Явљам вама како су били Турци од босне силно навалили и много щете учинили кое мислим да сте се и дамно за све извѣстили, Лозницу Главно место умуасерили у коим е био Господар воивода Антоније Богићевић са 1200 војника, и у муасери били су 12 дана и били су Турци топовима и кумбарама — са свију страна но слава Богу нје много щете било, ми смо им с војском у помоћ дошли са Грагуевачком, смедеревачком, Грочанском и са Београдском и састали се са Господаром Јаковом и са Господаром Луком Лазаревићем, и доћемо сви с војскама до турака близу пол сата и ноћом шанац начинимо октобра 5. ања у и јутру рано на нас Турци изабу и сретну те се онда жестоко с Турцима побијемо и турке надбијемо, и терамо и до арине до нјови шанаца и у све нјове шанце што су били око Лознице ми ћемо и доста турака ћемо и то исто вече како се наша војска

сва искупи прићемо близу Турака и око нјова шанца наше шанце изградимо и у јутру 6. Октомвр. на свега Тому изиђу у полљ и Турци и ми те смо се побили страшно из топова из пушака, за 8. сата коя баталіја никда већа нје била, Турака е много изгинуло и много смо глава Турски оцекли и то нје другоячје било но смо се били измешали те се секли са сабљама —(?)— Сата и турке смо надбили, наш е мејдан био и више е три исета турака погинуло него наши Но на ти се старешине млоге изранили Г. Лука, Г. Стојан Чупић, војвода Мутаф, војвода Јанко цинџар и ранило се много Главни Буљобаша и момака и капетан Милисав и под сваким старешином по три су Едека погинули и погинуло е доста главни момака наши и свио старешина Такођер и од прости люди: од наје крагујевачке 12. погинуло и 26. ранђени, од наје Грочанске 19. погинуло и 23. ранђени, од наје смедеревске 13. погинуло и 14. ранђени, од наје валђевске 20. погинуло и 28. ранђени, од наје Шабачке 26. погинуло и 35. ранђени, од мачве 10. погинуло и 16. ранђени, од наје зворничке 15. погинуло 24. ранђени, од козака Господина Никића погинуло 6. и ранђени 12. и млоги су кони свима изгинули Ни броя се незна, тако 7-го Котомбра Турци се нектеше бити с нама, но се твердише вас дан и ми и они, и ранђнике разпратише, тога самога дана поћемо свуда испред наши шанцова везетирати како стои војска и топови, у том Турци препуцају 3. пушке и несрћом ране Господина Никића у ногу, кое нједном старешини ништа неће бити у име Бога само е Чупић наивећма ранђен“.... [Вук Ст. Карадић: *Правитељствујуши совет сербски*, стр. 45-46. — Напомена: Понека запета и растављање речи је наше.]

- ¹⁶ Сима Сарајлија знао је за овај догађај у Филипову животу и на свој га начин забележио:

Како свагда, так и овди сада
Много реди огризо је ватру
Обсаденіа Филип са војницима,
Сам нехотіев надво изилазит;
Шта куршума набрао би кадшто
У Лозници сідећ піевушчи
Све іунаштива, и мејдане разне
Посред града забалайћ браћу,
И дружину, та и сине свое,
Кад најжешће насрћу их Турци:
„Ха іунаци! Сви за светле пушке,
Ви за пушке, а я ћу за гусле...“

(Сербијанка, част III, стр. 76.)

- ¹⁷ Оригиналне песме Филипа Вишњића су: 1. Почетак буне против дахија, 629 стихова; 2. Бој на Чокешини, 327 ст.; 3. Узимање Ужица, 54 ст.; 4. Бој на Салашу, 452 ст.; 5. Кнез Иван Кнежевић, 268 ст.; 6. Бој на Мишару, 189 ст.; 7. Милош Стојићевић и Мехо Оругчић, 348 ст.; 8. Бој на Лозници, 634 ст.; 9. Луко Лазаревић и Пејзо, 389 ст.; 10. Бјелић Игњатије, 413 ст.; 11. Хвала Чупићева, 108 ст.; 12. Лазар Мутап и Арапин, 449 ст.; и 13. Станић Станојло, 164 стиха; а *старе прерадене*: 1. Смрт Марка Краљевића, 166 ст.; 2. Свети Саво и Хасан-паша, 167 ст.; 3. Опет Свети Саво, 54 ст.; 4. Бајо Пивљанин и Бег Љубовић, 189 стихова.
- ¹⁸ Кога данас привлаче стихотворенија Симе Сарајлије о догађајима Првог српског устанка, или „Пѣснь о случајномъ возмущеніи въ Сербіи приключившемся и о изображеніи дѣль Сербіановъ въ дѣйствіи произведенныхъ“ Гаврила Ковачевића? Мртви су то списи, прво због отсуства поетских квалитета, а онда плиткости друштвене мисли. У руке ће их узимати само историчари у потрази за неким податком.
- ¹⁹ Прота Матеј Ненадовић: Целокупна дела, изд. „Народне просвете“, Београд, у редакцији Влад. Боровића.
- ²⁰ Подринско је ратиште усто било једно од најкрвавијих у Устанку. Хроника о њему каже:
 „Иначе су се непрестано били, тако, да за неколико година нје се у Мачви сејало, нити се чуо петао у њој, док је Кабађорђе Турке из Србије истерао... Кроз 7 година умрло је само 7 људија на понјави код њуће у два села: Новом Селу и Прњавору, а 207 је погинуло на боју“. [Гласник Друштва српске словесности, св. III, стр. 138.]
- ²¹ Сима М. Сарајлија: наведено дело и странице.
- ²² Потпуније о потражњи и цењењу гуслара:
 „У Лозници 1807. године, кад сам био писар код Г. Јакова Ненадовића, слабо се кад ручало или вечеरало без певача (и будући, да је и Г. прота Ненадовић радо слушао јуначке песме, тако су нам капетани изабирали и доводили најбоље певаче из њиови кумпанија); а у Кладову и у Брзој паланци имао сам гусле у кући, и, осим различни војника, који су ми певали,

једно момче из наје Шабачке највише смо зато држали у служби (као кувара), што је врло лепо знало уз гусле певати“. [Вук Ст. Карадић: *Српске народне пјесме*, књ. IV, стр. XXXIV, издање 1896.]

- ²³ Вишњићево сагледање ова два турска лика има свог ослонца и у савременим документима. Мехмед-агу као силовитог убицу описао је и Прота Матија у „Мемоарима“, а да је старац Фочо заиста био противу масовне сече потврду налазимо и у једном извештају аустријске обавештајне службе отпосланом из Земуна првих дана Устанка, 14 марта 1804. У том извештају стоји: „Der alte Focsogly hat ihnen dieses sehr widerrothen und versichert, dass wie sie dieses nur in einem Dorfe ausüben werden, die ganze Christen Masse hierüber aufstehen und diess die Stürmung von Bellgrad nach sich ziehen wird“. [Алекса Ивић: *Списи бечких архива о Првом српском устанку*, књ. I, број 12, издање Академије наука, Београд 1935.]
- ²⁴ Вук Карадић је одлично познавао Борђа Бурчију, јер је једно време 1804 био писар у његовој војсци. У „Првој години српског војевања на даје“ Вук је изложио целу биографију овог харамбаше. Што се тиче боја на Чокешини, његов опис потпуно се слаже с Вишњићевим (изузев пијанства браће Недића), тако да се добија утисак као да су се један на другог угледали. Разлога, међутим, за то није било. Вук је лично знао све што му је било потребно, а Вишњић се његовим познавањем није могао послужити. То су два самостална иако идентична сведочанства о истом до-гађају, доказ више за веродостојност и једног и другог. Најпоетичније место Вишњићеве песме код Вука је овако претстављено: „Кад Јаков тако без војске дође у Чокешину, Бурчија га запита: „Камо ти војска?“ А кад му он каже, да више војске не ће доћи, и да није ни потребно, онда Бурчија стане казивати, како је он тајно био у Љешници, и како Турака има млого, и како су наумили, да запале Чокешину итд. „Него, вели, ако сад више војске не може доћи, а ми да се уклонимо, да не гинемо лудо без невоље, па ако Тури запале намастир, народ ће га опет начинити, као што је и до сад градио; али ми кад изгинемо око тије зидина, нас не може нико повратити и поградити...“ — Вук затим казује како је Јаков увредио и срамотио Бурчију („с Турцима бој бити није бабе

прљити по мраку“), и све као у песми. [Види Вукову „Прву годину српског војевања на даје“, Историски и етнографски списи, стр. 21 - 23, издање 1898.]

²⁵ Карађорђе је ред и одговорност жестоким мерама заводио. Данас те акте треба пре разумети него их осуђивати. Ево неколико примера за различите врсте дела:

„№ 602. Писато кнезу Буки и кнезу Петру Оташевићу и кнезу Марку у Крагујевац, како ће каштиговати Радивоя айдука из Петровца, шибомъ мертвомъ крозъ 500 момака 24 пута да прође крозъ више речену параду, и да му нѣгову сектенцию очитаю пред парадом...“

„№ 626. Писато воеводи Велку, да изсече и Турке и Србе оне кои су из Адакала изишли да по Краини араю...“

„№ 1267. Писато воиводи Велку Петровичу, да на Турке преко наше заповести нипошто за живот и чест свою неудара, а да буде добро спреман ако би кои на нѣга напао...“

„№ 1271. Писато Г. Младену Миловановичу како ће доћи Јоца, член Магистр. Кладовскога, тако да га он призове и да му заповеди да се у напредак болѣ влада, зашто ће главу свою изгубити“...

„№ 1277. Писато воиводи Ивану и Крсти, и Стојану и Крсти, Баньскима, да више за живот у напредак туђа писма неодпечаћаваю, и да их незабачую“.

„№ 1287. Писато Капетану Симићу, да удари стражарима по сто батина, кои су испустили оне люде из апса кои су конђ у Турску предавали“...

„№ 1659. Писато воиводи Живку Константиновичу, како смо примили нѣгово писмо и разумѣли смо... како су Турци Рецепови робљ наше отели... а за повратити Рецепу учинѣну срамоту, препоручено му да воду сасвим затвори, а гдигод што Рецепово опази да отме или у батал учини, и да пошаље једно 40 или 50 момака поузданни, да отиду у село Рецепово Цаврань, и што год нађу живо, мужко било, женско било, да исѣку, село да попале, и све што нађу да оплячкаю; и ако имало буде јошт каковије села што Рецепа послужију, све да попале и побијо и оплячкаю:

едном речио препоручено му, да Рецепу чини наивећу штету и пакост од кое год руке зна".

„№ 1719. Писато воеводи Благою Маринковичу... и явљено му како ћемо и ми скоро на границу изаћи, пак код кога воеводе војску подпuno ненавећемо, онаи ће сваки за таково животом платити". [Дѣловодній протоколъ Кара-Ђорђа Петровића]

²⁶ По причању Јанићија Бурића, Карађорђе и Аганлија састали су се између двеју војсака међусобно удаљених за пушкомет, и дugo разговарали. Карађорђе је износио разлоге зашта се народ дигао на оружје, а Аганлија га је уверавао да зулума, субаша и ханова више по земљи неће бити и обећавао му 500 кеса новца само да се умири и рапусти народ кућама. У том, после много речи и с једне и друге стране, „пукне једна пушка у селу од Аганлини војника, а војска Карађорђева помисли да Турци не гађаше Караджорђа, пак грне као ватра и, угледавши Турке, опале неколико пушака на Турке и убију код Аганлије стојећа Аганлина Арапина, Аганлију ране у ногу и још неколико Турака ране. Тако исто и турска неколико пушака опале на Србе стојеће око Караджорђа и убију једнога момка Караджорђева по имену Јована Бавуровића из Барошевца, и ране у главу ајдук-Станоја Главаша. Караджорђе једним стојим гласом устави своју војску и утиша, те стане као кап воде. Тако исто и Аганлини гавази и момци полете по турској војски и буна се утиша за минут". Разговор овако прекинут више се не настави, али ни до сукоба не дође. Караджорђе с војском оде у Рогачу, Аганлија исте ноћи у Београд.

Петар Јокић исти догађај овако представља: „Одатле се кренемо (из Рогаче) те у Арлупу. Опет удари снег, рекао би из неба и из земље. Кућа Јанка Јовића бејаше у Арлупи на крају села, овамо до Рогаче. Ми одовуд све ближе док дођосмо баш над кућу. Више куће бејаше њива; ту имаше некакав плот и једна клада. Караджорђе рече Станоју да с коњаницима оде доле, а нас шесторица и Караджорђе седми седосмо за ону кладу. У том доле, од Станојеве стране препуцаше пушке, а и ми опалисмо на оне Турке који беху близу нас. Караджорђу закисла пушка па је подасипа, а ми пунимо пушке док из куће изиђе један Турчин, огрнуо ћурак на леђа. Караджорђе повика:

— Удирите, по души га, оно је Аганлија! — Ми припуцасмо онамо на њега, али пушка Симе Бељаковића заста, па тек после наших пушака пуче. Онај се Турчин одмах врати у кућу и рукав му од ћурка удари у врата, а он се мало задржа онде на уласку. Турци се, међутим, дохватише коња...“ Даље прича како се њих седморица спустише у поток, у заседу, па уз брдо ка Станоју кога нађу рањена у главу. Борбе више није било. Турци су утекли ка Београду. Један сељак дошао је Караборђу и јавио да је оно заиста био Аганлија и да га је ранила она закаснела пушка у ногу. [Причања савременика о Првом устанку, стр. 58 - 59 и 108 - 109. Издање „Просвете“ 1954.]

²⁷ „Отац мој на Уб, а Борђе у Шарбане на ручак. Стигне га војска, мало се попушкарају, а они оставе ручак; дођу у Каленић. Отац мој за њима, стигне и' близо Колубаре, и помало се пушкарају, као ђоја један другога плаши: овај да они брже бегају, а онај други плаши да ови не приступају ближе. Док Црнога Борђа чета мога оца буљубашу, Николицу из Првене Јабуке, убије на месту и више ране момака. Мој отац, угледавши свога врснога буљубашу Николицу мртва покрај себе, разљути се, и да га освети повиче: „Плотун, и јуриш јунаци!“ Војници, као што су у фрајкору егзерцирали и знаду шта је плотун, обале многе пушке. Ту убију Караборђева једнога момка на место, и Караборђа самога ране у руку у длан. Пробију му длан, од које ране Караборђе је у руку сакат остао“...

Нешто даље:

„Сад мој отац кад у Колубари дозна, да ће Врбица од Каоне преко Бранковине проћи, по'ита из Колубаре са четом да га претече, но кад добе кући, а Врбица измакао и отишао Боговаћи. Мој отац заржи се у Боговаћи, и поручи да му јоште војске дође, пак онда се крене на Кљештевицу, где кажу да је збег био, говорећи: „Ајте, јунаци, да и' питамо, како могу чете преко Ваљевске преводити, и да им покажемо да сам ја сад господар Ваљевске“. [Прота Матеј Ненадовић: Целокутна дела, издање „Народне просвете“, стр. 256 - 257 и 260 - 261.]

²⁸ „Народ пак, коме је зулум и онако био додијао, стане се већма и већма бунити: не знајући нико, за што

Турци сијеку, сваки се морао бојати, да и на њега ред не дође. Кад се већ стане бројити: овога су посјекли, онога убили из пушке, онога затворили, онога нијесу нашли код куће, овај утекао, а онај се сакрио; онда ови бјегунци стану тражити један другога. Тако се састану Црни Борђије и Јанко Катић (бивши буљубаша за времена Ади-Мустајпашина, из највеће Бијоградске из села Рогаче) и Васо Чарапић (кога су брата убили) са многим другим бјегунцима; пок још стану истраживати и прибирати к себи и ајдуке”... [Вук Ст. Каракић: *Сакупљени историски и етнографски списи I*, стр. 12.]

²⁹ С. К. Гласник XVIII, 1907, стр. 663, 769 (Мемоар митрополита Стратимировића из 1804).

³⁰ М. Вукићевић: Караборђе I, стр. 404.

³¹ Миленко Вукићевић у Гласнику земаљског музеја, 1901, стр. 322 и даље; Љ. Стојановић: Стари српски записци и натписи, бр. 3831.

³² „Многи су Турци попрелазили у Немачку, но и овде су и ја Мишара стигли Срби, нарочито Мутањ и Цинцар Јанко, кои је четири бега тамо погубљено”. [Прича о бив. барјактар у Мишарском боју Секула Гавриловић из Миокуса, — *Гласник Друштва србске словесности*, св. III, стр. 134.]

³³ Савремени извори нам говоре да окрутност није била страна борцима за слободу. Од многих, ево два-три примера:

„Мртваце Срби укопаше, а турске, кои нису однешени, оставише пошто им главе око шаранпова подигаše и натакоše”. [Бој на Иванковцу, *Гласник Друштва србске словесности*, св. III, стр. 169.]

„Војска се наша стави у ред сраженија и побе против Турака. Турци су нападали на шанац Попов, но како се ова војска примакне, Турци оставе шанац и окрену се сви на Караборђа. Овде ји дочекају регуларни наши солдати постојано и како проспу један плотун и други, Турци се ускомешају. Нато Караборђе превиче: Јуриш, јунаци! — гдје се наклопе наши коњаници а утеку турски. И пешак сасвим остане на пољу.

Карађорђе је заповедио да се главе донесу у Сеницу. И тако соверши се овај бој. Главе су донели, но није било доста кочића да се све понабијају, већ су онако намештене у параду, а числом ако ће једна мање од 2.500". [Бој на Сеници, Причања савременика о Првом српском устанку, издање „Просвете", стр. 201.]

³⁴ „Ватра из пушака и топова трајала је еднако и дану и ноћу 15 дана, и у трећиј четртакъ Турци провалише шаранповъ кодъ Засавице на южной страни, па онда једни левим, а други десним ендеком идући, поврвише унутра... Ко нје утекао у Немачку и у аду, и ко нје препливо Засавицу, сви су (до 3.000) пали од Турака, или подавили се... У бѣгству овомъ но юначки пао је Зеко булюкбаша, који је свое голаће-бѣћаре — уставио и рабро се држао с Турцима. Тукао се съ нымма иза неки фатова, а после кадъ му цебане нестало, побаца и онъ и нѣгови момци новце у Засавицу и ударе но- жевима у Турке, и пошто су заменили свое главе, попадају готово сви". [Причао у Равњу савременик боја Живан Симић, — Гласник Друштва србске словесности, св. III, стр. 135.]

„... Того же лѣта и сва Србіа паде подъ Турчина. И бист сраженіе велико на Рамнию между Туркомъ и Срблѣмъ 15 дана. И Турчин провали шанац, и пострада српска войска: што изгибе, што у воду поскака, али изгибе и Турчин и коњ ни броя се не зна; али освои, јербо га је мноштво било — 100 хиљада. И ту погибе Србаља, храбрих юнака, коих земља не ће више родити. И остале 5 (?) топова српски. И Стојан Чупић преплива Засавицу без оружја и го без кошуле с неколико друга... и утече весела му мајка.

Плачи, ридай славна земљо србска"...

[Запис попа Василија Бабића, пароха ноћајског, из 1814 године, — Кнежевина Србија, стр. 490.]

³⁵ Наведени Свеоци, стр. I.

³⁶ Вук Ст. Карадић: Српске народне пјесме, књ. IV, стр. XII (издање 1896).

³⁷ „Ја пређем на Купинову. Чујем да је Верховни Вожд у манастиру Фенеку. Отићем њему, где су били и

свети краљ студенички* и сви калуђери. На вечери напи један од калуђера: „У здравље Врховнога Вожда господара Борћа Петровића, коменданта српскаго!“ — а он сирома бризну плакати и сузама лице му се обли. Дај ми сад онога јунака и иноверца, кога се ништа не каса као нас, да се држи и не заплаче, ако има и камено срце. Сва се вечера у плачевно позорије обрати... Одемо у собу гди се кафа пије. Студенички архимандрит Мелентије стари Василије и Самуил. Сирома Верховни Вожд, све једнако јецајући и држећи руку на очима, на столици седи. Ја управ да кажем од плача једва сам проговарао за утешити Вожда...“ [Прота Матеј Ненадовић: *Целокупна дела*, издање „Народне просвете“ стр. 248.]

³⁸ Сима Станишић из Грка — наведени *Свеоци*, стр. I.

³⁹ Наведени *Свеоци*, стр. VII.

⁴⁰ Наведени *Свеоци*, стр. VIII.

⁴¹ Вук Ст. Карадић: Преписка, књ. II, стр. 146.

⁴² Исто.

⁴³ Исто дело, стр. 103.

⁴⁴ Наведени *Свеоци*, стр. VII.

⁴⁵ Између осталих, нарочито су изразито „народне“ Његашеве песме: *Бој на Мартиниће, Бјелице, Кавајка, Пјесна за Вида и Мирчету, Кула Буришића и Чардак Алексића*.

⁴⁶ Вукова преписка, књ. VI, стр. 359 (издање 1912).

⁴⁷ Вукова преписка, књ. VI, стр. 367-8, издање исто.

⁴⁸ „Една е пѣсна о Мишарскомъ бою печатана у малой пѣснарицы, но будући да е ова са свимъ другчја (и ово е правый орїгиналь), зато нека се и она напечата“. [Вук: Виenna II, 1815, стр. 219.]

* Мошти Стевана Првовенчаног.

⁴⁹ „Мислим да ће свакоме Србљину бити мило јоште коју ријеч чути о *Ивану Кнежевићу*.

Из саме се пјесме види да је он био од старине оборкнез од Бијељинског кадилука, који се зове *Семберија* (у Зворничкој Нацији, на лијевом бријегу Дрине). Ја сам га очима мојим виђео 1802-те године, кад је долазио у Јадар Алибегу Видажићу, брату Капетан-пашину. — Он је најприје постао свима познат у Јадру и у Мачви и у цијелом људству славе и чести вриједан 1806-те године, кад је то добрићко робље откупио. Послије тога одма почело му се зло за добро враћати, као што често бива међу људима: те исте године уватио га је познати арамбаша *Црнобарац Станко* са својим друштвом, и водили га са собом по шуми (као Рецепов арамбаша *Гица* старовлашкога кнеза *Јову Рашиковића*, 1812) док се није откупио, као од ајдука. — 1809-те године, кад су српске војске прешле преко Дрине у Босну, морао је и он са својом кнезевином устати на Турке. Тога истог љета, кад Србљи буду несрећни на Каменици (код Ниша) и поквари се сав онај крај до Мораве, онда Црни Борђије заповједи да се војске српске врате из Босне за Дрину, и само оне оближње наје да чувају границу, а остала сва војска да иде пред Турке на Мораву (као и он што се вратио од Васојевића с црногорске границе, и оставивши *Сјеницу* и *Нови Пазар*, повукао се за планине). Тада је и кнез Иван морао оставити своју баштину и све имање, и с малома другим Прекодринцима доћи у Србију. — До 1813-те године живио је у Мачви доста добро; а 1816-те године чуо сам да се био намјестио у селу *Грабовицу* (више Земуна), и да има једно кљусе и таљиге те с њима заслужује љеб себи и својима. И може бити да онђе још тако живи; ако није већ отишао на истину, или се опет вратио у Србију, како се сад умирило под Господаром *Милошем Обреновићем*.

Тако је, дакле, *Ивана Кнежевића* већ одавно поћерала срећа, као малог поштене и знамените људе на овоме свијету. — Он је у Сријему прошавшије година био сиромашнији него ико у његовој кнезини; а бог зна и сад како живи: али *Ристос Господ*, кад стане свакоме плаћати по свом ћелу, платиће и њему за сва добра што је коме починио, и накнадиће му за све муке што је поднио на овом свијету; а народ српски, докле гођ својим језиком узговори, пјеваће

му име и с највећим поштовањем и благодарности опомињаће га се.“ [Белешка Вука Каракића уз прво објављивање ове песме, у Давидовићевом *Забавнику* за 1820 годину, стр. 175.]

- ⁵⁰ Овим се окончавају оригиналне Вишњићеве песме. Вук је од Вишњића записао још четири старе (в. напомену бр. 17), али се оне, и поред Вишњићевих допуна, не могу приписати песнику Првог српског устанка, те их због тога и не уносимо у његово књижевно дело.

штогоднишњом и већинском највећим са којим је
било да се узимају свијетлији који су објективно
изгубили значајност у реду земаљских послова.

Самојелскије доктори који су у то време били у
Србији нису били свијетлији који су имали већи
значајнији утицај на њихову науку и технику, али су
такође били који су уједно првобитни (Панчићији
Бранко и слични) као и они који су се касније
имале утицај (који Широкији називају Јакији споменични
документи Радичевића, 1832) који су имајући исту
снагу утицаја — утицају подложи, па да су бројнији
представници изгубили највећи део своје
академске каријере на Турској. Тако, поштељен, пај
Србима путем писма из јуниверзитета Скопја Панчић и
изгубио се тамо око три до четири године, тако Јакији споменични
документи да ће највећи споменик пристигти узроком за
убиство. Иако ова објављена мисија није имала утицаја, а
једини који је имао даје јасно Турској највећи узрок
да ће се ослободити од Византијског српско-грчког
империја. Тако је и ово људско чинилоје истакнуло
академију Скопја и чини је једним од највећих драгоцености
Српске историје у Србији. — Но 1833-го године, када
је у Мораву дошла новаја и слабљена турска војска под
командом Бахадур-паше и која је примила битку
која је била јако жестока и тешка, јер је Морава, која је
била једна од највећих 20 војних битака до тада јеја, тако
жестоко је била јако тешка на поједи, па да је и овај
поглавар и браћа, који су у тој спремности били Господар-
ске објекте оброчени.

Када је овако, јакоје чинилоје под оваким усложњеним објектима, који је уједно поседовао и споменичне вред-
ности, спасено је. Тако је у Србију примилајући
такође Јакији споменични документи који су уједно и споменик
који је у ствари јакоје, који је Радичевић је уједно
академски грађанин који је био уједно и један
који је имао веће до акоје довољно, и највећи који је ује-
до је био да ће уједно да је имао сачуваност највећи
споменик, који је уједно јакоје чинилоје највећи, који је

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ

Бајут (байт). Реч која се користи у вези са преводом и преносом информација из једног језика у други. Реч је изведена из арапске речи байт (байт), која означава јединицу информација у компјутерима. Близући (близући). Реч која се користи у вези са преносом информација из једног језика у други. Реч је изведена из арапске речи близу (близу), која означава јединицу информација у компјутерима.

Бондит (бондит). Реч која се користи у вези са преносом информација из једног језика у други. Реч је изведена из арапске речи бондит (бондит), која означава јединицу информација у компјутерима.

Бондит (бондит). Реч која се користи у вези са преносом информација из једног језика у други. Реч је изведена из арапске речи бондит (бондит), која означава јединицу информација у компјутерима.

Бондит (бондит). Реч која се користи у вези са преносом информација из једног језика у други. Реч је изведена из арапске речи бондит (бондит), која означава јединицу информација у компјутерима.

Бондит (бондит). Реч која се користи у вези са преносом информација из једног језика у други. Реч је изведена из арапске речи бондит (бондит), која означава јединицу информација у компјутерима.

Бондит (бондит). Реч која се користи у вези са преносом информација из једног језика у други. Реч је изведена из арапске речи бондит (бондит), која означава јединицу информација у компјутерима.

Бондит (бондит). Реч која се користи у вези са преносом информација из једног језика у други. Реч је изведена из арапске речи бондит (бондит), која означава јединицу информација у компјутерима.

Бондит (бондит). Реч која се користи у вези са преносом информација из једног језика у други. Реч је изведена из арапске речи бондит (бондит), која означава јединицу информација у компјутерима.

аваје: вештачко суштво, које се користи у вештачким борбама.
 авад: молитва, која се извршила у мечети.
 авадес: прање муслмана пред молитву.
 авалија: двориште.
 ага: газда, господар, почасно зване за угледне људе изван реда племства и интелигенције.
 агалук: агино достојанство, имање.
 адет: обичај.
 алај: скупина људи, пук војске у паради.
 алајбег: заповедник над алајем.
 алакати: призивати у маси име алахово, поклич пред јуриши.
 аламанка: сабља немачке производње.
 аллат: коњ рибе длаке.
 алкуран: коран, света муслуманска књига у којој је изложено учење Мухамедово.
 амаз: врста молитве (муслимани имају по пет амаза дневно).
 амалија: увијени запис или неки други предмет који штити од зла и урока.
 аман: опрости! милост!
 антиерија: горња хаљина с дужачким рукавима.
 арамбаша (харамбаша): хајдучки и устанички старешина.
 арч: трошак, потрошак (од арчи, трошити) пушке „једног арча од дванаест драма“ јесу

оне којима за пуњење треба 12 арама, тј. 48,4 грама, материјала.
 ат (хат): коњ од добре пасмине.
 атија: коњаник.
 аферим (бе аферим): честитам! врло добро!
 ација, скраћено аци: поклоник хришћанских или муслуманских светих места (Јерусалима и Меке).
 ашлук: трошак

Балта: врста ратне секире.
 баљемез: далекометни топ великог калибра.
 барјак: застава.
 бастисати: ѡарити, навалити, напасти.
 баша: поглавник, старешина нижег ранга.
 бер: господар, господин, управник области с једним тугом.
 бегенисати: заволети.
 бедевија: кобила арапске пасмине.
 беден (бедем): зид.
 белензуке: наруквице, гривне.
 биљега: знак, место заказано за мегдан.
 билур: чисто, кристално стакло.
 бимбаша: заповедник највећом војном јединицом, мајор.

Бињак: јахаћи коњ.
 Бињација: добар јахач.
 Бињиш: ограч од првене материје
     са аутачким рукавима, најчешће
     опшивен крзном.
 Богаз: узан пролаз, теснац.
 Борије: трубе, рогови.
 брод: могућ прелаз на води, газ,
     скела.
 була: турска жена.
 буљубаша: заповедник над одеље-
     њем пешадије.
 буљук: одељене, гомила.
 бурунтија (бурунтија): пашино
     писмо, заповест.
 бусија: заседа.

демир: гвожђе.
 диван: веће, сабор одговорних
     људи.
 дивит: мастионица с прибором за
     писање.
 дизген (дизгин): војиће.
 димишћија: врста сабље (из Да-
     маска).
 Аин: вера, закон.
 Аишер: напоље! излази!
 долама: српски сукнени ограч с
     појасом.
 Аослук: пријатељство.
 Арам: мера за тежину — 3,207
     грама.
 друм: главни, велики пут првог
     реда.

Ваиз (аваиз): мусимански пропо-
     ведник.
 вакат: време, час.
 вала (валах): бога ми!
 вашка: псето.
 везир: министар, управник покра-
     јине, највиша титула у турском
     хијерархији.
 вергијаш: онај што плаћа данак,
     човек из нижих слојева.
 већил: пуномоћник, заступник, по-
     сланик.
 влах: подругљиво име за хришћа-
     не.
 влахиња: хришћанка.
 влашка ћаба: Јерусалим, Христов
     гроб.
 војштити: ратовати.

Ђаурин: неверник, кривоверник.
 џербеф: оквир за вез.
 Ђутум: већи бакрени суд за воду.
 ђузел: лепо, дивно.
 ђулс: миришљава ружина вода.

Евенија, (ефендија): господин.
 ешак: ешка: узбуђење.

Жље: зло, на зло!

Зазор: стида, срам.
 закон: вера.
 зарад: ради.
 затећи се: зарећи се, дати реч.
 зачеље: почасно место, место уврх
     софре.
 збег: скривено, тешко приступачно
     место.
 зељош: врста топа.
 земан: време.
 зиле: пар металних тањира (му-
     зички инструмент).
 зулум: насиље, неправда.
 зулумћар: насиљник, угњетач.

Дахија: одметник од царске вла-
     сти.
 Двор: двориште, двори: лепа кућа.
 Делија: јунак, јуначина, силовит
     човек.

Ибрик: бакрени суд за пиће.
 ибришум-тканица: свилена ткани-
     ца.

игуман: старешина манастира.
измет чинити: служити, дворити.
иман: веровање у једног бога.
индат: помоћ.
инцијел: света књига, мусла, јеванђеље.
исе: део.
ичага: високи службеник у султановом двору, маршал двора.

Јабана: тубина, даљни крај.
јагрз: коњ кестенјасте боје.
јазија: писмо.
јалакнути: алакнути (призивати алаха).
јалија: пуст простор уз реку, обала.
јалман: кундак.
јамац: јемац, жирант.
јатаган: велики нож.
једнако: непрестано.
једнолико: заједно, уједначено.
језан: позив на молитву са џамијске мунаре; мујезин га упућује пет пута преко дана.
јеменије: врста обуће, плитке ципеле које су се правиле у Јемену.
јемин: заклетва.
јењичари, јаничари: царска војска састављена од раније потурчене хришћанске деце.
јера: јер, и зашто?
јолдаш: друг, сапутник.

Кава: кафана.
кавга: свађа, туча.
када, кадуна: госпођа.
каил: задовољан, рад.
калаузити: показивати пут.
калпак: врста капе, обично крзном опшivenе.
ками маџи: скаменила му се мајка, у зао час по мајку.
канат: крило, преграда.
канон: обавезно црквено правило.
карати: благо гравити.
караула: стражара.
кардаш: пријатељ, брат.
каурин: неверник.
кафтан: горња хаљина, обично од свиле.

кашкета: качкет, овде део униформе.
кеса блага: 500 гроша.
кмет: сељак на туђој земљи.
коло: точак (справа за мучење).
кнежина: област којом управља кнез.
кованлук: пчеларник, место са кошницама.
командант: командант.
конак: конак, преноћиште.
крајина: гранични предео, рат.
крајишици: становници граничних места.
крат: коњ зеленко, сивозелен.
крапалија: турски хајдуц, па се то име пренело и на српске хајдуке; тако се звао и војник специјалних турских јединица.
крапалинка: дуга пушка коју су носиле крапалије.
кубура, кубурија: мала пушка која се носила у кеси о ункашу (у кубурлуку).
кулаши: коњ отворене жуте боје.
кумбара: граната, бомба.
кумпанија: чета.

Лагум: поткоп за минирање, тавник.
лаље: царски саветници.
лубарда: топовско зрюно, граната.

Магаза: магацин, дућан.
манути: винути се (на коња, на пут), похи.
маџаркиња: сабља мађарске производње.
мејдан: место за борбу.
мејданција: борац, обично у двобоју.
мелем: лек.
мечет: мала турска богомоља, капела.
миздрак: копље.
мујезин: викач, онај што с мунарета зове мусимане на молитву.
мула: учен човек, теолог, кадија у већим градовима, титула.
мулалук: мұлино достојанство.
мұнаре: џамијски торањ.

мұсломан, мұслиман: правоверник.
мұфтия: најстарији мұл, свештеник у покраини.

Наручница: вереница, заручница.
нахија: област, округ.
нацак: ратни чекиң-секира.
ником понићи: снижавати се, гледати у земљу преда се, крити очи.

поурвати: порушити.
похарчти: потрошити.
почивати: у миру се одмарати.
пошљедак: на крају.
преставити се: умрети.
пришибаба: хајдук кукавица, пљачкаш баба.
прилика: знак, знамење.
проџавати: процветати.
пртењача: пртена торба.
путаљ: коњ с белогом на ногама, обично белом.
пуце: метално обло дугме.

Обор: ограђено место за стоку.
обор-кнез: главни кнез, изнад осталих.
обрати: овладати.
обрштер: виши војни заповедник, оберст.
огледати се: измерити се с ким у боју.
одјали: одјахали.
окнивен: обојен црвеним бојом.
опадати: оговарати, клеветати.
ордија: војска.
очимити: звати неког оцем.
оџа: мұслимански свештеник, веџроучитељ.

Паланка: утврђена варошица.
панцијер: оклоп.
панцирија: окољник.
паразлама: прстен на пушчаној цеви.
парип: коњ.
паша: титула високих војних и грађанских достојанственика.
пашалук: област под управом једног паше.
пешкеш: поклон, дар.
повесмо: свеза лана или күдеље.
позапити: држати у затпу, строго, бацити неког у затвор.
покажати: осветити.
посуљити се: намирити се, поравнати.
потпрашити (пушку): подасути пушку кременачу барутом да бोље ухвати варницу.
потрепити: потрести се.
потрошак: потрошња.
потрусити: загадити.

Разма: осим, сем.
раја: потлачен народ неисламске вере, турски поданици без икаквих права.
рат (ракт): коњски накит.
резил: грђа, срамоћење.
рутити се: ширити руке за грљење.
рушша: аукат (млетачки).

Саја: писмоноша.
сактисати: уништити, скршити.
самур-калпак: капа од самуровине.
санџак: област под управом једног војводе, под једним барјаком (санџаком).
санџак-алајбег: заповедник над свим беговима у једном санџаку.
сарук: комад платна који мұслимани увијају око капе (чалма).
саџада, серијада: мала простира на којој мұслимани клањају.
сент: страна, завичај, правац.
серашћер, сераслија: поглавица, врховни заповедник (први после великог везира).
серсан: коњ под опремом.
синија: ниска софра.
синицири зрно: зрно пушчано с ланцем.
скела: брод, прелаз на реци.
скрлеть: млетачка црвена чоха.
спртити: скинути с леба, развезати упрте терета.
субаша: заменик баше или аге, полицијски чиновник.

султанија (царска): султанова војска.

учтуглија: паша с три туга (коњска репа) на застави, заповедник вишег ранга.

Таин: војнички хлеб, оброк.
таинција, онај што се стара о војничком хлебу, или га набавља за војску.

такум: коњска опрема.
теркија, терфија: део коњске опреме којим се обезбеђују завежлаји.

теферич: место за одмор у природи и уређаји на њему.
тефтер: књига рачуна, списак потраживања.

тефтиш: ислеђење, истражна комисија, казнена експедиција.

топрв: тек, истом.
топуз (буздован): врста оруђа за тучу — дрвени штап с куглом.
трумпа: трупа, већа маса људи.

Ферман: султанова писана наредба, указ, царска заповест.
филџан: кафења шољица.
фишек: завијени материјал за једно пуњење пушке кремењаче или каписларе.

Ћаба: Мека, свето место муслимана.

ћемер: појас с ушивеним новцем.

ћенар: погранични крај.
ћесар: цар (аустријски).

ћеф, ћеинф: наслада, уживање.
ћивот: ковчег с моштима неког свешта.

ћимане, ћемане: виолина.
ћитап: књига, коран.

ћуприја: мост.
ћурак: ауга горња хаљина обично општевна крзном.

Хабер: в. aber.
халалити: опростити.
хан: гостиница, сместиште за кретаване.
харамбаша: в. арамбаша.
харати: пленити, пљачкати.
харач: данак, пореза.
хат: в. ат.
хација, хали: в. ација, аци.
хода: в. оџа.

Увати се (сунце у пролеће): помрче, помрачи се.

увртетен: вртећи се скочити у висину, фиг. претворити се у вртено.

узаједно: уједно.

ујамчити се: јамчити, зајамчити.
уједноч: одједном, одједанпут.

улема: учено мусимански свештенство.

умети Мухамед: народе Мухамедов!

уноточ: противно, супротно.

ункаш: облучје на седлу.

упудити: заплашити.

успрегнути: узмаћи.

Цигли: једини.
цирвописак: народ који пишти као прв.

Чадор: шатор.
чарадак: кула, летњиковац.
чаршија: трговачка улица, трг.
челебија: господин, лепо васпитан човек.
чутура: дрвена пљоска.

Џаба: бадава, бесплатно.
џамија: мусиманска богомоља.
џебана: муниција.
џевердан: пушка украшена седефом и драгим камењем.
џида: танко и дуго копље.

Шајка: лађа лака и дугуљаста.
шара: ишарана пушка.
шер, шехер: варош.
шићар: добит, плен.
шүхүр: хвала богу!

желательно, чтобы в этом контексте не было никаких сомнений, что виноваты не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло. И это неизбежно приведет к тому, что виноваты будут не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло. И это неизбежно приведет к тому, что виноваты будут не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло.

Большинство граждан считают, что виноваты не только те, кто занимал высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло. И это неизбежно приведет к тому, что виноваты будут не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло. И это неизбежно приведет к тому, что виноваты будут не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло. И это неизбежно приведет к тому, что виноваты будут не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло. И это неизбежно приведет к тому, что виноваты будут не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло. И это неизбежно приведет к тому, что виноваты будут не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло. И это неизбежно приведет к тому, что виноваты будут не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло. И это неизбежно приведет к тому, что виноваты будут не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло. И это неизбежно приведет к тому, что виноваты будут не только те, кто

занял высокое положение, но и все остальные, кто виноват в том, что произошло.

ИЗВОРИ И ВАЖНИЈА ЛИТЕРАТУРА О ВИШЊИКУ

Биографије и житија најзначајнијих људи из првог и другог вишећијског покрета, али и историја и политичка дешавања у тој земљи. Јошко Јанчић, *Српскија држава и покрет*, Београд 1911.

Надаље спомене вишећијске историје и историје њеног покрета усеђају Симеон Јанчић, *Српска једињина у историји*, Београд 1911; Јован Јакшић, *Српска историја*, у издавачкој радионици и издању Јана Јакшића, Београд 1911; Јован Јакшић, *Српска историја*, Београд 1911.

Случај је да је једна члановајућа партија изједначена са другом, а то је било Комунистичка партија Србије, која је у складу са осталом делом југословенске пролетерије, уједињена у Комунистичку партију Југославије. Комунистичка партија Србије, *Комунистичка партија Србије*, Београд 1911.

Литература о Комунистичкој партији Србије, која је у складу са осталом делом југословенске пролетерије, уједињена у Комунистичку партију Југославије, издаје Комунистичка партија Југославије, Београд 1911.

Пријатељи првог покрета у Србији, *Српскија држава и покрет*, Јошко Јанчић, Београд 1911.

Ко је овога претпоставио да ће се овој употреби да послужи као доказ да је Србима дозволено да користе сваки језик? Ово је утвђено најчешће са једним изјавом: „Срби су имали право да користе сваки језик који им је био познат и који је био у употреби у тој области, али да не би изгубили власт и били узлојени“. У тим јесенеским годинама, када је било ужасно мноштво смрти, које је учинило да је већина србите усташе, ако не и у потпуности, узлојена, то је било истицано да је у тим годинама било ужасно веће смрти, али да је већина србите усташе, ако не и у потпуности, узлојена.

Народна србска Пѣсницица, издана Вукомъ Стефановићемъ, частъ втора. У Вієнни 1815. У Печатници Јоанна Шнирера. — Наводимо је скраћено: Вієнна II, 1815.

Народне српске пјесме, скупио и и на свијет издао Вук Стеф. Карадић... књига трећа, у којој су пјесме јуначке позније. У Липисци, у штампарији Брејткопфа и Ертла. 1823. — Наводимо их скраћено: Липиска III, 1823.

Српске народне пјесме, скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Карадић. Књига четврта, у којој су пјесме јуначке новијих времена о војевању за слободу. У Бечу, у штампарији Јерменскога Манастира. 1862. — Наводимо их скраћено: Беч IV, 1862.

Лукијан Мушицки: Филип Вишњић 1817, у књизи: О Првом српском устанку — необјављена грађа — редакција Радослава Перовића, стр. 95 - 97, издање „Народне књиге“, Београд 1954.

То исто препричао д-р Никола Крстић: Белешке по којног владике Мушицког о Филипу Вишњићу, Гласник Српског ученог друштва, књ. III, св. 20, стр. 236 - 243, Београд 1866.

Вук Стеф. Караџић: Српске народне пјесме, књ. IV, предговор стр. XI - XIII, Београд 1896 (државно издање).

Вук Стеф. Караџић: Српске народне пјесме, књ. IV, Београд — Просвета 1958. (Белешке и објашњења).

Вукова преписка: Књига прва, стр. 226; Књига друга, стр. 103, 119, 146, 187, 189, 212, 245, 426, 429 — Београд 1907 и 1908 (државно издање).

Вук Стеф. Караџић: Скупљени граматички и полемички списи, књ. I, стр. 120, Београд 1894 (државно издање).

К. Змајановић и Б. Познановић: Свеоци народног предања око гроба Филипа Вишњића, стр. III - VIII, Илок 1887. — Скраћено Свеоци.

Сима М. Сарајлија: Сербаника, част III, стр. 74 - 76, Липска 1826.

Гласник Српског ученог друштва, књ. V, св. 22, стр. 77, 414, 424, Београд 1868.

М. Б. Милићевић: Кнежевина Србија, стр. 469 - 471, 542, 434, 451, Београд 1876.

К. Ненадовић: Живот и дела великог Борђа Петровића, књ. I, стр. 181, 311, 655; књ. II, стр. 579 — Беч 1883 и 1884.

Ј. Хацић: Огледало Србско, књ. I, стр. 100 и 101.

Стражилово за 1887, бр. 1: стр. 10 - 12, бр. 5: стр. 77 - 79, бр. 37: стр. 588 - 590.

Застава за 1887, стр. 48, 62, 112 - 114, 116 - 120, 122.

Браник за 1887, стр. 89, 96 - 99, 116 - 117.

Јавор за 1887, стр. 560.

И. Иванић: Филип Вишњић српски песник, јунак и гуслар, С. Митровица 1887.

Љ. Стојановић: Живот и рад Вука Ст. Карадића, стр. 100, 105, 276, 543, 567, Београд 1924.

А. Стanoјeвић: Родно место Филипа Вишњића, Венац XIX, стр. 660.

Сл. Јовановић: Филип Вишњић, Српска књижевна задруга бр. 229, стр. 115 - 120.

Милош Савковић: Филип Вишњић, Прилози проучавању народне поезије, год. I, св. 1, стр. 85 - 92, Београд 1934.

Рад. Меденица: Филип Вишњић и песнички оквир „Полећела два врана гаврана“, Прилози проучавању н. п., год. II, св. 1, стр. 39 - 56.

А. Белић: Наша народна песма и Ф. Вишњић, Прилози проучавању н. п., год. III, св. 1, стр. 14 - 17.

Д-р В. Чубриловић: Историска основа Вишњићевој песми „Бој на Мишару“, Прилози проучавању н. п., год. V, св. 1, стр. 56 - 67.

Д-р Никола Мирковић: „Почетак буне против дахија“ као историски извор, Прилози проучавању н. п., год. V, св. 2, стр. 241 - 243.

Зборник у славу Филипа Вишњића и народне песме (Прилози: Б. Томића, М. Пупина, Г. Геземана, В. Боровића, В. Глуща, Д. Костића, В. Чајкановића, В. Чубриловића), Београд 1935.

Божидар Томић: Пјесме Филипа Вишњића (научно издање), Београд 1935.

Д-р В. Јовановић: О Филипу Вишњићу, Зборник Матице српске — Прилози за књижевност II, стр. 67 - 83, Нови Сад 1954.

М. Панић-Суреп: Ослобођење Србије кроз народну поезију (Поговор издању српских народних песама „Ослобођење Србије“, Београд 1952).

М. Панић-Суреп: Вишњићева „Буна против дахија“, Народна армија 18 фебруара 1954.

САДРЖАЈ

ФИЛИП ВИШЊИЋ ПЕСНИК БУНЕ

Увод	7
Колевка Вишњићева	13
Путовање до 1809	23
Рођење песника	37
Основа епа	49
Прећа Вишњићеве песме	59
Карактери	71
Поетска и историска истина	87
Ближе о Вишњићевој оригиналности	105
Пресахло врело	117
Старац на друмовима	123
Место Филипа Вишњића у нашој књижевности	131

ПЕСМЕ ФИЛИПА ВИШЊИЋА

Почетак буне против дахија	139
Бој на Чокешини	159
Бој на Салашу	171
Бој на Мишару	185
Бој на Лозници	193
Узимање Ужица	213
Кнез Иван Кнежевић	217
Милош Стојићевић и Мехо Оругчић	227
Лука Лазаревић и Пејзо	239
Хвала Чупићева	253
Бјелић Игњатије	259
Станић Станојло	273
Лазар Мутап и Арапин	279

ДОПУНЕ И НАПОМЕНЕ 293

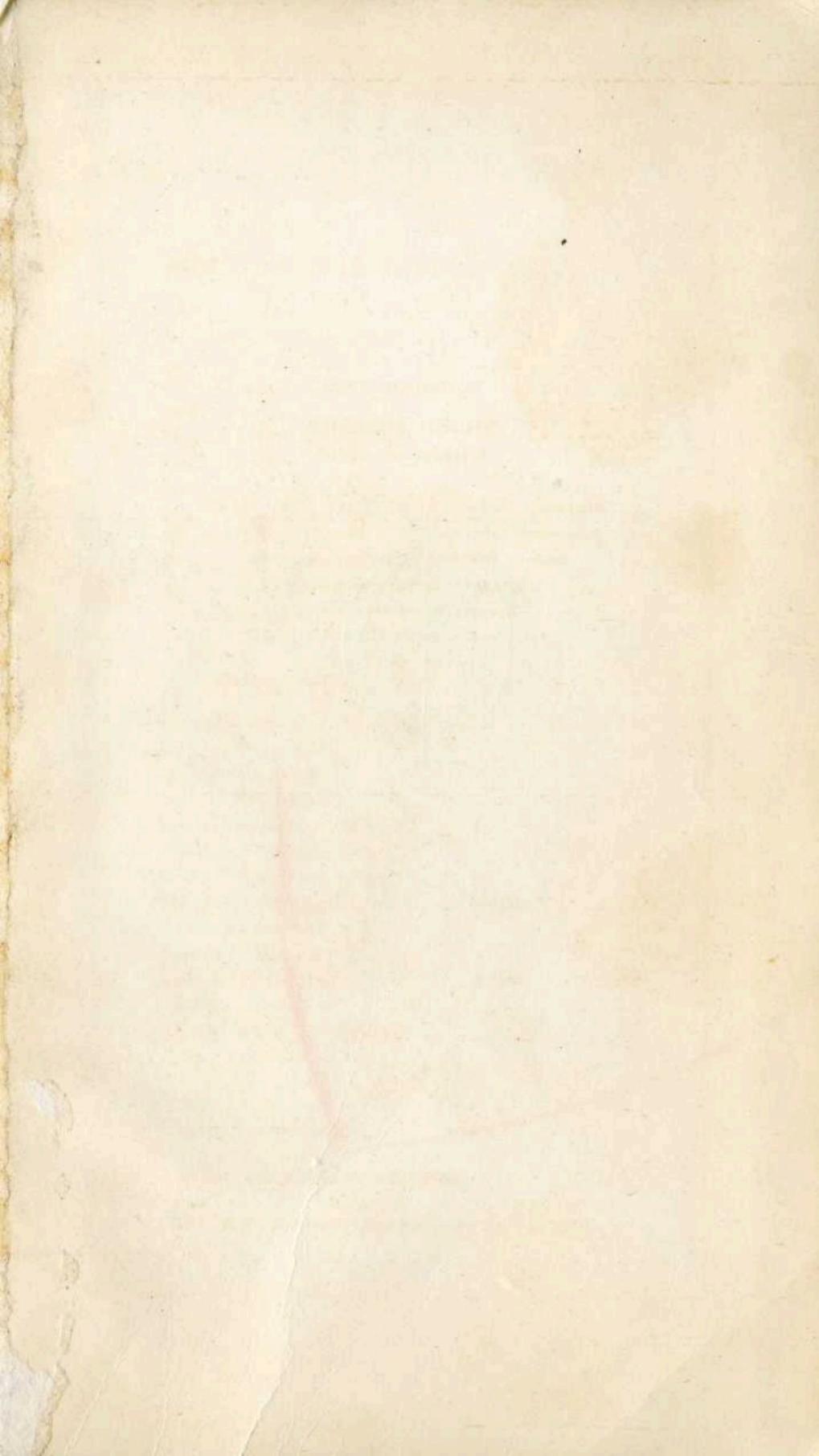
РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ 311

ИЗВОРИ И ВАЖНИЈА ЛИТЕРАТУРА О ВИШЊИЋУ 319

М. ПАНИЋ-СУРЕП
ФИЛИП ВИШЊИЋ
ЖИВОТ И ДЕЛО

Уметничка опрема: Душан Ристић / Тех. уредник
Боривоје Миладиновић / Коректор: Аким
Ђилас / Издавач: Издавачко предузеће
„Просвета”, Београд, Добрачина 30
Штампа: Београдски графички
завод, Београд, Булевар
војводе Мишића 17

1767

1967

СИГ. ....

929

СУР. - ФИЛ.
22=950 ИНВ. БР. 86731/2
= 3049 - 122